

Britiška G. Kanovi iaus romano „Š tonas apžavai“ recenzija	p. 5
Islamo modernizmas - užly i lygyb ir moter teises	p. 7
„Šiaur s vasara“ - šešiolikt kart	p. 10

Vidinis getas

SANTIAGO H. AMIGORENA

Santiago H. Amigorena (g. 1962) – nuo 1973 m. Prancūzijoje gyvenantis ir kuriantis argentinietis kino režisierius, scenaristas, prozininkas, rašantis prancūziškai. Nuo 1998 m. leidžia prancūziško užmojo (auto)biografinio pobūdžio šeimos sagą. Pernai pasirodžiusiame dešimtajame Amigoreno romane „Vidinis getas“ pasakojama žydų kilmės senelio Visentės Rosenbergo, buvusio Lenkijos kariuomenės kapitono, 1928 m. dėl antisemitinių prielaidų emigravusio iš Lenkijos į Argentiją, istorija ir vidiniai išgyvenimai dėl tolumoje Europoje likusios mamos ir kitų žydų žūties per Holokaustą. Siūlome ištrauką iš romano, kurį netrukus lietuviškai išleis leidykla „Alma littera“.

Barbara Regina Dietzsch. Dagio šaka su drugeliu, laumžirgiu, boružėle ir voru. 1777

davo į praeivius, per tas tokias pat nesibaigiančias valandas prie pokerio stalo, kai pralošdavo menkus pinigų likučius. Nebereikia žodžių. Nebereikia kalbų. Nei vokiečių, nei lenkų, nei jidiš. Nei ispanų, nei argentiniečių. Nebereikia žodžių. Nebereikia pavadinimų. Niekam. Nei muzikai, nei fortepijonui, nei kėdei, nei stalui. Nei vitrinai, nei krautuvei, nei gatvei, nei žirgui, nei miestui, nei šaliai, nei vandenynui. Nei žudynėms. Nei skausmui. Niekam. Jokiu žodžiu.

Rozita stengėsi kaip galėdama pakęsti tokį gyvenimą. Laikas jai vis labiau prailgdavo, bet ji taip pat kruopščiai kaip ir anksčiau tvarkydavo kambarius, gamindavo valgi, rūpindavosi vaikais ir lygindavo vyro marškinius. Dažnai, kaip ir šią rugpjūčio sekmadienio popietę, žiūrėdavo į jį, vaikstantį po namus, ir laikydavosi jo primestos tylos. Matydavo jį, nieko neveikiantį, nieko nekalbantį, ir savęs klausdavo, kodėl jos vyras nebe toks, už kokio ji tekėjo. Gerai nežinodama, kas per pabaisos siaučia jo mintyse, savęs klausdavo, ką padarė ne taip, kuo nusikalto. „Myliu jį. Myliu jį myliu jį myliu jį nemyliu jo myliu jį. Myliu jį. Nemyliu jo. Myliu jį. Bet kodėl? Kodėl jis nebesiskuta kaip anksčiau? Kodėl bet kaip rengiasi? Kodėl savimi nebesirūpina? Ir kodėl nebesirūpina vaikais, net tyloje? Juk nieko sunkaus nuvesti juos į mokyklą, kaip būdavo seniau, ir kartais parsivesti. Kodėl? Kodėl kodėl kodėl? Kodėl jis nebe toks, koks buvo, kai su juo susipažinau? Kai mane vedė? Kai mane mylėjo? Kai aš jį mylėjau? Nebežinau, kas jis toks. Būtent. Tiesiog nežinau. Nebežinau. Kartais jis į mane žiūri, kartais man šypsosi, o aš nežinau. Myliu jį. Myliu jį myliu jį myliu jį. Bet jo nemyliu.

Ar dar žinau, ar dar galėčiau pasakyti, kiek dar myliu šį be galo mylėtą vyrą, kuris buvo ir visiems laikams turėjo likti mano gyvenimo vyru?“ Rozitą kamavo daugybė klausimų, bet nė į vieną ji nerado atsakymo. Galvodavo apie savo vyrą ir apie tėvus, apie jų kančią. „Jiems, kaip ir Gustavai, teko baisi dalia. Jie irgi patyrė siaubingų dalykų. Kaip su tuo susitvarkė? Kaip jiems, atvykusiems į Argentiją, pavyko pamiršti pogromus? Kaip pavyko palikti praeitį už nugaros ir gyventi iš naujo? Ką jie paliko? Ką ištrynė? Ką paneigė? Su kuo susitaikė, kad aš, mano brolis ir mano seserys galėtume gerai gyventi?“ Rozita pasirinko tekėti už Visentės. Turėjo nutraukti farmacijos studijas, kad taptų jo žmona. Niekas jos nevertė. Bet ar ji jautėsi laimingesnė už seseris, už motiną, ištekėjusių savo tėvų ir Rozitos tėvo tėvų iš kaimyninio štetlo susitarimu? „Negaliu jo mylėti. Kaip mylėti vyrą, kurio niekada nėra namuose? Kurio nėra namuose net tada, kai jis yra? Nežinau, ką jis galvoja, nežinau, ką jaučia, ko nori. Kai paskutinį kartą paglostiau jam ranką, ta buvo ledinė tarsi lavono.“

Tą sekmadienio popietę Rozita nebe pirmą kartą žiūrėjo į slankiojantį po butą ir nė žodžio nepratariantį vyrą, nepažvelgiantį nei į ją, nei į dukras prie valgomojo stalo, ruošiančias namų darbus. Paskui jis prisėdo ant sofos ir pro langą įsmeigė žvilgsnį į dangų. Visentė gyveno pasaulyje, kur jų beveik nebebuvo. Tada po popiečio miego savo kambaryje nubudo Chuanas Chosė ir pradėjo verkti. Rozita virtuvėje buvo ką tik pradėjusi mazgoti indus. Tyčia ilgokai lūkuriauvo. Jai buvo įdomu, ar vyras girdi verkiantį vaiką. Ar jis pasikels ir nueis pas sūnų. Ji lūkuriauvo, o jis nė nekrustelėjo. Ir jai teko liautis mazgojus indus, kad galėtų paimti Chuaną Chosė ant rankų.

Jau savaičių savaites Visentė kasdien jautėsi išsekęs. Tą sekmadienį atsikėlė truputį anksčiau nei įprastai, išėjo iš namų ir praleido didumą dienos vaikščiodamas be tikslo, niekur neužeidamas, kaip nutikdavo vis dažniau, it kokia kenčianti siela klajodamas Buenos Airių gatvėmis. Mieste margavo automobiliai, kioskai, knygynai. Ir moterys, vis gražesnės, o gal veikiau patrauklesnės, elegantiškesnės. Turtai, kuriuos karas kitoje pasaulio dalyje suteikė šiam nuošaliai kraštui, šiai piečiausiai Pietų Amerikos žemei, regis, pavertė kai kurias Buenos Airių gatves mados podiumais. Visentė mylėjo šį miestą. Mėgo jame vaikščioti, eiti jo gatvėmis, atrasti dar nematytas gatves. Jam be galo patiko nutolti nuo miesto centro, pasiekti keistus ir pavojingus kvartalus, tokius kaip Boedo, Barakosas, Pompėja, arba nusidriekusius palei upę į šiaurę prabangiuosius La Rekoletą, Palermą ir Belgraną. Nuo tada, kai Visentė atvyko į Buenos Aires 1928 metų balandį, iki šios 1942-ųjų vasaros miesto gatvėse užgimė neįtikimas gyvenimas. Argentina vėl darėsi tokia pat turtinga kaip 1910 metais. Liovėsi buvusi skurdi, atoki 1930 metų krizės nualinta šalis ir tapo tokia, kokia ją pavertė Antrasis pasaulinis karas: tolimu pasaulio centru. Dėl Europą siaubiančio konflikto imigracija išaugo dvigubai, čia plūdo ne tik vargingi italai ir ispanai, kurių srautas niekada nebuvo išnykęs nuo pat XIX amžiaus pabaigos, bet ir garsūs menininkai, intelektualai, kur kas turtingesnės nei anksčiau europiečių šeimos. Argentiniečiams viskas tapo paprasta. Parduotuvės nebeištuštedavo, klestėjo net menkiausias verslas. Vienintelis Visentė šiame didžiuliam mieste, šiame šventiškame mieste jautėsi vis vargingesnis, vis mažiau turintis.

Prieš karą troško tapti uostamiesčio gyventoju labiau už bet kurį kitą argentinietį, itin mėgo vaikščioti gatvėmis, tomis pačiomis kaip šiandien. Jam labai patikdavo išsukti iš kelio, išvaikščioti jas visas, kiekvieną jų pažinti. Jis žingsniuodavo valandų valandas, apžiūrindamas parduotuves ir praeivius. O dabar, priešingai, nueidavo iki Čakaritos ar La Bocos kvartalų, traukdamas viena iš tiesių miesto gatvių, tarsi nebe pats spręsdamas, kur nuves jo žingsniai, tarsi tai buvo visiškai nesvarbu. Eidavo ir eidavo įsmeigęs akis sau į pėdas. Paskui grįždavo ta pačia gatve. Nuo tada, kai gavo motinos laišką, daug vaikščiodamas nejausdavo jokio malonumo. Bet sėdėjimas vietoje irgi neteikė malonumo, tad klaidžioti be reikalo atrodė savotiškai neišvengiama.

Tikrovė Europoje 1942 metų liepą buvo dar žiauresnė už aprašytąją „Daily Telegraph“. Mobiliosios dujų kameros (pirmoji sunkvežimių karta su melagingu bendrovės „Kaisers-Kaffee“ pavadinimu, antroji, nuo 2,5 iki 3 tonų keliamosios galios mašinos, į kurias tilpo nuo trisdešimt iki penkiasdešimt žmonių, ir penkiatonės, galinčios vežti „stacionomis ir gerai sugrūdus“ iki septyniasdešimt aukų, turėjo specialų sandarų dengtą kėbulą, į kurį tiesiai iš išmetamojo vamzdžio plūdo dujos) buvo pakeistos stacionariomis, nuo kovo ir balandžio veikiančiomis Belžeco, Chelmo ir Osvencimo masinio naikinimo stovyklose. O per aštuntąjį Visentės vyresnėlės gimtadienį, 1942 metų liepos 19-ąją, Himleris pasirašė įsaką pradėti „Reinhardo operaciją“, kad iki gruodžio 31 dienos Generalinėje gubernijoje neliktų nė vieno žydų kilmės žmogaus.

Varšuvoje vokiečiai ėmė žadėti duonos ir uogienės geto gyventojams, sutiksiantiems vykti į darbo stovyklą, ir tūkstančiai atsiliesė į šį kvietimą. Tada, 1942 metų vasarą, vokiečiai ėmėsi to, ką vadino Rytų apgyvendinimu, – deportuoti *visus* geto žydus į masinio naikinimo stovyklą Treblinką II. Ši operacija, dar vadinta didžiąja akcija, prasidėjo liepos 22 dieną. Per aštuonias savaites kasdien buvo išvežama kone po septynis tūkstančius žmonių. Masiniai suėmimai gete vykdavo naktį ir dieną, namuose ir gatvėse. Žydai buvo vežami į skirstymo stotį Varšuvoje, o paskui iki Treblinkos stovyklos už aštuoniasdešimties kilometrų, ten išgirdavo, kad čia tik tranzitinė stotis, kad po dezinfekcijos jie keliaus į darbo stovyklą dar toliau rytuose. Taką į „dušus“, kuriuo 1942-ųjų vasarą nuėjo per tris šimtus tūkstančių Varšuvos geto žydų, o vėlesniais mėnesiais per keturis šimtus penkiasdešimt tūkstančių jų tautiečių iš Radomo, Liublino ir Balstogės distriktų, naciai vadino *Himmelstrasse* – dangaus keliu.

1942 metų liepa ir rugpjūtis. Buenos Airėse viena po kitos ėjo permainingos Pietų pusrutulio žiemos savaitės, o Visentė nebegavo naujienų iš motinos. Kasnakt lošdavo pokerį ir atsisūsdavo ne anksčiau kaip antrą ar trečią valandą po pietų. Išeidavo iš miegamojo, pasukdavo į vonią, nusiprausdavo veidą, greitai išgerdavo kavos, pabučiuodavo ką tik grįžusius iš mokyklos vaikus, tada užeidavo į krautuvejį ir patikrindavo, ar naujai priimtas pardavėjas, penkiasdešimtmetis graikas Jorgas, ką nors pardavė. Kad nebeįsivertė apie motiną, Visentė taip pat stengėsi niekada negalvoti nei apie Rozitą, nei apie vaikus, nei apie save patį. Net mažiausias dėmesys žmogui jam atrodė įžeidžiantis... kodėl įžeidžiantis, beje? Dėl jo motinos padėties? Dėl jos kančios? Dėl jos atminimo?

Tylėti. Visiškai tylėti. Nebežinoti, kas yra kalba. Ką reiškia kalbėti. Ką apibrėžia žodis, ką įvardija daiktavardis. Pamiršti, kad žodžiai kartais sudaro sakinius. Tyla kaip žaidimas, vylėsi jis, padės nuraminti širdgėlą. Visentė norėjo, kad tyla būtų tokia stipri, tokia nepertraukiama, tokia primygtinė, tokia arši, kad viskas taptų tolima, nematoma, negirdima, – tyla būtų tokia atspari, kad viskas išnyktų sniego migloje. Jis norėjo priversti nutilti kitų balsus, visus aplinkinius balsus ir savo paties balsą. O gal greičiau jam norėjosi nutildyti *tuos menamus* balsus, vis dar jį priverčiančius, nors ir retai, išstarti žodžius, kuriuos kiti gali išgirsti, nutildyti ir svarbiausią vidinį balsą, vis daugiau jam bylojantį, kartais panašų į artimo draugo, o kartais į svetimo dievo, – savo sąžinės balsą. Viską nutildyti. Visentė norėjo, kad visur būtų taip tylu tarsi plačioje apsnigtoje lygumoje. Ir stengdavosi taip atkakliai, su tokiu užsispyrimu, kad dažnai jam pavykdavo. Jis pratylėdavo taip ilgai, kad joks išorinio pasaulio balsas jo nebeįsivertė, jokia mintis nebekildavo galvoje. Padėdavo muzika. „Pasija pagal Matą“, Mocarto koncertai fortepijonui, o labiausiai kai kurie Bethoveno kūriniai: pjesė „Elizai“, Mėnesienos sonata, styginių kvartetai, variacijos. „Vokiečiai. Trys vokiečiai. Net jei Mocartas... Bet net šis, kalbama, laikė save vokiečiu.“ Visentė kai kurių kūrinių krautuvejė klausydavosi vis iš naujo, kad išnyktų net menkiausias prisiminimas, net menkiausia jo vaizduotės apraška. Po kelių savaičių net muzikos nebereikėjo. Tylos, kuriai Visentė save pasmerkę, pakako, kad jau niekas, išskyrus nereikšmingus vertinimus, neužklystų į jo smegenis per tas nesibaigiančias valandas, kai vakare, išėjus Jorgui, jis atsisėdavo į fotelį savo krautuvejė ir pro vitriną stiklą žvelgė

Televizorius, aš ir lietuvi kalba

Šnekamąją gimtąją kalbą ėmiau jautriau girdėti tik studijų metais, bandydama vaidinti studentiška teatre. Ten gerokai patvarkė mano kirčiavimą, apravėjo barbarizmus. Būdavo, kad ir draugas filologas mesteldavo vieną kitą pastabėlę. Iki tol kalbėjau kaip pakliūva – ir kaunietiška (esu trečios kartos kaunietė), ir mokykliniu slengu. Pamažėle atsirado diskomfortas klausantis puskalbe bendraujančios vyresniosios kartos artimųjų, augusių prie dviejų okupantų, o prieš įsikuriant Kaune gyvenusių ir Žemaitijoje, ir Vilnijoje, ir Klaipėdos krašte. Laikai keitėsi, Lietuvos televizija pradėjo transliuoti kalbos pamokėles. Lietuvių kalbos. Kalbu ne apie tas, kur amerikanka Liucija Baškauskaitė įtaigiai sakydavo: „Listen!“ Vyresnioji karta su atgimimo entuziazmu ėmė mokytis taisyklingos kalbos. Mokslais nesigyrė, todėl gerokai mus stebino kalbėdami vis sklandžiau ir švariau.

Dabar įvardijamas *pidgin language* kažkodėl dingo iš apyvartos, nors jis labai tiktų kai kurių televizijos laidų vedėjų, visokių galų apžvalgininkų ir panašių ekrano žmonių darbo įrankiui apibūdinti. Dažnai šie „influenceriai“ naudojami žodynu, nedaug didesniu už Eločkos Ščiukinos iš Ilfo ir Petrovo „Dvylikos kėdžių“.

Būna, turėdama laisvo laiko, pasižiūriu laidų iš rinkėjų gyvenimo. Kad neužsimirščiau savam burbulė. „Klausimėlių“ žiūrėti vis dar sunku. Vis dar nesinori tikėti, kad tai ne išmonė, o realybė, nors rinkimų rezultatai apie tai ir byloja. „TV pagalbą“ žiūrėti sekasi geriau, nes yra intriga ir siužetas. Viena iš personažų – gelbėtoja, lietuviškas Eločkos variantas. Ji pui-

kiai dirba savo darbą vartodama vos kelias klišines frazes (pvz.: „ar kėlė prieš jus ranką?“, „duosiu žinoti“, „kaip sakant“). Tuo metu personažai, kurie pagal scenarijų prašosi pagalbos, kartais vien pypsi.

Informacinėse laidose *vox populi* – praeiviai sosti-nėje. Ten du iš penkių pakalbintųjų atsakinėja rusiškai. Didelis procentas imigrantų? Nemanau. Dauguma jų čia gimę ir augę, senesnieji su armija „išvaduotoja“ ar paskui ją atsikraustę. Jie žino, kodėl nekalba valstybine kalba. Su visa pagarba vilnietiškai tolerancijai pasakysiu – rezultatas nedžiugina. Vis dažniau ausį užgauna iškilų vilniečių ir populiarių žurnalistų vartojami rusų kalbos vertiniai ir sakinių konstrukcijos. Pasišaipymai iš kaunietiškos tarties būdavo juokingi abiem pusėms, o iš vilnietiškos naujakalbės šaipytis nebėra ūkvatos.

Kur žiūri kalbainiais virtę kalbininkai, paklauskite? Žongliruoja vietovardžių kirčiais ir džiaugiasi kolegų atvanga lietuvinant kompiuterinius terminus? Kodėl nesulietuvinus muzikos instrumentų pavadinimų, ką? Gal tiek to, pajuokavau. Nuleiskite žemyn ir baismės kalaviją, ir stebuklingą žodžių lazdelę, nusišypsokite ir tuos grašius, kurie jums iš biudžeto nubyra, panaudokite neįkyrioms trumputėms kalbos pamokėlėms. Gal suveiktų *gvgtkqejmcmd u* Vilnijos *mass media* (*sorry* – žiniasklaidoje), jeigu tokia yra?

Į komentarus „cho cho!“ ir „nemokykit manęs gyventi“ atsakau: „Laisvę man!“

– AUŠRA DAMBAUSKIENĖ –

VELVL ERNIN

Ankstyvas rytas, pilkas kaip pelenai.
Bėgiai bėga atgal.
Dar per anksti gerti šabo vyną.
Per daug patetiška muilo opera.

Tambūre styro dūmų debesis.
Mergina rūko pravėrusi duris.
Šį sezoną dūmai man
Taps tikra būtinybe.

Vagonai triukšmingai sustoja,
Tik chešvanas* lieka minkštai tylus.
Ankstyvas rytas, pilkas kaip pelenai,
Guli ant tambūro grindų.

Maskva–Podolskas, 2010

K-"lfk-"mcmdqu"xgtv "Cw-tc"Rcfl tckv

* Chešvanas – žydų kalendoriaus aštuntas mėnuo (vėlyvą rudenį), išsiskiriantis tuo, kad tai vienintelis mėnuo, kurį nėra jokių švenčių.

Memorabilia

Ne tik duona

Standartinė ano meto nuotrauka. 6 × 9. Užrašas „Litauen“ ir „Marz 42“ kitoje pusėje. Dar patikslinta geografinė padėtis: „unterwegs nach Rußl.“ Vokiškas fotopopieriaus ženklas. Įsivaizduoju plačiaujustį fotoaparata. Kažkada namuose buvo toks, su dumplėmis, iš kažin kur užsilikęs. Net ir vokiškų „Agfa“ juostelių. Sako, jos galiojusios amžinai. Gaila, nepamėginau tada pats fotografuoti. Buvau per mažas. Panašaus amžiaus kaip tas vaikas su šaukštu burnoje. Tokius fotografuoja kiti. Suaugusieji. Dažniausiai šeimos albumams.

Vermachto kariškis, šios nuotraukos autorius, aišku, nekūrė Lietuvoje šeimos albumo. Spragtelėjo šiaip sau. Prisiminimui. Gal jau anksčiau buvo įpratęs gaudyti įdomias akimirkas. Ar dėliojo savo karinės tarnybos kroniką. Mėgėjiškų karo meto nuotraukų išlikę nemažai. Panašius dalykus šiandien fotografuoja eilinis užsienio turistai. Daugiausia dėmesio gavę kolegų, kovos draugai, linksmi ir žvalūs. Kai kur jie bendrauja su vietiniais gyventojais: geria iš kvortos ką tik pamelžtą pieną, prausiasi prie šulinio, apsikabinę krizenančias merginas. Dar mėgta pozuoti prie sudaužytos priešo technikos. O štai ir jų pačių technika, tvarkingai surikiuota ar jau įklimpusi rusiškame purvyne. Nusukurusių belaisvių voros, pajuodę veidai, įkypos azijietiškos akys irgi buvo įdomu, nematyta. Pasitaiko cerkvių kupolai ir egzotiškų pamaldų scenos. Žuvusiųjų nėra, nebent kapų kryžiai. Griuvėsių irgi nedaug. Mačiau ir didžiulį vaizdų, pavyzdžiui, trys kareivukai miega sukritę vienas per kitą ant žolės. Arba toks kuriozas: ištuštėjusi nukariauto miesto gatvė, o ant grindinio, tarp plytelių ir stiklo šukių, drybso aukštieklininkas manekenas.

Šio berniuko su šaukštu kadras turbūt paties fotografo pasidarytas. Įpylė išalkusiam vaikui kareiviškos sriubos ir stebėjo, gal gėrėjosi, kaip jis valgo. Berniukas žiūri tiesiai į objektyvą, žvilgsnis atsargus, bet ne užguito žveriuoko. Kažkas stropiai užrišo jam po kaklu ausinę kepurę,

apmuturiavo šaliku. Nors kovo mėnuo, boluoja sniegas. Šalia matyti dar dvi mažos purvinos rankos, apsikabinusios kareivišką skardinę. Galimas daiktas, kad vaikai elgetaujantys. Kaip ne kaip, o kariuomenės susitelkimai kvepėjo ne tik paraku, bet ir maistu. 1942-ieji vermachtui dar buvo geri, sotūs metai. Mano senelė ir mama, karo metų paauglė, vis prisimindavo vokiečių kareivių vaikams dalijamas šokolado plyteles. Žinoma, kol sekėsi fronte. Paskui, jau sumušti ir bėgantys, elgetavo jie patys. Prie Jūžintų moteris rodė vietą savo sodyboje, kur palaidoti keli vokiečių kareiviai, norėję paskubomis pasistiprinti, traukiantis frontui. Užsikaitė ant laužo didžiulį kareivišką puodą, kažką virė, kol užskrido rusų lėktuvai. Špižinis puodas pasiliko, buvo vėliau panaudotas pirtyje.

Kadras pavykęs. Fotografas nesuklydo, kad valgantis žmogus yra gražus. Ir jeigu tai dar vaikas, jeigu alkanas ir kažkieno maitinamas. Nepamiršiu prieš daug metų Vilniaus labdaros valgykloje „Betanija“ matyto paveikslą: senelė ir maža mergaitė (gal anūkė?) valgo iš vieno dubel-

nėlio. Imk ir apsiverk. Paprasta sriubos lėkštė, paduota išalkusiam, muša ir toliau muš visus artimo meilės rekordus. Kulinarinės laidos ir knygos, visokie „pasaulio puodai“ subanalino maisto kultūrą ir baigia sužlugdyti virtuvės jaukumą ir šventumą, bet vis tiek kažkas Lietuvoje, pats būdamas sotus, išmoksta virti vargšų sriubą, kepti bandeles ir belstis su jomis po tolimiausius kaimus.

Aišku, anie vokiečių kareiviai, vaišinę okupuoto krašto vaikus, turbūt šiek tiek maivėsi, ieškojo sau pranašumą, gal norėjo pademonstruoti savo pranašumą. Bet visa tai kažin kaip atpirkta, išganyta, nuėję į antrą planą. O liko, tikrai įsiamžino skardinė ant murzino delno, ranka, laikanti šaukštą, pražiota vaiko burna, kąsnis, truputį nusigandusios akys, tarytum būtų sunku patikėti, jog tavęs nemuš, nenušaus ir bus tik kameros užrakto spragtelėjimas. Fotografas nerinko šeimos albumo, bet tas albumas jam išėjo. „Unterwegs nach Rußland“ pamaitintas vaikas tapo jo paties istorija, jo palikimo dalimi. Net tiesiogine prasme, kai nuotrauka dabar sugrįžta vokiečių paštu atgal į savo kilmės vietą.

Nebe naujiena, kad prie pasidalintos duonos susigiminiuojama. Krikščionių bendruomenės tai gerai žino ir stengiasi nepamiršti. Dar pagalvoju, pasiskaičiavęs metus, jog berniukas su šaukštu galėtų būti gyvas. Pokario partizanų miškams jis buvo per jaunas, į Sibirą turėjo netikti dėl socialinės kilmės. Ima ir atsišaukia. Deja, gatvės nuotraukų herojai dažniausiai nežinomi. Arba atsiranda dešimtys kandidatų.

Dabar visur susigriebta kalbėti apie Lietuvos vaikus, kad jie emociškai nuskriausti, gyvena nemeilėje. Ši nuotrauka iš šeimos albumo galėtų praversti.

MOLLY CRABAPPLE

Mano prosenelis bundistas (III)

Kadaise tūkstančiai žydų bendruomenių it nėriniai dengė Rytų Europos žemėlapi. Jos ir sudarė tą „čia“ bundistų „buvimo čia“ sampratoje. 1945 m. visas šis pasaulis ir jo gyventojai jau buvo nušluoti nuo žemės paviršiaus. Nebeliko Bernardo Goldsteino Varšuvos. Nebeliko Samo Valkavisko.

Žydų darbininkų Bundo plakatas jidiš kalba, skelbiantis: „Kur gyvename – ten ir mūsų žemė! Demokratinės respublikos! Visų politinių ir tautinių teisių žydams. Pasirūpinkime, kad žydų darbininkų klases balsas būtų išgirstas Steigiamojoje Asamblėjoje.“ Kijevas, apie 1918 m. Bundo žydų darbo judėjimo archyvas, Niujorkas

1945 m. sausio 16 d. Goldsteinas iššliaužė iš vieno iš bunkerų, kuriuose, galima sakyti, pasilaidojęs praleido didžiąją praeitų dvejų metų dalį, ir pamatė savo miesto griuvėsius. 90 proc. Lenkijos žydų buvo nužudyti, o likusius didžiama lenkų pasitikdavo karštligišku rasizmu. Tuo tarpu sovietų okupantai užsiėmė visų, bendradarbiavusių su lenkų pasipriešinimo judėjimu, medžiokle. „Ne tokio išvadavimo laukiau penkerius ilgus, širdį draskančius metus, – rašė Goldsteinas. – Prie nacių praradome milijonus vyrų, moterų ir vaikų gyvybių... O dabar praradome tikėjimą, kad... po bejėgiško košmaro žudikų gnaužuose išauš nauja teisingumo, žmogiško padorumo ir brolybės diena.“ Su padirbtais dokumentais Goldsteinas sugebėjo patekti į perkeltųjų asmenų stovyklą Čekoslovakijoje, o iš jos – į Jungtines Valstijas, kuriose likusią gyvenimo dalį paskyrė prarastų bendražygių pagerbimui – dvejų memuarų tomų rašymui. Jis mirė 1959 m. ir buvo palaidotas Niujorke. Kiti bundistai bandė atkurti organizaciją – iki kitos vasaros, kai, patikėję „kraujo šmeižu“¹, lenkai nužudė keturiasdešimt du žydus Kelcuose, pietų Lenkijoje. Per ateinančius tris mėnesius 95 tūkst. išgyvenusiųjų Lenkijos žydų, padedami slapto tinklo, kuriam vadovavo sionistai, pabėgo į perkeltųjų asmenų stovyklas amerikiečių okupuotose Europos dalyse.

Ko negalėjo pogromai, tas pavyko stalinizmui. „Daug žydų, kurie būtų užsispyrę laikęsi savo namų nepaisydami antisemitizmo, pajuto, kad reikia bėgti nuo komunizmo“, – rašė Goldsteinas. Sovietų remiama Lenkijos vyriausybė pradėjo masinių suėmimų, persekiojimų ir susidorojimų kampaniją prieš visas įmanomas alternatyvas savajai valdžiai. Po išvadavimo praėjus trejiems metams, ji jau buvo išnaikinusi Bundą.

Kaip Goldsteina, taip ir kitus bundistus gyvenimas nunėšė painiais takais. Kam nenuskilo, tas atsidūrė vargingose perkeltųjų asmenų stovyklose, kuriose dažnai dominuodavo sionistai ir, bundistų teigimu, juos mušdavo ir neduodavo maisto talonų už tai, kad nenorėjo prisijungti prie Haganos². Kai kurie nustojo priešintis sionizmui ir Haganos laivais buvo slapta išgabenti į Palestiną. Tie, kuriems pasisekė gauti užsienio vizas, papildė pabėgėlių bendruomenių Šanchajuje ir Johanesburge, Paryžiuje ir Montevidėjuje gretas. 1947 m. Bundas atsikūrė kaip tarptautinė organizacija su būstine Niujorke. Tais pat metais jis pareikalavo nepriklausomos Palestinos valstybės, kuri užtikrintų lygybę bei savivaldą tiek žydams, tiek arabams; žydų pabėgėlių perkėlimo į visas laisvasias valstybes; ir kad sionistai „atsisakytų nepriklausomos žydų valstybės siekio“. Iš karto po 1948 m. arabų–Izraelio karo Bundas pareikalavo teisės palestiniečių pabėgėliams, išvartintiems Izraelio pajėgų, grįžti į namus.

Po Holokausto tokio universalistinio humanizmo šalininkų gerokai sumažėjo. „Gedinčių žydų liaudį, sukrėstą šešių milijonų brolių ir seserų žūties, apgaubė stiprios nacionalistinės tendencijos... pakurstytos meistriškos sionistų propagandos, jos tarp žydų pasėjo sionistinių ir mesianistinių iliuzijų psichozę“, – rašė Bundo koordinacinis komitetas 1948 m. Galų gale, argi civilizuo tieji Vakarai pastarųjų penkiolikos metų nepraleido trunkdami duris žydų pabėgėliams prieš nosį, teisingamiesi tuo, kad neva šie nėra tikri europiečiai? Argi po poros metų Irakas neišvarė daugiau nei 100 tūkst. savo piliečių žydų, teisingamiesi tuo, kad neva jie visi sionistai?

Gali būti, jog Bundas buvo iš prigimties pernelyg rytų europietiškas, kad galėtų suklestėti svetimoje žemėje. Iš pirmo žvilgsnio buvo aišku, kad Bundas nedaug gali pasiūlyti mizrahams³ ar sefardams⁴. Tel Avive įsikūrusi mažytė partinė organizacija net nesurinko pakankamai pinigų, kad galėtų kandidatuoti į parlamentą. Kapitalistinėje Amerikos demokratijoje Bundas atrodė kaip relikvija, net ir palyginus su organizacijomis, kurias JAV įkūrė buvusios bundistų kartos; o griežtas bundistų imigrantų žydiškos tapatybės apibrėžimas per jidiš kalbą, kurią apleido netgi jų atžalos, tik toliau juos izoliavo. Nors bundistai vėl sužibėjo vėlesnėse istorinėse akimirkose – žygiuodami už pilietines teises 6-ajame dešimtmetyje, surengę Amerikos palestiniečių mokslininko Edwardo Saido paskaitą 8-ajame, – pokarinis sovietinio gulago, vakarietiškos asimiliacijos ir Izraelio hegemonijos derinys palaipsniui išstūmė Bundą į paraštes. 9-ajame dešimtmetyje iš jo teliko besitraukianti senukų kuopelė su išblukusiomis raudonomis vėliavomis ir mirusia kalba – Pralaimėtųjų mūsų veteranų atminimo salės vaiduokliai.

Bundo pasaulinis organizacinis komitetas nustojo egzistuoti 2003 m., bet išliko kelios jam prijauciančios grupelės. Kai 2018 m. rugpjūtį ant skelbimų lentos Melburne, Australijoje, kažkas užklįjavo svastiką, ją netrukus uždengė lipdukas su organizacijos, į kurią mano prosenelis įstojo 1898 m., simbolika.

Nors jis mirė man dar negimus, užaugau apsupta prisiminimų apie prosenelį. Ne tik tūkstančių jo paveikslų, skulptūrų, akvarelių ir mozaikų, kuriais buvo užgrūstas mamos tetos namas Šipshed Bėjaus rajone, bet ir paties senolio Samo nuolatinio buvimo šalia – tarsi jo asmenybė būtų buvusi pernelyg spalvinga, kad leistųsi paverčiama vaiduokliu. Mamos teta ir mama papasakojo man jo gyvenimo istoriją.

Samas Bruklinė dirbo dekoratoriumi ir naktiniu turčių namų sargu. Kad greičiau bėgtų laikas, naktimis iš medžio drožinėdavo mažas figūreles. Viršininkas paragino jį nešvaistyti talento. Samas metė darbus. Nuo tada jis visas atsidėjo menui. Pats vienas godžiai, savanaudiškai iššmoke tapybos ir visą 3-įjį dešimtmetį rengė parodas. Didžiosios depresijos apogėjuje persikraustė į kaimą Long Ailande ir įkūrė humanišką vištų ūkį⁵ (jis buvo vegetaras iš moralinių paskatų dar prieš tam tampant mada). Ūkio bankrotas nieko nenustebino.

Samas savo studijoje Bruklinė

Į Šipshed Bėjų jis grįžo su žmona Rose, kilusia iš Luna Vodos kaimo netoli Balstogės, – jos veide išskaitau ir kai kuriuos savo bruožus. Bruklinė nebegalėdamas įpirkti dažų, išmoko drožinėti skulptūras iš senų durų ir tvorgalių. „Be meno – mirtis!“ – yra sakęs vėliau. Nors namie turėjo galeriją, dešimtmečiais kas rytą ant pievelės prieš namus išrikiuodavo paveikslus ir vadindavo tai „Rothbortų namų tiesioginio meno muziejumi“. Pats išleido knygą apie savo skulptūras – „Iš medžio ir akmens“ (*Out of Wood and Stone*), pilną atsiminimų apie idealizuotą Valkaviską. Jo atmintyje štelas tvyrojo lyg Chagallo paveikslas – nusenusių ožių, dieviškų meilės jaudulių ir pranašų kupina stebuklų šalis, atvaizduota ne gentiškai, o universalistiškai. Save paveikluose nutapė tūkstančių pavidalų, lyg Rembrandtas. Aliejiniai dažai, kuriais išsietepiojęs veidą nuotraukoje, tikriausiai ir sukėlė odos vėžį – nuo jo mirė 1971 m. Net prieš pat mirtį jis tebejuokino slauges.

Rose ir Samas. Niujorkas, apie 1911 m.

Mano mama mokėsi tapyti šalia prosenelio, tad puikiai pažinojo jo aforizmus. Jai jis amžiams taip ir liko senelis Samas, savamokslis menininkas ir fokusininkas, spjaudęsis ugnimi ir devintoje dešimtyje tebekabojęs žemyn galva nuo skersinio bei tikėjęs, kad visi žmonės yra broliai ir seserys – nors menininkai ir už visus laipteliu aukščiau. Skaitęs Šekspyrą jidiš kalba. Ji niekada nematė jo einančio į sinagogą, nors Samo tėvas buvo Talmudo žinovas.

Aišku, žinojau, kad Samas Rothbortas buvo maištininkas, bet ką tai reiškė iš tikrųjų – nelabai. Galbūt Senajame Pasulyje jis ir buvo susijęs su „revoliucionieriais“, bet mano supratimas, ką šis žodis galėtų reikšti, nublanko prieš visa kita, ką žinojau apie mamos taip mylėtą senelį. Nuotraukose jis – žavus senas juokdarys žilų plaukų nimbu, į kirvį panašia nosimi ir tiesmuko žmogiškumo pilna šypsena. Amerikoje jis nepriklausė partijoms – nei demokratų, nei komunistų. Jo politinė veikla apsiribojo laišku prezidentui Eisenhoweriui rašymu – tai, jo įsitikinimu, paspartino Korėjos karo pabaigą.

Tad kai pirmąkart jo paveikslas pavadinime pamačiau žodį „bundistė“, trumpai pasiguglinau jį ir gyvenau toliau. Tik daug vėliau, po mano pačios reportažų iš Gazos ir kitur, tyrimas virto apsėdimu. Man reikėjo kuo daugiau sužinoti apie Bundą – ne tik todėl, kad jie buvo mano prosenelio bendražygiai, bet ir todėl, kad norėjau vėl į dienos šviesą iškelti grupuotę, kuri beveik visai pranyko, nors buvo tokia teisinga ir tokia teisi. Nusipirkau tą porą vis dar knygynuose aptinkamų knygų apie Bundą; per dienas prisimerkysiu tyrinėjau dulkėtas brošiūras Niujorko viešojoje bibliotekoje, Žydų mokslinių tyrimų instituto (YIVO) išleistas nuotraukas ir bundistų naujienlaiškių archyvus internete.

Galiausiai nusamdžiau jidiš kalbos vertėją, kad išverstų man skyrių apie Bundą Valkavisko [k/mqt] knygoje [k/mqt] knygos – žodinės istorijos rinkiniai, sudaryti po Antrojo pasaulinio karo siekiant atmintyje išlaikyti bent dalelę iš begalės Rytų Europos šteluose nužudytų žydų gyvenimų). Išverstuose puslapiuose puikavosi Samo – vieno iš knygų pasakotojų – vardas, tiesiai virš grupelės merginų nuotraukos, tarp kurių buvo ir žymioji Itka, elegantiškai apsikirpusi ir todėl iš pirmo žvilgsnio neatpažįstama. Tai buvo įrodytas, kad Samas dalyvavo ginkluotame pasipriešinimo judėjime – net nebūčiau įsivaizdavusi, kad būtų tai sugebėjęs. Kokie asmenybės pokyčiai ar mąstymo evoliucija turėjo jį privesti prie tokio stipraus pacifizmo, kad nebegalėjo net viščiuko nugalaboti, – galui tik spėlioti.

Vis dėlto, kad ir kaip toli būtų nukeliavęs nuo Valkavisko, jame ėmiau matyti viduje slepiamo bundizmo pėdsakus. Jo geranoriškas nesuvaldomumas. Jo panieka pinigams. Tai, kaip gražiai jis į šeimą priėmė mano puertorikietį tėvą ir korėjietę tetą. Jo neegzistuojantys ryšiai su Izraeliu. Jo iškaltas darbininko kumštis, sugniaužtas komunistine maniera, – nors skulptūros pavadinimas ir gudriai šaipėsi iš komunizmo. Jo bohemiškas humanizmas, kuriame tilpo visas pasaulis.

Nukelta į p. 4 ►

¹ Nuo viduramžių gajus mitas, neva žydai naudoja krikščionių kraują religinėse apeigose; dažniausia jo versija – kad velykinius macus žydai kepa iš krikščionių vaikų kraujo (צֵיִם [צֵיִם] אֶשְׁרֵי הַכֹּהֲנִים).

² Izraelio liaudies milicijos.

³ Nuo biblijų laikų Viduriniuose Rytuose ir Šiaurės Afrikoje gyvenantys žydai ir jų palikuonys.

⁴ Viduramžiais Ispanijoje ir Portugalijoje gyvenę žydai ir jų palikuonys, vėliau paplitę Šiaurės Afrikoje, dabartinėje Turkijoje ir Vakarų Europoje.

⁵ Angl. *no-kill egg farm*. Paprastai paukštynuose maži gaidžiukai užmušami pirmosiomis gyvenimo dienomis, nes nededa kiaušinių, o mėšai per lėtai auga. Humaniškuose vištų ūkiuose gaidžiukai paliekami gyventi arba (šiais laikais) nustatoma, iš kurių kiaušinių jie išsiris, ir tokie kiaušiniai sunaikinami.

Kelion Lietuv . Keliai, mašinos, žmon s

Niekada anksčiau nebuvau vairavęs Lietuvoje. Nevadinu vairavimu kelių pamokėlių, kada brolis mokė susigaudyti tarp daugybės savo senutėlio „Mercedes-Benz“ pedalų ir rankenėlių. Tokių mašinėlių gatvėse jau seniai nemačiau. Norint panašų rasti, matyt, reikėtų senienų festivaliuose pasidairyti. Dailus toks buvo tas mercedesas: gerai prinokusių vyšnių spalvos su sidabru tviskančiomis eksterjero nikelio detalėmis. Taip ir norėjosi einant pro šalį vis pirštais apvalumus perbraukti. O ir važiuoti buvo patogus bei minkštas. Kaip kokia sena, gerai užlaikyta motorinė valtis: nelabai tokia didelė paprastam žmogui reikalinga ar naudinga, bet užtat akiai paganyti graži.

Mašinėlių ir jų vairuotojų Lietuvoje yra daug. Gyventojų smarkiai sumažėjus, o vairuojančiųjų skaičiui išaugus, gatvėse ir keliuose tai labai matosi. Vairuoja visi: ir spuoguoti bachūriukai aptemptom kelnėm, ir žilos močiutės su sportbačiais, ir solidžiai atrodantys ponai su lakūnų akiniais.

Pirmą vairavimo Lietuvoje savaitę prie visko reikėjo priprasti. Ir prie siauresnių, nei man įprasta, gatvių ir šaligatvių, ir prie daugiabučių kiemų, nesutvertų mašinikėms statyti, ir prie kitokių kelio ženklų. Ir pagaliau prie vairavimo ypatumų. Vėliau – (beveik) prisitaikiau. Laikiausi saugaus greičio ir atstumo, neužkibau ant provokuojančių lakstytojų kabliukų ir, atrodo, niekur nepavėlavau. Pavėluoti Lietuvoje nelabai ir yra kur. Visą šalį galima pervvažiuoti vos per kelias valandas, todėl besaikis lėkimas kelionės tikslą priartina vos keliomis minutėmis. O be to, ir įsibėgėti nėra kaip. Greitį ribojančių ženklų (ne visada protingai sustatytų) yra kaip medžių miške, o kaimai ir miesteliai – vienas prie kito. O kur dar videokameros, greitį matuojančios. Ir mūsų krašte panašias mėgino įskiepyti, bet tos nepriėjo. Logika – reikalas universalus, bet skirtingose šalyse suprantamas skirtingai: kamera užfiksuoja mašinikės numerį, o ne vairuotoją. Mašinikę gali vairuoti ir ne jos savininkas, todėl savininko bausiti neišėina, o sakyti, kas jo mašinikę tuo metu vairavo, jis neprivalo. Susirinko kameras tie, kam jos priklausė, ir istorija baigta. Tik ne Lietuvoje.

Lakstytojų Lietuvos keliuose – be galo be krašto. Sutinku juos beveik kaskart išvažiuavęs už kokio miesto ar miestelio. Sunku suvokti tokį besaikį lakstytojų pasitikėjimą metalo, plastmasės, gumos ir stiklo gabalu. „Stabdysiu – sustos.“ O jeigu ne? Dažniausiai važinėju ne vienas, todėl pamatęs rimtesnį akių išdegimą nejučiuomis pradėdavau mintyse „visų šventųjų litaniją“:

" -xgpvqlk"cwflpg"o"rcukicln m"o u #
 " -xgpvvcuku"dc o dcnk"o"crngpm"owu#
 " -xgpvvcuku"ogtuck"o"pguwnwq-kpm"o u #
 " -xgpvqlk"vqlqvc"o"pguwfwf"m"o u #
 " -xgpvvcuku"xqvxck"o"pguwvck-mfm"o u #
 " -xgpvkglk"rgflq"kt"tgpq"o"pgwflow-mkv"o u #

Važiuoji sau laikdamasis kelio ženkluose nurodyto greičio limito ir kaipmat prisiartina koks greičio mėgėjas: privažiuoja prie tavo mašinikės galo taip arti, kad jo paties ratuoto karsto net valstybinių numerių per veidrodėlį nesimatoma. Sakau „jo“, nes moterys vairuotojos Lietuvoje pasirodė labai drausmingos ir tokių priekabautojų tarp jų nesutikau. Po keleto pirmų tokių kartų ėmiau sau svarstyti: „Ką aš darau negerai?“ Važiuoju savo kelio juosta nurodytu greičiu, reikalui esant posūkių signalus naudoju, nelenktyniauju. Pasak tokios ponios iš vienos draudimo bendrovės, panašiai kaip

aš vairuojantis yra provokatorius. Turbūt važiuodamas pagal taisyklės „papiktinu mažutėlį“. Kita vertus, jeigu „imtinčiau iki galo“, „mažutėlis“ turbūt neatsilikytų. O tai jau būtų dvigubas pavojus: ir baudą už greičio viršijimą gauti, ir save bei kitus į giltinės akivaizdą pasiūsti. Kelio juosta tai viena. Tada nusprendžiau „mažutėlių papiktinimą“ palikti pačių „mažutėlių“ valioje: jeigu nori, tegul piktinasi ir lenkia bei lenkia lyg akis išdege. Bene pavyks ir išvengs griovio ar medžio ir pasieks išsvajotą kelionės tikslą dviem minutėm anksčiau. Maža kas: gal cepelinai pas močiutę kaime aušta ar chebrytė Palangoj ant liepto renkasi. Pavėluos dar ir apsijuoks.

Važiavimas ir vairavimas mieste ir už miesto nelabai skiriasi. Kelių eismo taisyklės tos pačios, ženklų rinkiniai mažumėle skiriasi, o vairuotojai yra tie patys tiek mieste, tiek užmiestyje. Didesni skirtumai pasimato mieste prireikus pastatyti automobilį. Statomi miestai nebuvo pritaikyti dideliems automobilių srautams. Ir tai ypač pastebima dabar, kai mašinėlių padaugėjo ir visi jas nori laikyti po savo langais. Jau ir sovietiniais laikais daugiabučių kiemuose sunku buvo išsitiesti padžiautiems skalbiniams, vaikams, gainiojantiems sviedinius, ir žiguliukams. Skalbinų dabar jau niekas daugiabučių kiemuose nebekabina, lauke vaikų žaidžiančių irgi nesimato, tad visas plotas – laisvas žiguliukus pakeitusiems folkswagenams ir hondoms. Tai esamą nedidelę erdvę ir užgrūda savo ratais vairuotojai be jokios pastebimos tvarkos ar sistemos. Ką ten paisys. Bepaisydamas savo gerą vietą prarasi ir užims ją koks kaimynas iš ketvirto aukšto ir liksi su pilna bagažine pirkinii ar sodo gėrybių kiemo pakrašty. Ir eilinių sykį pati nerimau, kad ir vėl nespės visko susinešti iki „Šok su žvaigžde“ ar kokio ten kito TV projekto pradžios.

Pagrindiniai šalies keliai yra geri ir tvarkingi. Kelio ženklai – suprantami ir aiškūs. Yra netgi ženklų, kurie praneša apie elektrinių automobilių baterijų įkrovimo vietas. Mūsų krašte tokių dar nemačiau. Taip pat yra kelių, kurie sutvarkyti jau nebe už litus, o už eurus, gautus iš Europos Sąjungos fondų. Kai kurių iš tų kelių net ir tvarkyti nereikėjo (būta ir esama daug prastesnių), bet tais keliais, matyt, dažnai važiuoja labai svarbūs vietiniai ponai ir ponios su savo svitomis, tad pinigų taisymams nebuvo pagailėta. Kiti, bene ne tokie svarbūs, remonto nėra matę nuo pat sovietų vado Leonido Brežnevo laikų. Tokiais važiuojant laikytis kelio ženkluose nurodyto greičio yra mirtinai būtina. O dar geriau – važiuoti perpus lėčiau. O visų geriausia (jeigu įmanoma) – tokiu keliu iš viso nevažiuoti, nes bebaimiai „pasipiktinę mažutėliai“ lakins savo mašinikę pirmyn lyg alkanas piemuo – aviną namo.

Šalies žiniasklaida atspindi bendras automobilizmo nuotaikas. Mašinikų „gerumo“ hierarchija yra labai svarbi tiek jas vairuojantiems, tiek apie jas rašantiems. Nelaimių aprašymuose būtinai yra parašoma, kokia mašinikė partrenkė nelaimėlį, bet kas ją vairavo – ne visada. Lyg suluošintajam nuo to mažiau skaudėtų ar būtų maloniau, kad būtent tokio gamintojo toks modelis ilgam jį įkalino lignoninėje ar neįgalioje vežimėlyje. Tarsi vairo kontrolę kažkokiu stebuklingu būdu būtų perėmęs pats mitsubišis ar opelis.

Nors ir labai stengiausi, Lietuvos vasaros sostinės nepavyko išvengti. Einant tokia triukšminga ir neskonėgai sutvarkyta gatve link liepto jūroje akį rėžia mažų vaikymasis, regis, tapęs nacionaliniu sportu. Tiesa, yra dar krepšinis ir jis niekur nedingo, bet jis – labiau sezoninis reiškinys. Ir tai: arba arenoje, arba namie. Na, jeigu turi pakankamai atlieka-

mų eurų – bare. O dabintis juk reikia einant visur ir visada. Tuo labiau kad mažų vėjai pučia visomis kryptimis: ir iš artimesnių, ir iš tolimesnių Rytų, ir iš Vakarų (čia labiau – iš tolimesnių, t. y. iš Amerikos, nes artimesnių Vakarų, t. y. skandinavisko, kuklumo pasigedau, nors tas beveik ranka pasiekiamas ir galėtų būti artimesnis ne tik geografiškai). Dažniausiai tie vėjai atskrieja pavėluotai, bet apie tai visi draugiškai patyli. Įtikėjimas savo apdaro pasirinkimo tinkamumu veržiasi per kraštus.

Šiltu metų laiku populiariausias rūbas – marškinėliai ir džinsai. Ir vieni, ir kiti – neretai per ankšti ir atitinkamas kūno dalis labai paryškinantys. Vyrai viršutinės kūno dalies apdangalą dažniausiai renka akivaizdžiai bent vienu dydžiu per mažą, o kelnes, atrodo, traukia iš moteriškų drabužių spintos. Panašiai kaip kokiais 1986-aisiais, kai koncertų scenas Vakaruose buvo užėmę *jck* *dcpf* stiliaus muzikantai. Gatvėse sunku nepastebėti žmonių, nešiojančių suplėšytas kelnes. Ir taip yra ne dėl negalėjimo įpirkti nesuplėšytas. Greičiausiai tai Vakarų kultūroje paplitusio skurdo imitavimo kopijavimas. Tokia fetišizmo apraiška. Supjaustyti ar net sušaudyti kelnų brangiai galima įsigyti dailioje amerikietiškoje krautuvėje. Ten pat gali rasti ir iš pažiuos nudrengtų sportbačių, nors ir tie parduodami visiškai nauji. Atrodo, ko čia tą skurdą ir nepriteklių imituoti – juk skurstančių Lietuvoje yra labai daug, o deficito laikus mano karta puikiai prisimena. Tačiau mada – visagalė. Tiksliau – aklas sekimas visaliaudiniu *trendu*. Apdarų susiplėšymo populiarintojais dirba ir labai matomos nacionalinio transliuotojo „žvaigždutės“, kurios dar net nebuvo gimusios, kai 1991-ųjų vasarą neapsikentęs pagaliau išmečiau iš brolio paveldėtas senus džinsus, ant kurių seni lopai jau nebeatlaikė naujų, o ir tų jau buvo kone daugiau negu originalios fabrikinės medžiagos.

Marškinėliais su visokiausiais užrašais jau nieko „nepažadinsi“, bet nustebinti gali ir daug ko mačiusius. Lietuviškos tematikos ant pilvo ir krūtinės nedaug, tačiau visokios kitokios – nors vežimu, t. y. visureigiu, vežk. Tik su sveltomis kalbomis, matyt, sunkoka, nes nei sarkazmo, nei saviironijos neužuodžiau pamatęs maždaug dešimties metų berniuką, lakstantį su užrašu „Sun, beach and sex“ („Saulė, paplūdimys ir seksas“), ir turbūt vos keturiolikos sulaukusią mergaitę, besipuikuojančią užrašu „I don't do mistakes“ („Aš neklystu“). Gal močiutė turgelyje marškinėlius nupirko. Arba tėvas lauktuvių iš užjūrio parvežė. Beje, tėviško amžiaus vyrai pamažu keičia užrašus ant savų marškinėlių: nuo vokiško sporto prekių gamintojo pamažu pereina prie amerikietiško džinsų siuvėjo. Save gerbiančios damos taip pat nevengia pasipuikuoti drabužių siuvėjų gildijų pavadinimais. Matyt, vieni pavadinimai yra svarbesni už kitus, nes tų svarbesniųjų matosi daugiau nei kitų. Ir užrašyti jie didesnėmis raidėmis.

Lietuvoje pirmą kartą įsėdęs ir iš kiemo išvairavęs mašinikę, nenuriedėjau nė poros šimtų metrų ir išvydau puikiai pažįstamą daiktą – Minesotos valstijos automobilio numerius. Tiesa, nebuvo jie prisukti įprastose vietoje, bet pagarbai pritaistyti prie šoninio lango. Kaip koks sunkiai iškovotas sporto ar medžioklės trofėjus visiems parodyti...

Mineapolis, Minesota

– LAURYNAS LATVIS –

Mano prosenelis bundistas (III)

► Atkelta iš p. 3

Izraelyje Bundas arba ignoruojamas, arba menkinamas. „[Jūs] mato kaip asmenis, kurie laikėsi įsikibę nerealistiško žydų persekiojimo Europoje problemos sprendimo, o „teisingas“ sprendimas buvo tas, kurį siūlė sionistai, – imigracija į Palestiną“, – man paaiškino Izraelio žmogaus teisių aktyvistė Elizabeth Tsurkov. Palaikyti tokį vaizdinį sionizmo ideologus skatina savanaudiški motyvai. Žydai gali turėti tik du pasirinkimus: lyg avys žygiuoti į dujų kamerą arba tapti narsiais izraeliečiais, narsiai engiančiais arabus. Diasporos silpnybės reikia sabrų⁶ stiprybei išryškinti.

Izraelį ir jo okupuotas teritorijas esu aplankiusi kartą, kaip žurnalistė. Gėrėjaisi Jeruzalės grožiu, Hebrone mačiau, kaip kolonistai mėto akmenis, o Gazoje klausiausi, kaip aplink mus krenta bombos. Nepaisant Izraelio pasiekimų, žydų etnonacionalizmas yra toks pats nuodas, kaip ir visi kiti etnonacionalizmai, lygiai taip pat pjaunantis priespaudos ir mirties derlius. Vienintelė išėitis – religijos ir rasės ribų nepaisantis gilus solidarumas, toks, kokį tą šabo naktį eidami pogromo nutildytomis Bresto gatvėmis jautė Dąbrowskis ir Goldsteinas.

Sam Rothbort. Pūkinių čiuzinių plėšymas per pogromą. XX a. 4–5 deš.

Grįžtu prie *fqokmcfv*, „buvimo čia“: doktrinos, sukurtos bedievių diasporos žydų, užrašytos žodžiais-mišrūnais hebrajiškais raidėmis ir skleistos klajojančių neklaužadų padirbtais pasais, kurios pagrindinis reikalavimas buvo teisė likti ten, kur esi. Ką „buvimas čia“ reiškia mūsų masinės

migracijos laikais? Mančiau, bandymą rasti savo vietą tremtyje – suderinti gimtinę ir laisvę joje nepasilikti.

Samas nutapė ir paveikslą pavadinimu „Be paso“. Jame carinė policija tempia du vyrus ir moterį per mėnesienoję skendintį mišką. Suimtieji tikriausiai žydai, neturintys vidaus pasų, su kuriais būtų galima keliauti už „sėslumo zonos“ ribų. Bet jie vis tiek bandė. Ar tai – „buvimo čia“ išdavystė? O gal „čia“ buvo kartu su jais, pačiame nelegalios kelionės veiksmo? Ar jų nepaklusnumas turėjo namų poskonį?

Man patinka manyti, kad dar tą pačią naktį Samas su bendražygiais pjūkleliu nudžyrino trijulės kameros lango grotas. Suimtieji išsirangė pro langelį, porėlė galbūt sustojo bučiniui šaltoje miško ramybėje ir patraukė toliau – per snigio nubaltintą sieną, bet kur, kur tik patys nori.

2018 m. spalio 6 d., 7 valanda ryto

nybooks.com
 Xgtv "Vqo cu"O ctekpngxk kw

⁶ Izraelyje (arba Palestinoje iki 1948 m.) gimę žydai.

Grigorijaus Kanovičiaus „Šėtono apžavai“

Lietuviškai ir rusiškai rašančio Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureato litvako Grigorijaus Kanovičiaus (g. 1929) romanas „Šėtono apžavai“ () lietuviškai išleistas 2008 m. (iš rusų k. vertė Aldona Paulauskienė). 2019 m. šią knygą pavadinimu *Devilspele* išleido lietuvių prozos populiarinimu anglakalbiame pasaulyje užsiimanti leidykla „Noir Press“. „Šėtono apžavai“, kaip ir 2017 m. išleista „Miestelio romansas“ (*Shtetl Love Song*), iš rusų į anglų kalbą išvertė Yisraelis Elliotas Cohenas. Šių metų balandį *Devilspele* pelnė EBRD – Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko – literatūrinę premiją. 2017 m. įsteigta tarptautinė premija, skiriama bendradarbiaujant su Britų taryba, siekiama skatinti, remti ir populiarinti tų šalių, kuriose veikia minėtas bankas (iš viso – per 40), literatūrą, taip pat – pabrėžti literatūros vertimų svarbą (piniginė premija – 20 tūkst. eurų – po lygiai padalijama knygos autoriui ir vertėjui).

Apdovanotąjį romaną siūlome prisiminti skaitant britų kritiko, rašytojo, žurnalisto, pedagogo, portalo „European Literature Network“ etatinio knygų apžvalgininko Maxo Eastermano mini recenziją, publikuotą (be pavadinimo) pernai balandį.

„Šėtono apžavai“ (iš rusų k. vertė Aldona Paulauskienė). 2019 m. šią knygą pavadinimu *Devilspele* išleido lietuvių prozos populiarinimu anglakalbiame pasaulyje užsiimanti leidykla „Noir Press“.

„Miestelio romanse“, pirmame į anglų kalbą išverstame Grigorijaus Kanovičiaus romane, autorius savo „alsavimu“ piešia meile alsuojantį ir nepamirštamą paveikslą savo gyvenimo tarpukario Jonavos šetle, viename iš miestų ir miestelių vadinamosios Sėslumo ribos teritorijoje – vienintelėje vietoje Rusijos imperijoje, kur dauguma žydų galėjo gyventi legaliai. Žydai ir ne žydai – Kanovičiaus atveju lietuviai (ir lenkai) – vėl nepriklausomoje Lietuvoje gyveno šalia vieni kitų ir, nepaisant antisemitizmo protrūkių, savotiškai taikiai sambūvyje. Dabar tai pradingęs, visiškai sunaikintas pasaulis – po to, kai 1941 m. birželį įsiveržę naciai, vietinių kolaborantų padedami, nušlavė nuo žemės paviršius 95 proc. Lietuvos žydų – litvakų; tai kruopščiausias Galutinio sprendimo įgyvendinimas Europoje.

Užėjus naciams, Kanovičius su savo šeima pabėgo iš Lietuvos, o „Šėtono apžavuose“ pasakojama apie šio siaubingo etninio valymo pradžią viename mažame miestelyje – Miškiniuose, kur, nors ir būdami mažuma, žydai padoriai vertėsi, teikdami bet kuriai bendruomenei reikalingas amatininkų – siuvėjo, laikraščių pardavėjo, mėsininko, malūnininko, gydytojo, galanterininko – paslaugas. Tai knyga apie šių žydų likimą ir fatalizmą:

„Uocnuwo cu“ „Šėtono apžavai“ (iš rusų k. vertė Aldona Paulauskienė). 2019 m. šią knygą pavadinimu *Devilspele* išleido lietuvių prozos populiarinimu anglakalbiame pasaulyje užsiimanti leidykla „Noir Press“.

„Šėtono apžavai“ (iš rusų k. vertė Aldona Paulauskienė). 2019 m. šią knygą pavadinimu *Devilspele* išleido lietuvių prozos populiarinimu anglakalbiame pasaulyje užsiimanti leidykla „Noir Press“.

Todėl nuleisk galvą ir gyvenk kaip gyvenęs...

Tai – ne dokumentinė istorija apie vokiečių invaziją į Lietuvą, bet jaudinantis Europos istorijos lūžio taško ir jo poveikio tiek žydams, tiek ne žydams Miškinių gyventojams atkūrimas: grakščiai nupieštų asmeninių portretų, tarpusavy susijusių ir susipynusių gyvenimų bei patirčių rinkinys, sovietams, prieš metus aneksavusiems šalį, skubotai traukiantis naciams ateinant.

Susipažįstame su *dramatis personae*, kurių mintys ir poelgiai aprašomi nepaprastai įžvalgiai ir pribloškiančiai geliamai: Danuta-Hadasa, gimusi Skuibyševska, aristokratiška lenkė, ištėkėjusi už žydo, nemažą dalį gyvenimo šokiais linksminusi žydų vestuvių svečius, o galiausiai tampanti Miškinių žydų kapinių prižiūrėtoja. Nepaisant viso to, ji atsisako perimti kitą tikybą: „Tikėjimas – ne drabužis. Geriau nešioti senus skarmalus, nei svetimas puošmenas“ (15). Jos vyresnysis sūnus kasa kapų duobes ir garsėja nekalbumu, davusiu vietiniams priežodį – „tyli kaip duobkasys Jokūbas“. Jaunesnysis Danutos-Hadasos sūnus Aronas persijima marksizmu, valgo kiaulieną ir išvyksta į Maskvą. Žydai ją priėmė, rusai paliko ramybėje... o vokiečiai? „Aš pati nežinau, kas esu... Užmiršau... Lenkė? Žydė? Gudė? Plaštakė, lekianti į ugnį?“ (26)

Gedalgė Bankvečeris – Miškinių siuvėjas, prie senosios savo „Singer“ siuvimo mašinos prisirišęs ne mažiau nei prie žmonos ir dviejų dukterų. Reizelė, vyresnėlė, ište-

kėjusi už Danutos Arono – kada šį bepamatys, rusams ką tik sprukus? Jos jaunesnė sesuo Eliševa trokšta išvykti į Palestiną, kad galėtų kurti naująją žydų tėvynę. Bet kol kas ji mergauja Česlovui Lomsargiui, lietuvių ūkininkui: tvarkosi po namus, melžia karves. Eliševos motina Pnina atmeta jos svajonę:

„Šėtono apžavai“ (iš rusų k. vertė Aldona Paulauskienė). 2019 m. šią knygą pavadinimu *Devilspele* išleido lietuvių prozos populiarinimu anglakalbiame pasaulyje užsiimanti leidykla „Noir Press“.

Užėjus sovietams, Eliševa nerimavo, kad jos šeimininko, kaip žemvaldžio, neišvežtų į Sibirą; dabar, įsigalėjus vokiečiams, ji bijo, kad šis neatsimestų, kad neįduotų jos: „Dieve, grįždama į trobą ji atkakliai kvotė Visagalį, kas per pasaulis, kur šuo laimingesnis nei žmogus. Kodėl ir kam Tu sukūrei šį pasaulį?“ (45)

Tai nuo amžių žydų – svetimšalių, tačiau labai reikalingų žmonių, nesvetinguose kraštuose pasmerktų tiesiog susitaikyti su esama padėtimi ir tikėtis geresnių dienų, – keliama klausimai. Lomsargis turi savo atsakymą dėl Eliševos ateities, bet jai tai tik dar viena dilema vis labiau gūrančiame jos gyvenime.

Gūra ir pačių lietuvių gyvenimas: Lomsargis abejoja žydų gaudynėmis ir tuo, kad niekas nestoja jų ginti; bet paskui beda pirštu į Eliševą ir litvakus:

„Šėtono apžavai“ (iš rusų k. vertė Aldona Paulauskienė). 2019 m. šią knygą pavadinimu *Devilspele* išleido lietuvių prozos populiarinimu anglakalbiame pasaulyje užsiimanti leidykla „Noir Press“.

Šių dienų Šailokas... kitoje Sėslumo ribos pusėje.

Kiti, kaip kuklusis Juozas Tomkus, siuvėjo Bankvečerio pameistris, įsisiautėja; jis su šautuvu rankoje viršiniškai maršiuoja po Miškinių gatves ir, nusigavęs į žydų kapines, varto antkapius, kad jais išgrįstų „naujosios“ Lietuvos gatves. Ir senasis siuvėjas Gedalgė Bankvečeris, vedamas į „gnkqplc“ Tq- kc – Žalgirį, Miškinių žudynių lauką, suklupęs ant seno grindinio ir savo dukros Reizelės perspėtas, kad gali susilaužyti koją, atsako:

„Šėtono apžavai“ (iš rusų k. vertė Aldona Paulauskienė). 2019 m. šią knygą pavadinimu *Devilspele* išleido lietuvių prozos populiarinimu anglakalbiame pasaulyje užsiimanti leidykla „Noir Press“.

„Miestelio romansas“ baigėsi tam tikra optimistine gaida: Grigorijaus Kanovičiaus šeimai pabėgus į Rusiją, atrodė, pasaulyje dar likę vilties. „Šėtono apžavuose“, apžiūrinėdama sudaužytus antkapius kapinėse, išsvystą vaizdą Danuta palydi desperatišku išblėsusios humanistikumo vilties šūksmu:

„Šėtono apžavai“ (iš rusų k. vertė Aldona Paulauskienė). 2019 m. šią knygą pavadinimu *Devilspele* išleido lietuvių prozos populiarinimu anglakalbiame pasaulyje užsiimanti leidykla „Noir Press“.

Tai šiurpą keliantis ir sukrečiantis priminimas apie vos per kelis 1941 m. mėnesius nacistinės Vokietijos įvykdytą litvakų, jų namų, verslų, sinagogų ir laidojimo vietų sunaikinimą. Kai Grigorijus Kanovičius po karo grįžo į Lietuvą, beveik visi joje gyvenusių žydų pėdsakai buvo dingę. „Šėtono apžavai“ yra gyvybiškai svarbus, demaskuojamasis indėlis į suvokimą to, kas įvyko. Kanovičiaus neįmantrus, dalykiškas pasakojimo stilius su nelygstamo lyrizmo intarpais, – nuo pradžios iki galo gražiai išverstas Yisraelio Coheno, – tik sustiprina baimės ir slogios nuojautos atmosferą, kurios prisodrinti šio šėdevro puslapiai.

„Šėtono apžavai“ (iš rusų k. vertė Aldona Paulauskienė). 2019 m. šią knygą pavadinimu *Devilspele* išleido lietuvių prozos populiarinimu anglakalbiame pasaulyje užsiimanti leidykla „Noir Press“.

* Grigorijus Kanovičius, „Šėtono apžavai“, in: Grigorijus Kanovičius, *Rinkiniai raštai*, 5 tomas, Vilnius: Tyto alba, 2014, p. 189. Toliau cituojant iš šio leidimo nurodomas tik puslapis.

AVNER TREININ

(1928–2011)

Izraeliečių poetas, dvylikos eilių rinkinių autorius, Jeruzalės žydų universiteto fizinės chemijos profesorius.

Katinas karvelidėje

Įsėlinęs, sudraskė.
Nieko neliks balandės snape
Ir laivan jį nesugrįš.

Patenkintas, taikus
Jis slysi savu keliu,
Peilius aksomu aptraukęs,
Kol ramią vietą ras
Apgrauzt balandės kaulėlius.

Dulksna.
Tiktai dulksna.
Tvano jau niekad nebus.

AMIR OR

(g. 1956)

Izraelio poetas, romanistas, eseistas, vertėjas. Kūryba versta į daugiau kaip penkias dešimtis pasaulio kalbų.

Kalba sako

Kalba sako: anksčiau už kalbą
esti kalba. Kalba – tai pėdos,
pripėduotos iš kitapus.
Kalba sako: dabar paklausyk.
Tu įsiklausai: ten buvo aidas.

Imkis tylos ir pasistenk nutilt.
Imkis žodžių ir pasistenk prabilt.
Anapus kalbos kalba yra žaizda,
iš kurios srūva ir srūva pasaulis.
Kalba sako: yra, nėra, yra,
nėra. Kalba sako: aš.
Kalba sako: kalbėkim tave,
apčiuopkim tave, bylok tai,
ką pasakei.

Barbarai (antrasis turas)*

Ne veltui mes laukėme barbarų.
Ne veltui mes susirinkome miesto aikštėje.
Ne veltui mūsų didžiūnai apsitaisė iškilmių drabužiais
ir repetavo kalbas įvykio garbei.
Ne veltui sugriovėme savo šventoves
ir pastatėme naujas jų dievams;
kaip priklausau, sudeginom savo knygas,
nes jose nieko doro žmonėms, tokiems kaip jie.
Pranašystė nemelavo: barbarai atėjo
ir iš karaliaus rankų paėmė miesto raktus.
Bet atėję jie apsitaisė mūsiškais drabužiais,
ir jų papročiai buvo valstybės papročiai;
ir kuomet jie įsakė mums mūsų kalba,
mes jau nebežinojom,
kada barbarai atėjo pas mus.

„Šėtono apžavai“ (iš rusų k. vertė Aldona Paulauskienė). 2019 m. šią knygą pavadinimu *Devilspele* išleido lietuvių prozos populiarinimu anglakalbiame pasaulyje užsiimanti leidykla „Noir Press“.

* Tai poetinis atsakas į Konstantino Kavafio eilėraštį „Barbarų belaukiant“ (vert. past.).

Iš bloknoto (15)

Seniai jau ilgiuosi teatro, bet šis pastaruju metu tik tolsta ir slepiasi už naujų formų ir pavidalų, po kuriais nelengva įžvelgti jo tikrąją esatį, prigimtį ir prasmę. Keičiasi ir vaidinimų adresai – teatro pavadinimas jau nebusakoj jo buvimo vietos. OKT iš paprastos Ašmenos gatvės senamiestyje persikėlė į Chodkevičių rūmų didįjį kiemą, Nacionalinis dramos, seniai jau palikęs savo Mūzas, – irgi ten, po atviru dangum, kol šilta, Balkono teatras – ne balkone, o Mažasis, tas mažas, jaukus, kamerinis ir elegantiškas, kuriasi Lukiškių kalėjimo erdvėse. Rodys ten viską, ką turi – Nikolajaus Erdmano „Savižudį“, Žemaitės „Marčią“ ir Alfredo de Musset „Fantazijų“, visus Gabrielės Tuminaitės spektaklius, visą programą jungdamas vienu pavadinimu „Atsiverti“. Manau, kad minėtų veikalų autoriai apsivertę grabe pamatę, kur pateko jų personažai. Bet gal ir kyla kam mintis, palyginimas, asociacija, jog Katrė pas Vingius pasijunta tarsi kalėjime, o absurdiškoj aplinkoj egzistuojantis nevykėlis Podsekalinikovas (išvertus – Pakirstasis) ne tik ketintų, bet imtų ir nusižudyti, taip pat ir subtilusis Musset Fantazijų greičiausiai padarytų tą patį, pamatęs ankštą ir tamsią Lukiškių vienutę... O dabar dar rodo ir naują darbą – „Čia nebus mirties“. Suprantu, kad po ilgiausios karantininės prastovos teatras bet kokia kaina nori veikti – skelbtis, rodytis, vaidinti, kviestis žiūrovus, kurie džiaugtųsi juos gyvus matydami.

Pradėsiu nuo pradžių, nuo paties Lukiškių kalėjimo. Taip jau susiklostė, kad kone 40 metų teko gyventi Mokslininkų name, penktame aukšte, bute, pro kurio langus ir balkonus žiūrėdami į rytus matėme Šv. Jokūbo bažnyčią, Lukiškių aikštę ir net Gedimino pilį bei Tris kryžius, o vakarų pusėje atsiverdavo vaizdas į Karoliniškių miškingus kalnelius, Neries vingį ir čia pat esantį Lukiškių kalėjimą. Matydavom pagrindinius vartus, dalį pastatų ir rytais pro vartus išjudančias sunkias mašinas, pro kurių langus apatiškai žvelgdavo į darbus vežami išblyškę veidai. Matydavom ir penkiagalvę Šv. Mikalojaus Stebukladario cerkvę, ilgainiui paverstą klubu (stebuklas?), kuriame savaitgaliais vykdavo šokiai kalėjimo personalui ir neišrankioms viešnioms; skirstantis jiems iš klubo paimomis ir kiek paslaptinomis Lukiškių, Kražių, Mečetės ar Slyvų gatvelėmis, pasigirdavo visokių garsų – panelių žviegimo, kvatojimo, ne kartą girdėjom grėsmingus girtų riksmus ir net susišaudymą... Visiškai atsitiktinai vieną dieną iš virtuvės balkono išvydau jaudinantį vaizdą: nuo pagrindinio cerkvės bokšto buvo nuimamas didelis auksuotas pravoslaviškas kryžius; storom virvėm surištas, dviejų įsirežusių vyrų prilaikomas, jis lėtai sliuogė kupolu žemyn. Va čia tai buvo performansas! Be kryžių liko ir kiti, mažesnieji, kupolai. Kažin, kur jie dabar? (Gal apie tai ką nors žino ponas Saulius Pilinkus?) Nieko keisto, juk ant nugriautos Didžiosios sinagogos akmenų po karo

buvo pastatytas vaikų darželis, prie vieno iš „kultūrine įtaiga“ paverstų Kauno fortų važiuoja fotografuoti vestuvininkai etc. Činiškai keisti maldos namų, kapinių, dvarų paskirtį sovietmečiu buvo įprasta.

O dabar? Dabar Lukiškėse rodomas kolektyvinis Mažajo teatro darbas „Čia nebus mirties“, kurio lipdyme, be gausios aktorių trupės, dalyvavo dar bene dešimt personų. Jis sudėliotas, surinktas iš detalių – tremtinių laiškų, autentiškų dienoraščių, poezijos, ano laiko dainų. Aktoriai stengėsi perteikti specifinę pokario atmosferą, tą, kuri ankstyvajame Rimo Tumino spektaklyje tuo pačiu pavadinimu, sukurtame lūžio metais, kada Lietuva išdrįso žengti į savo laisvės kelią, buvo nuasta subtiliausių būdu: sovietinė praeitis, tremtis, sribai, iškalbingos buitės detalės, baimė šiame, Tumino žodžiais, „įvykių koliaže“, rodėsi, dar buvo čia pat, nes skausmas dar nebuvo išsakytas. Todėl vien žvelgiant į senojo spektaklio nuotraukas akys pritvinksta ašarų – kokie visi puikūs, atviri, nuoširdūs, kokį atsiminimų ir esamos būties skausmą savyje buvo sukaupe – pažvelkit į Žebrausko, Gabrėnaitės, Smagurausko, Burneikaitės ar Capo, į visų (nesvarbu, kuri karta) aktorių veidus! Nė vieno nuduodančio, tuščio.

Bet pakartoti šiandien to neįmanoma dėl įvairių priežasčių: praėjo keli dešimtmečiai. Laikas atvedė jauniausią kartą, kuriai pokario patirtys sunkiai suvokiamos, ir pakeitė ne tik žmonių būtį, bet ir pasaulėjautą, siekius, dvasios poreikius. Kalbant apie teatrą, visuomet labai svarbu, kur ir kaip tai vyksta, nes erdvė (ir teatro, ir spektaklio) – viena svarbiausių kategorijų. Tam tikru požiūriu naujasis spektaklis pateko į spąstus: dienoraštis, laiškas, eilėraštis – intymaus išgyvenimo liudininkai – reikalauja kamerinės, skatinančios susitelkti aplinkos, o čia, siekiant įvaldyti neaprepiamą erdvę, publika vedžiojama iš vieno kalėjimo kampo į kitą, kiekviena scena vaidinama kitoje vietoje; griebiamasi deklaratyvo, agitavimo, vaidinamo graudeno, aistrų imitavimo ir kitų šampų. Kenčiantiesiems priešpriešinama kažkokia nenusakomos epochos restoraninių pamaių grupė; bet argi jie, tie pasidabinę keisčiausiais kostiumais ir išsipustę, buvo kitoj barikadų pusėj? Įvedant į spektaklį tokį svetimkūnį, derėjo sugalvoti „mckr“ ir ar verta tokias intermedijas pateikti.

Išėjau susigūžusi, pavargusi nuo tų dirbtinokų pastangų sujaudinti žiūrovus, kalbėti tiesą. Juk mes tą tiesą jau seniai žinom, girdėjom, skaitėm, išgyvenom etc. O čia skausmas ir išgyvenimo tikrumas mūsų nepasiekia, nes yra išskaidytas atskiom, „nesukabintom“ scenom, išmėtytas šurpioje kalėjimo erdvėje, stačiai impregnuotoje kentėjimais ir visokiom smurto formom. Ta erdvė, natūralu, daugeliui žiūrovų turėjo kur kas didesnę poveikį už spektaklį, todėl nespėjau įsižiūrėti į veiksmą turėjusias prisodrinti instaliacijas. Stikliniai gaubtai, šviesa – kas

ten? Vien jau laikymasis turėklų, kuriuos nuo 1905 metų lietė tūkstančiai kalinių ir jų sergėtojų rankų (beje, senasis Lukiškių kalėjimas čia gyvavo nuo 1837 metų!), atidarytų kamerų vaizdas su kažkokiom instaliuotom užuolaidom... Beje, įdėmiau pažvelgti į tas spektaklio „puošmenas“, gal ir įdomiai sumanytas, nėra laiko. Įspūdinga atrodo anuomet vadinto moderniu kalėjimo architektūra, ornamentinių koklių grindys, laiptų turėklų kalto metalo „mezginiai“, lubų skliautai. Dalis vaidinimo vyksta cerkvės erdvėje; čia įstringa atmintin nugremžtoje erdvėje išlikę švelnių tonų geometrinių formų langų vitražai. Šiaip ar taip, tiršta kalėjimo erdvės atmosfera yra nepalyginamai stipresnė, paveikesnė už tai, ką mums siūlo teatras, ji ir „suvirškino“, nugalėjo pabirą spektaklį. O labiausiai mane pribloškė ilgas puošnus vaisių stalas, parengtas premjerai paminėti Lukiškių tardymo izoliatoriaus kieme... Taigi kartoju – teatrui kalėjimo erdvė netinka! Teatras visuomet skelbia gyvenimą! Ir iš esmės savo valia ten lįsti nederėtų. Gal labiau šie plotai tiktų kokiam istoriniam miesto muziejui?

Mintimis vis grįžtu prie Birutės Mar „Ledo vaikų“ (2018), sėkmingiausio jos spektaklio panašia tema, prie spektaklio, kuris sukrėtė: viena aktorė priešais žiūrovų amfiteatrą Nacionalinio dramos teatro Mažajoje salėje su savo mamos tremties istorija širdyje tenkinasi keletu scenos grindų kvadratų; pati susitelkusi, ji sutelkia publikos dėmesį, ir mes pradėdam drauge su ja išgyventi skaudų pasakojimą. Neprailegsta. Ašaros net vyrų akyse. Ir jaunimas ja patiki, susijaudina. Vadinasi, ne tema kalta „Čia nebus mirties“ atveju Lukiškėse, o pasirinktas pasakojimo būdas.

Po Lukiškių patirties jau bijojau eiti į Chodkevičių rūmų kiemą žiūrėti norvegų Jo Strømgren „Durų“ (iš Nacionalinio dramos teatro repertuaro). Bet čia, nors ir prožektoriai akina prieš spektaklį ir kiek šaltoka, žiūrėti buvo įdomu. Spektaklis nenaujas, bet įdomus, vieno žmogaus ir sumanytas, ir režisuotas – autorinio teatro pavyzdys. Plastiškai parengtų aktorių būrys puikiai vykdė šokio ir judesio bei keistos tam atvejui susikurtos kalbos režisieriaus iškeltas užduotis. Durys – kaip filosofinė kategorija, kviečianti suvokti ir paaiškinti amžiną žmogaus troškimą atrasti savo vietą. Durys čia kaip slenkstis ir barjeras; yra „ten“, už durų, ir yra „čia“. Esantys „čia“ trokšta atsidurti „ten“ ir atvirksčiai. Komplikuoti veikėjų santykiai – pyktis, pavydas, keisti meilės pasireiškimai. Autoriaus mintijimas turi aiškius kartėlio, ironijos atspalvius, kuriuos publika (o buvo daug įvairaus amžiaus žmonių) kuo puikiau suprato dėkodama aktoriams.

– AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ –

Restauracija: A. Aramino ir A. Kundelio nesėkmingi filmai

Režisierius Algirdas Araminas (1931–1999) po savo hipiškių filmų „Kai aš mažas buvau“ ir „Maža išpažintis“ sėkmės gavo daryti tai, ką nori, ir gerokai ekrane nusiūliurlino. Pagal jo paties (gerai išmanančio muziką, bet ne literatūrą, ne scenarijų) ir tuometinio Lietuvos kino studijos redaktoriaus Romo Gudaičio scenarijų nufilmuotas ir montuojant iki valandos sutrumpintas „kaimo Jurgio“ – zootechniko Juozo (akt. Česlovas Stonys) portretas filme „Šnekolpicu“ (1973) palaimingai išsiliejo ir nesuaušo. Pabaigoje (po Juozo apsilankymo mylimos merginos premjeroje sostinės Operoje) gal iš neviltingos priklijuotos štampos – kadras su byrančių grūdų sauja...

Vis dėlto filme dabar, na, tikrai stebuklingai ima ryškėti ir jaudinti Eugenijos Šulgaitės vaidinama Juozo motina. Aktorė, kaip atsimername, buvo jų etatinė atlikėja ir visad išlaikydavo lygį, vidinį nebanalų kristalą. O „Laimingame“ sukurta bevadė senos motinos linija tampa vienintelė prasminga, įsišaknijusi. Burbeklė („Tik Juozui paduok, pats gi nepasieims“, „Aš kaip kerpė prie šitų namų priaugusi“, „Kai mano tėvas tavo tėvą vijosi su dalgiu per lauką...“), nuo kurios šnekų senbernis sūnus slepiasi, visą dienele einanti nesustojanti, ji kartą tuščiuose namuose iš Juozo plokštelių kolekcijos išsitraukia ir įsijungia operą „Aida“. Ir susitapatina, tampa jos heroje. Tolimų verdiškųjų moterų skleidžiamas ilgesys pereina per rankas su mezginiu, per kūną, per ilgą atmintį – motina atsiremia į

krosnį... Bravo aktoarei ir režisieriui už tokią „vieną eilutę“ – jautrų kinematografišką epizodą.

Dar yra keli epizodėliai su Broniumi Babkausku, kurie išdygę ekrane iš miego prikelia bet kurį snūduriuojantį filmo kritiką.

Scenaristų Grigorijaus Kanovičiaus ir Isaako Fridbergo pasiūlyta tragikomiška istorija „Šnėc' mgnkq 'rtkg' l tqūō (1976) irgi neatnešė laimės A. Araminui. Nenuitiesė jam vėžių taip, kaip Icchoko Mero, rodos, tokie pat lakoniški dialogai ir situacijos ankstesniuose filmuose.

Vėl galima minėti aktorius – ir vėl kažkodėl ne pagrindinių vaidmenų – pavyzdžiui, Galiną Dauguvietę ir Algimantą Mažuolį, kurių personažai traukinyje Vilnius–Klaipėda lydi mielą rusų senutę ir įsimylėlių porą prie jūros ir prie tos senutės sūnaus kareivio kapo. Taip pat operatorių Joną Marcinkevičių („kronikinės“ vilniētės neša suvyniotas kiliminius takus ant peties; sunkus ištisinis filmavimas vagonė). Ir tiek.

Šnekič m'o u ō (1978) pasirodymo ekranuose metais publikos ir kritikų irgi su nusivylimu buvo prakoštas pro dantis. Tačiau šiandien iš keturių atstumtųjų A. Aramino filmų šis regisi kaip vertingiausias. Ir štai kodėl.

1943-ųjų Šančiai, gimnazija ir bažnyčia. Pagrindu pasiėmęs Vytauto Radaičio antiklerikalinę apysaką „Mano Galilėjus“, režisierius kapelionui (ukrainiečių aktorius Dmitrijus Mirgorodskis) suteikia indulgenciją – jis vienintelis supranta, kas dedasi auklėtinųjų galvose. Kapelionas

groja smuiku ir skaito Jurgio Baltrušaičio eiles, jis – aki-vaizdus maironiškos linijos tęsėjas. Be to, filme tikrai atkarpomis, bet užfiksuojamas tuo laiku dar ekranuose neviešinamas žydų gelbėjimas. O pabaigoje į tunelio tamsą ilgai rieda vagonai su staigiai susemtais gimnazistais, išvežamais kol kas tik Vokietijon... Maskvos ir saviškiai cenzoriai šito „kol kas“ neužuodė.

Filme skamba Broniaus Kutavičiaus muzika, kurią jau bus galima įdėti į kompaktinę plokštelę „Muzika kino filmams“, išeisiančią po daugelio metų. Tarp besipešančių gimnazistų atpažįstame žurnalistą Vitą Tomkų, tarp dvasininkų – švelniai grebluojantį kompozitorių Vytautą Barkauską.

Toje B. Kutavičiaus plokštelėje bus ir muzika A. Aramino filmui „Šnekič m'o u ō“ (1980). Įvaizdinti kaip sapnai operiniai rečitatyvai vis permuša Violetos Palčinskaitės limonadinę istorijėlę apie dešimtmečius LTSR piliečius. Kurie nepanašūs į dabartinius, vedžiojamus ar vežiojamus. Nežinia, gerai tai ar blogai, nes filmas vangus, beskonis, mažai aštresnių užuominų apie tą laiką suteikiantis.

Aišku tikrai, kad tie paaugliukai vieni bastosi po Vilniaus senamiesčio gatves ir niekas jų tenai neprievartauja. Taip, tėvai per amžių amžius mažai užsiėmė savo atžalomis. Nusistebiu išvydusi, kaip atvykę į svečius čekų moksleiviai vos išlipę iš traukinio kažkaip neatsakingai išskirstomi po lietuviukų namus. Švietimo sistema

Apie islamo interpretavimo tradicijas ir moter pad t

Islamo religija yra bene labiausiai apipinta stereotipais, ypač kai kalbama apie musulmonų padėtį. Juk atkreipus dėmesį tiek į internetinių portalų antraštes, tiek į sklindančias istorijas, susiformuoja portretas paklusnios, nuolankios moters, kuri visiškai priklauso nuo vyro ir kurią sutuoktinis bet kada gali išvaryti iš namų. Tačiau islamo šventraštyje Korane randama ištarų, bylojančių, kad Dievas tiek vyrą, tiek moterį sukūrė iš vienos sielos (39:6) ir visi tikintieji, nepriklausomai nuo lyties, sulauks vienodo atlygio (33:35). Taip pat akcentuojama, kad islamas neįspaudė moteriai ženklo, jog ji yra velnio kūrinys ar velnio sėkla, – islamo istorijoje nebuvo suabejota žmogiškuoju moters statusu, taip pat ar ji turi sielą. Skirtingai nei kitos religijos (krikščionybė, judaizmas), dėl pirmosios nuodėmės islamas nekaltino vien Ievos (Abdalati, 232). Tad ar tikrai religija yra moterų priešas, kaip buvo manoma iki šiol? Galbūt problema kyla dėl kultūrinės aplinkos ar netinkamų, pasenusių šventraščio interpretacijų? Svarbu paminėti, kad egzistuoja kelios islamo interpretavimo tradicijos – tradicionalizmas, fundamentalizmas, modernizmas. Į pastarąsias dvi ir norėčiau pasigilinti.

Islamo fundamentalizmas – žmonės lygūs, bet ne identiški

Islamo fundamentalistai laikosi įsitikinimo, kad būti tikrais musulmonais jiems reikia „prisirišti“ prie Korano apreiškimo (Freyer Stowasser, 6). Jie taip pat remiasi chadais (pasakojimais apie pranašo Mahometo gyvenimą, pranašo pamokymais), nes šie yra detalesni nei Koranas (Hämeen-Anttila, 82–83). Svarbiausia fundamentalizmo idėja – autentiškas islamas kaip tobulas tikėjimas, kurio nereikia nei keisti, nei plėtoti, nes net nekisdami pamatiniai tekstai teikia žmonijos problemų sprendimą (Hämeen-Anttila, 59), todėl fundamentalistai remiasi pažodiniu šventraščio aiškinimu ir Korano tekstą tiesiogiai taiko šiuolaikinei minčiai ir veiksmui (Freyer Stowasser, 6). Fundamentalistai pabrėžia skirtumus, kurie iš prigimties egzistuoja tarp lyčių. Anot jų, moterys ir vyrai visuomenėje turi skirtingas pareigas (Khan, 13). Tai reiškia, kad vis dėlto egzistuoja skirtumas tarp Korane deklaruojamos prigimtinės lygybės ir identiško. Žmonės nebuvo sukurti identiški, jie yra tik lygūs. Pažymima, kad lygybė neturėtų būti painiojama su identišku. Islamas moko, kad Dievo akyse visi žmonės yra lygūs, nors ir nevienodi (Abdalati, 49, 231). Tokia pozicija yra grindžiama prielaida, kad, nors vyrai ir moterys yra tikintieji, turintys vienodas religines prievoles, jie atlieka iš esmės skirtingas ir viena kitą papildančias funkcijas visuomenėje (Euben, 60). Tai reiškia, kad socialinėje sferoje moteriai numatomas nelygiavertis statusas. Svarbu paminėti, kad Korane moteris matoma daugiausia per šeimos prizmę (Račius, 73). Taip pat daugiausia remiamasi šventraščio ištara (4:34), kurioje nurodoma, kad vyrai yra moterų glo-

bėjai, nes jų turtas yra skiriamas moterims išlaikyti. Taigi vyrams užtikrinama teisė būti viršesniems ir vadovauti tiek viešojoje, tiek privačioje srityje. O moters pagrindinis tikslas – būti gera žmona ir motina, taip pat užtikrinti vientisumą šeimos, kuri yra pirmoji doros mokykla. Kadangi tokios funkcijos kyla iš žmogaus prigimties, kuri išreiškia dieviškąją valią, moters nesugebėjimas ar nenoras atlikti savo pareigas rodo nepaklusnumą Dievui ir ardo šeimą iš vidaus (Euben, 60). Tokios nuostatos siejasi su fundamentalistų siekiu išlaikyti patriarchalinę sistemą ir tradicinę šeimą, kai moteris yra subordinuota vyrui, todėl turi būti paklusni ir nuolanki (Hardacre, 138). Be to, fundamentalistai moteriai numato ypatingą vaidmenį – ji yra matoma kaip karė, kovojanti už bendruomeniškumą, atlikdama mylinčios, atsidavusios žmonos ir rūpestingos motinos pareigas. Moters elgesys, buitiskumas ir atitinkama apranga yra gyvybiškai svarbūs komponentai siekiant išsaugoti islamiškąsias vertybes. Laikomasi prielaidos, jog religija, moralė ir kultūra stovi ir krenta kartu su ja (Freyer Stowasser, 7). Tad fundamentalistai tikisi, kad vieną dieną moterys galutinai sugrįš prie „tradicinio“ gyvenimo būdo, atitinkamos aprangos ir paskirs savo gyvenimą vyrui bei vaikų gimdymui (Hardacre, 144).

Islamo modernizmas – už lyčių lygybę ir moterų teises

Modernistai mano, kad Korano aiškinimas turėtų būti įvertintas iš naujo. Jų manymu, dauguma interpretacijų yra linkusios sumenkinti moters padėtį ir jos negerbia. Todėl jų liberalioji filosofija prasideda nuo pagrindinio įsitikinimo, kad tikroji islamo dvasia yra kelti moters statusą. Modernistai reikalauja idžtihado, individualaus Korano aiškinimo, ir teisiųjų reformų (Freyer Stowasser, 5), kad pasikeistų moterų padėtis ir jos įgytų daugiau teisių bei nebūtų taip suvaržytos. Modernistai yra linkę pabrėžti Korano ištarą, kurioje teigiama, kad „tikri tikintieji, ir vyrai, ir moterys, yra vieni kitų draugai“ (9:71). Tad ši ištara simbolizuoja lygybę tarp lyčių. Be to, modernistinis požiūris apima moterų teises dirbti, balsuoti ar netgi kandidatuoti rinkimuose – per šiuos dėmenis moteris bus įgalinta įsitraukti į visuomeninį gyvenimą. Vis labiau akcentuojama, kad lyčių lygybės diskursas yra visiškai galiojantis islamo viduje ir šventieji islamo šaltiniai jokių būdu nėra kliūtis įtvirtinti lygias vyrų ir moterų teises. Svarbu paminėti, kad religiniai tabu neegzistuoja pačiuose tekstuose – juos suformuoja interpretacijos. Reformas palaikantis požiūris atskleidžia, kad tarp 6 232 Korano ajatų yra 6 ištaros, kurios pakenkė ar iškreipė islamo reputaciją, jose kalbama apie poligamiją, kūno dengimą, skrybas, vyro kontrolę moters atžvilgiu, liudijimus ir nelygią palikimo dalį. Vis dėlto tiesa, kad šios eilutės, kurios buvo pašalintos iš bendro Korano vizijos etinio pagrindo ir skaitomos pažodžiui, buvo išties reikšmingos palaikant niekinančią, žeminančią religijos viziją,

kuri slegia moteris ir kurioje lygybės beveik nėra. Per tokius dalykus kaip žmogaus išlaisvinimas, visų žmonių lygybė, tikėjimo laisvė, teisingumo, žinių ir proto imperatyvai reikia suvokti, jog šiandien moters padėtį islame reikėtų aiškinti kitaip, atsisakant anksčiau paminėtų eilučių (Lamrabet, 47).

Pokyčiai per įsitraukimą

Kad būtų pakeista moterų padėtis, jos privalo turėti teisę reikšti savo nuomonę ir kvestionuoti su religija susijusius principus. Tai reiškia, kad pokyčiai bus sėkmingi tuo atveju, jeigu moterys aktyviai įsitrauks į reformavimo procesą. Tačiau kad reformos veiktų, reikia, jog keistųsi ir aplinkinių požiūris. Tik tokiu būdu bus įveikta moterims priešiška kultūra ir patriarchališkumas. Reikia viltis, kad islamiškuose kraštuose feministinės idėjos įgaus pagreitį ir padės musulmonėms įgyti daugiau teisių bei būti labiau nepriklausomoms nuo sutuoktinių ar vyriškosios lyties globėjų.

– MILDA JANEIKAITĖ –

Literatūra

Abdalati, Hammudah, *fixkn i upku* "kunc o", Lietuvos musulmonų jaunimo bendrija, 2005.

Euben, Roxanne, „Fundamentalism“, in: *kunc o ke* "Rqmkv-ecn" Vjqwi jv< Cp"kpvtqfwekqap, edited by Gerhard Bowering, STU – Student edition ed., Princeton; Oxford: Princeton University Press, 2015, p. 48–67. JSTOR, www.jstor.org/stable/j.ctt1287ksk.6.

Freyer Stowasser, Barbara, *Yqogp"kp"vjg"Swtoep."Vtcfkvqpu." and Interpretation*, Oxford University Press, 1994.

Hämeen-Anttila, Jaakko, *Islamo vadovas*, iš suomių kalbos vertė Aida Krilavičienė, Vilnius: Versus aureus, 2009.

Hardacre, Helen, „The Impact of Fundamentalism on Women, the Family, and Interpersonal Relations“, in: Marty, M. E., Appleby, R. S. (sud.), *Hwpfcogpvcnkuou"cpf"Uqekgvf<"Tgenckokpi"vjg"Uekpegu."vjg"Hcoklf."cpf"Gfwecvqap*, University of Chicago Press, 1997.

Khan, Zaynab, *Yqogp" Tki jvu" cpf" kunc o< C" uwff" qh" yqogp" tki jvu" cpf" ghhegu" qh" kunc oke" hwpfcogpvcnkuo" cpf" Owunko" hgokpkuo"kp"vjg" Mwtfkuj" ctgc" qh" ktcs*, Linköping University, 2005.

Lamrabet, Asma, „Islam and women: the priorities of a reformist approach“, <https://ufmsecretariat.org/wp-content/uploads/2017/12/VA-to-promote-gender-equality-in-the-Mediterranean-Web-low.pdf>.

Račius, Egdūnas, *Mwtcpu"crkg000"vkm lko "kt"foqpk"ucp-v/mkvu*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017.

ir jauna mokytoja papeikiamos dėl standartinio požiūrio („Vienodi raktai, vienodos mintys, tavo vaikų rašiniai panašūs vienas į kitą“). Donato Banionio senas mokytojas nenori keltis iš centro į naują rajoną su visais patogumais – vienintelis likęs patogumas jam yra matyti tuos pačius daiktus ir gyvenimo linijas.

Režisierius neiškenčia neįdėjęs epizodų su aitvarais, kuriuos, kaip pasakojama, mėgo laidyti. Gal ir filmai jam buvo savotiški aitvarai.

1986–1988 m. Maskvos centrinės televizijos užsakymu mūsų LKS bazėje režisierius nufilmuoja muzikinę dilogiją „Traukinys į Bulzibarą“ ir „Geležinė princesė“. Bet tai jau visiškai kūrybinis *post rqu"uetkrvvo*.

Pagal partijos kultūrinius pageidavimus pagaliau pradėta „gamybinė“ (t. y. apie miesto darbo liaudies problemas) drama *šPgtc o" twfgpu" flgpcō* (1975) jau iš anksto buvo traukiama per dantį – cha, žinom tuos užsakymus, darbo temas...

Užtat mūsų Kino studijoje paraleliai – reikia manyti, mainais su finansuotojais ir ideologais? – buvo filmuojamas viską atpirkęs nacionalinis miuziklas „Velnio nuotaka“!

Be to, ši nykoka nerami drama apie Vilniaus komunalinį ūkį, kuri per virtinę metų virto komiška drama, gali

ir pati kai ką gero paliudyti. Gaila, kad Kino fondo archyvas neįtraukė jos į savo rekomenduojamus sąrašus, kad televizija jos neeksploatuoja. Nieko perdėm socrealistiško čia nėra, nieko meniškai gėdingo taip pat. Mūsų XXI a. komiksines „antro galo“ ir pan. komedijas šis filmas netgi atsvertų taip, kaip iš savo paties anekdoto besijuokiantį atsveria rimtai ir „su išlaikymu“ dėstantis.

Algimanto Kundelio (1936–2002) filme išvystame tiesiog muziejinę galeriją – kitaip nepasakysi – jaunų arba dar visai nesenu aktorių: Dolorosą Kazragytę, Reginą Arbačiauskaitę, Reginą Paliukaitę, Nijolę Lepskaite, Vytautą Rumšą, Balį Bratkauską, Henriką Kurauską. A. Kundelis mylėjo aktorius, pats mėgo imponuoti pasirodyti epizode. O kaip jis savo ankstesnėje novelėje filme „Suaugusių žmonių žaidimai“ užfiksavo dar 30-mečius donžuaną šoferį Regimantą Adomaitį, jo pakeičė Eugenią Pleškytę, naikinančią vyrus Gretos Garbo žvilgsniu, ir kitas provincijos gražuoles! Ak, jeigu mūsų Teatro, muzikos ir kino muziejus visas tokias senienas imtų traktuoti ir kūrybiškai, ir komerciškai, jos vėl suspindėtų...

Operatoriaus J. Marcinkevičiaus nufilmuotoje sostinėje, per kurią B. Bratkausko herojus rytais važiuoja į savo kontorą, šmėkščioja tos pačios bažnyčios, gatvės ir net... šiukšliadėžės, žalios, perpildytos, iki šiol ne visur išnykusios. O jeigu ir išnykusios, tai problemiška dešimteriopai išsipūtusios. Štai jums ir niekam nereikalingo, nesėkmingo filmo raktelis.

– JŪRATĖ VIŠOCKAITĖ –

Remia Lietuvos kino centras

HAYAN CHARARA

(g. 1972)

Detroitė gimęs ir užaugęs libaniečių arabų emigrantų kilmės amerikiečių poetas, eseistas, redaktorius, trijų angliškų poezijos rinkinių autorius. Kūryboje daugiausia nagrinėjamos etninės tapatybės, šeimos, karo, netekties, emigracijos temos, būdinga atvira, aštri arabo (iš)gyvenimo Jungtinėse Valstijose refleksija.

Lietuviškai anksčiau skelbtas jo eilėraštis „Premija“ (žr. „Iš Amerikos azijiečių poezijos“, ŠA, 2018, Nr. 16; vertė A. P.).

Gyvuliai

Telefono skambutis, žmonos.

„Ji alkana, ji laukiasi,
ją kažkas spardė

į pilvą... mes privalom.“
Sakau „taip“, bet atsakymas, kurį
pasilaikau sau, yra toks:

„Nė velnio mes neprivalom.“
Šuo. Kalbu apie šunį,
kurį kitu atveju būčiau palikęs dvėsti badu.

Vis dėlto dabar, po penkerių metų,
myliu šį gyvulį, Liuse,
labiau už daugelį žmonių.

Berniukas pavadina savo šunį ir penkias kates
mūsų Liusės vardu. Berniukas, mano brolis,
gimęs Henrio Fordo gimtajam mieste,

dabar gyvena Libane,
kurį graikai vadino Finikija
ir kurį nesėkmingai bandė

pavergti, kaip ir egiptiečiai,
hetitai, asirai, babiloniečiai,
Aleksandras Didysis, romėnai, arabai,

kryžiuočiai, turkai, britai,
prancūzai, izraeliečiai.
Ten mano tėvas pasistatydino namą

iš pinigų, uždirbtų Detroitė –
dirbant krautuviniuku, mokant socialinį draudimą.
Be to, ten buvo sukurta

pirmoji abėcėlė, pastatyta pirmoji teisės mokykla,
pirmasis Jėzaus stebuklas –
vanduo, vynas.

Tą pačią dieną, kai pradeda
kristi bombos, jie palieka namus,
tad berniukas prašo

grįžti paimti Liusės,
šuns. O dėl kačių:
„Ne. Jos pačios savim pasirūpina.“

Praėjus savaitei,
jis svarsto, kas juos šeria,
kas į dubenius įpila vandens.

„Gal kaimynai“, –
garsiai mąsto mama.
„Kaimynai? – pasipiktina tėvas. –

Kokie dar kaimynai? Jų nebėra.“
„Ką turi omeny, nebėra?“ –
apstulbsta mama.

Po mėnesio visi pamiršta
arba tiesiog liaujas kalbėję apie
gyvūnus. Laikinai nutraukus ugnį,

tėvas važiuoja į pietus,
pusvalandžio kelionė užtrunka
šešias valandas – mašinų griaučių

sąvartos keliuose, kas likę
iš kelių. Kraštovaizdis pilkesnis
už pilką, toks katastrofiškas,

kad pasiteirauja praecivio, ar toli
dar iki jo miesto, ir sulaukia atsakymo:
„Tu jame.“

Ramunės Pigagaitės nuotrauka

Tėvas randa tris kates,
visos suvarpytos, viena be galvos.
Šuo prie automobilio stoginės,

kur slėpdavos nuo perkūnijos,
perplėštas pusiau,
lyg skerdena ant skrodimo stalo, viduriai

išgraužti kitų šunų,
kuičiančių gatves.
Žiūrėkit. Tai gyvuliai.

Kitaip tariant, dar yra ir žmonių.
Ir aš dar nepradėjau pasakoti,
kas jiems padaryta.

Būti musulmonu

O tėve, nešantis namo obuolių
kraites, javų bušelius
ir atšaldytus nudirtus triušius.

O motina, puode verdanti lėšius,
kol jisai stebi kovą po kovos,
tarp virvių įspraustus boksininkus,

be gailesčio talžančius vienas kitą.
Ir kabanti ant sienos ten,
kur pusryčiaudavom, nuotrauka

Muchamedo Ali su autografu. O tėve,
šlovinęs jį ir sugniaužtu
kumščiu jį vaizduodavęs:

„Skrajok kaip drugelis, gelk kaip bitė.“
O, tada tau patikdavo būt musulmonu.
Net kai plempdavai viskį.

Net kai dar ir darsit
nokautuodavai mamą.
O maldininke. O saulės dieve.

Dieve mėnulio. Galvijų
ir griausmo. Moterų.
Bičių. Skruzdžių ir vorų,

poetų ir sukrėtimų.
Dieve plunksnos, figmedžio,
dramblio.

Vcφ J cφ. [c"Ukp."Ucf."Schl]"
Mano tėvo dieve, paklausyk:
Jis meldėsi, meldėsi penkiskart per dieną

ir buvo rūstus.

Visi tie klausimai, kuriuos užduodat

Man pažįstami spąstai. Vaikystėje
įkliuvo apuokas. „Kodachrome“
amžiuje pozavau su šautuvu nespaltotai fotografijai.
Maniau, atrodau kaip jaunas
Polas Niumenas. Manėt,
kaip Omaras Šarifas, ar ne? Sirijoje,
Irake, Irane, Kuveite, Egipte, Libijoje
vyrai glotniomis rankomis
dėjo antspaudus mano pase, vaišino
mėtų arbata, darė suktines, deklamavo
poeziją ir juokavo apie savo pačias,
prezidentus, savo Dievus.
Dėl Dievo tūkstantį kartų piktžodžiau

prieš Dievą. Sykį
mokėjau prostitutei. Amsterdame,
jaunystėje, ji mokė mane
nesigėdyti. Pirkau jai
sumuštinį, ji man skaitė
Hemingvėjų. Vardu,
ji nenorėjo sakyti tikrojo vardo.
Suprantama. Pats prisistačiau kaip
Habubas. Neįtikėtai neįkertat
pokšto? Girdėjau, atsisakėm
ironijos tą antradienio rytą*,
skaisčiai šviečianti saulė, žmonės
apačioje. Jums reikia, kad pasakyčiau,
jog tai buvo siaubinga? Sykį
įsigijau bilietus į Brodvėjų
ir patraukiau Kanalo gatve
rolekso. Žinoma, klastotė,
bet sumokėjau 10 dol. – ir negi atskirsit?
Mano brolis mirė taksi.
Niekas neprisiėmė atsakomybės. Kaimynas
rašė tinklaraštį, pašėlusiai populiarių
ir pašėlusiai kritikuotą. Mėnesių mėnesiai,
kai jo niekas nematė. Neturiu supratimo,
kas nutiko visiems kitiems.
Mano motina matė Niną Simon Antibe.
Ji man ją dainavo
tą dieną, kai mirė. Net ten, kur gyveni,
kaip išties tau atrodo, kiek populiarai
Oqqp"Txgt? Gali, jeigu nori,
lengvai įsiminti *Swfu"cn" Cpkmc.*
Auginau daržoves ant savo palangės.
Žemėlapi savo šalies išsitraukiau
prieš jums atvykstant. Mano žmona gali pasisakyti
pati. Mano sūnūs – matote sūnus
už mano nugaros? Tikri ar įsivaizduojami,
mano sūnūs ir dukros stiebias
į aukštį tarsi sekvojos. Jei nuoširdžiai, man nė motais
Sinatra. Kadais studijavau įstatymą.
Akis už akį, kaulas už kaulą, parašyta
tūkstantis metų prieš Mozę.
Tai užbrėžia ribą. Mano kaulai visad buvo verti
tiek, kiek jūsų.

* 2001 m. rugsėjo 11 d. buvo antradienis (vert. past.).

Mąstant amerikietiška

Skiriu Dionisui D. Martínezui

Tarkim, Detroitas, kur berniukai
padaromi vyrais, kur
išmoksti mąstyti amerikietiška.
Patsai su niekuo nekalbi, nebent kas
užkalbina. Įtartini visi iki vieno:
plikagalviai pašto kurjeriai,
senutės lenkės, prisiekinėjančios
Jėzumi, Juozapu ir Marija,
tavo brolis, ypač tavo brolis,
laukiantis ilgoje darbo ieškančiųjų eilėje.
Visada yra kita išeitis.
Kad ir kas nutiktų,
rytoj išieginė
arba butelis džino nuo nemigos,
o jei metei gerti, cigarečių pakelis. O tada
pats sau ponas, susidedi mantą
ir išvyksti. Tą miestą
prie sąsiaurio vis dar vadini namais.
Neklysk, jis apgailėtinas.
Galų gale autobuso bilietą pirkai
tik į vieną pusę ir išdardėdamas
prakeikei visas kelio duobes iki vienos.
Bet kaip tik ten stovėjai
priešais veidrodį tamsoje,
ten iš nuovargio nepajėgdavai
skūstis. Niekada nebegrįžk.
Galėjo būt ir blogiau. Galbūt.
Detroitas – šiknaskylė, tai jame
tave ištraukė iš įsčių
tiesiog į gatves. Paklausyk,
sakydamas „Detroitas“, omeny turiu bet kurią vietą.
Mąstant amerikietiška, turiu omeny „pagamintas“.

Tu

1

Taip, tu, kalbu su tavim,
ne su juo ar su ja.

2

Tu buvai atsitiktinai pasirinktas
saugumo patikrai.

Niekuo tu dėtas,
nei tavo veido bruožai, nei vardas.

3

Ar šiuo metu priklausai,
o gal kada nors priklausai

radikaliam politinei organizacijai?
Ar lankai šaudymo pratybas?

Ar kada dalyvavai treniruočių stovykloje?
Čia tavo manta?

4

Tai jūs siunčiate savo sūnus ir dukras
į savižudiškas misijas.

Jūs, gyvuliai, jūs!

5

Gal malonėsi paėjėti į šalį.
Gal malonėsi nusiauti batus.

Gal malonėsi eit su manim.
Gal malonėsi apleisti patalpas.

Gal malonėsi nesužeisti mūsų.

6

Kad nebūtų nuobodu gyventi!

7

Kaip amerikiečiai, jūs puikiai žinot,
apie ką aš kalbu.

Kaip amerikiečiams, jums gali tekti tai patirt.
Kaip amerikiečiai, turėtumėt susirūpint.

8

Tai jus dėl to kaltint?

9

Mes negalime tau padėti.
Niekuo tau negalim pagelbėti.

10

Agentai atvyko tavęs ieškoti
į tavo tėvo namus.

11

Norėjo užduoti tau klausimų.

12

Girdėjau, buvai
tapęs įtariamuoju,

sulaikytas, apklaustas,
įkalintas nepateikus kaltinimų,

persekiotas remiantis slaptais įrodymais,
pripažintas nekaltu.

Jokios prasmės tau
kelti triukšmą –

argi tavęs nepaleido?

13

Kai vienąsyk pradėsi matyti save
kitaip, kaip atsiskyrusį

nuo savęs, visiškai kitokį
nei tu,

tada galėsi tapti kaip mes.

14

Kuo istorija jus pavertė?

15

Sakykime tiesiai šviesiai:
Tai visuomet

primena žiūrėjimą į veidrodį:
tas veidas – tai tu. Aš esu tu.

VERDEN MONIKA VALKI NAIT

taigi, nesikėliau

atėjo dar ir dar, ir dar viena diena,
skynėsi kelią šviesa pro
numurzintą, nevalytą stiklą,
drėkstelėjau užuolaidas, užtraukiau,
gkm"ucw, liepiau.

nesitraukė, stovėjo, atkakliai
spigino per baltas namų
uzuolaidas, bėgo mažomis
kojelėmis per kaldros
Alpes, po jomis, po jomis
aš gulėjau.

aš – niurzgli milžinė galiūnė,
valiojau nugriauti kalnus,
bet negrioviau negrioviau,
gulėjau, laukiau –
tai juk
nugrius patys.

o kalnai skeldėjo
nuo šviesos kojelių,
atsivėrė kaldroje tarpekiai,
spinduliai trypė
mano nuogą kūną,
spardė, vai spardė
gulinčią.

atkakliai gulėjau.
šviesa brovėsi pro
uzuolaidų tarpelį tarp
vakar dienos nuovargio
ir šiandienos, šiandienos,
ojė,
pervargimo.

šviesa buvo rentgenas
peršviesti,
buvo rentgenas
mano sergantiems plaučiams,
priaugusiems žalių,
griaužiančių sapnų.
kosėjau,
ach, kosėjau.

aišku – džiovininkė.
todėl buvau pavargusi,
todėl nekenčiau šviesos,
todėl todėl todėl
nekenčiau mažų kojelių,
norėjau jas
nusukinėti.

ką padarysi
(raudotojų)

ir ji trečią kartą bandė
nušokti nuo tilto.
ir ji, ir ji,
tik ji, tik ji
nušoko.

ir tą kartą nebebuvo
gaudančių guldančių
apačioje pagalves,
tai jai, ajai,
pavyko.

po to tik op,
prisirinko pilna patiltė
raudotojų klubo
bendraautorijų,
žiūrėjo visi susikabinę,
kokia graži,
raudona
dėlionėlė.

pastovėjo,
braukė ašaras
baltomis nosinėmis,
atsiduodančiomis
levandiniu
minkštikliu,
gailėjo gailėjo
nuoširdžiausiomis
užuojautomis,
padūsavimais,
apraudojo,
su gauduliu
atsiminė.

aiškino kits kitam:
na štai, dar viena
žiūrėjo
į apačią,
nesusilaikė,
šoko kažko atknisti,
ar rado, neaišku, bet vajė
vajė, dailiai
nususuko sprandelį.

taigi taigi, tik krypt,
trakšt ir kaip ir
nieko baisaus.
taip truputėlį,
tik truputėlį
numirė.

o šiandieną lyja ir nieko
(prikalbėjau)

vėl nebežinau, ką žinojau prieš
visą kebeknę su tais
va jausmais,
baisiom įžvalgom
prieš lietų,
(jis juk neįdomus
normaliesiems
postmodernistams).

arba ką žinojau, nežinau
prieš šį eilėrašį,
prieš tai, kai neparašiau to,
ką norėjau parašyti, prieš tai,
prieš ana tai, ana va,
ana tada, kai, kada
nebebuvo.

žodžiu,
šlykščiai lyja,
paširdyje oksitocino
nesąmonė.

lyja šlapiai šiandien,
lyja šlapiom nuojautom.

bet, kai pagalvoji,
galų gale,
dėl to tai nieko.
gali toliau lyti,
leidžiu.

slėpdavaus po kaldra

praėjo daug laiko, bijojau
ilgų nagų, gramdančių mano lovą.

slėpdavaus po kaldra,
krebždėdavo kiauros naktys
nerimasties naguose,
spurdėdavo.

slėpdavaus,
kaldros
negebėdavo perdrėksti.

praėjo daug laiko, išmokau
nebebijoti iš tamsos kyšančių
Hofmano pasakų pirštų,
juodais ilgais nagais draskančių
vaikystės
lovos lentas.

daugiau
po kaldra dienų neturėjau
lyg tyčia nė kiek.
net tiek, kad galėtų praieiti
daugiau laiko.

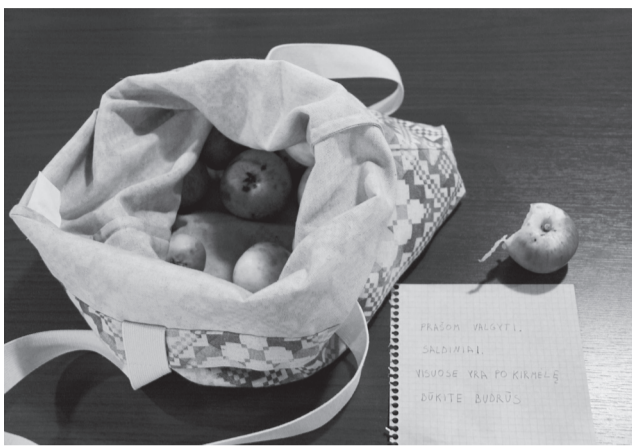
ėjo kiauros naktys,
bijojau
nebebijoti.
slėpius po kaldra,
nagais draskiau
lovos kraštą,
bijojau.

„Šiaurės vasara“: užmarštys ir dėjà vu

„Laikai keičiasi, dabar nebesu tokia kategoriška kaip prieš keliolika metų. Manau, kad forumas turi sparčiai eiti modernyn, jaunyn, „elijošaityn“, – sakė forumo „Šiaurės vasara“ sumanytoja Giedra Radvilavičiūtė 2018 m. Ramūnui Gerbutavičiui duotame interviu. Šiomet, grįžusi po vieno metų pauzės, „Šiaurės vasara“ vyko šešioliktą kartą – vos savaitė anksčiau nei įprastai, beveik nesutrikdyta vis griežtinamų apribojimų dėl pasaulio tebesitęsiančios koronaviruso pandemijos, forumo vairą perėmus Rūtai Elijošaitytei-Kaikareii ir Aurimui Švedui.

Grįžo kita sudėtimi, bet ne mažiau jaukesnė, su oficialiom ir neoficialiom tradicijom – ir šiomet vyko vakariniai pašnekesiai viešbučio „Tyla“ pavėsinėje. Tai kas, kad iš jos niekas neiškrito ir net nemėgino maudytis vaivorykštės spalvom apšviestame fontane, bet įvyko nedidelis šokių ant pievos apšilimas prieš kitos dienos Darželio šokius ir karšti pokalbiai apie meną – kiek literatai gali reikšti nuomonę apie meno kūrinius ir atvirksčiai, leidosi diskutuoti Antanas A. Jonynas su Laima Kreivyte. Penktadienį forumas, kurio šiųmetinė tema „Užmarštys“, pradėtas Raimondo Jonučio, Danutės Paulauskaitės, Arvydo Ambraso, Vytauto Skripkos, Algio Skačkausko, Manto Gimžausko (Šamano), Birutės Pūkelevičiūtės kūrybos skaitymais, pristatantiems juos poetams pasvarstant, kiek šie jau anapusybėn išėję autoriai yra užmiršti, kiek tiesiog nepakankamai dažnai prisimenami jų tekstai. Ar atmintis neįmanoma be užmaršties? Jau pirmajame „Šiaurės vasaros“ pranešime Aurimas Švedas minėjo antropologą Marčą Augė, aptarusį tris „užmaršties formas“, pasireiškiančias renkantis egzistencinę laikyseną. Trečioji užmaršties forma yra naujos ateities gimimas, kuris įmanomas tik užmiršus tai, kas lieka už šią pradžią inicijavusių nugarų. Vis dėlto literatūrai tai negresia, kol bus ją skaitančių.

Neslėpsiu, į „Šiaurės vasaros“ forumą vykau tikėdamasi pamatyti jo siela vadinamą Giedrą Radvilavičiūtę. Rentgeno žvilgsniu skrodžiančių pranešėjus, skaitančią tokio pat skvarbumo pranešimą ar užduodančią ne mažiau skvarbų klausimą iš salės. Nors prietaringai vengiu bendrauti su man labai patinkančių kūrinių autoriais, vis dėlto pernai vykusio „Paviljono“ knygų savaitgalio metu pagaliau ryžausi prieiti prie autografus dalijančios Giedros. Teišlemenau kažkokią banalybę, panašiai kaip šiomet knygų mugėje prašydama autografo iš Kimo Leinės – iš susitikimo su juo atminty teišliko jo parudavęs nykščio nagas. Išties, bet kas, pasakyta mugėje ar bare („Paviljono“ knygų savaitgalis vyksta to paties pavadinimo baro patalpose), taptų banalybe. Gal rašyto-

Autorės nuotrauka

jus derėtų garbinti iš tolo, senamadiškai – rašant apgalvotus laiškus, gyrius išmaningai reiškiant antrais ar dar geriau – trečiais bendrinėje kalboje jau retai vartojamais sinonimais, simpatiją apkamšant perkeltinių prasmių duknom. Tik kai kuriems, de ja, nebent į anapus.

Kol forumo simboliu tapusioje pievelėje šalia Biržų pilies arsenalo klausausi per garsiakalbį transliuojamo pranešimo, čia pat pilyje ant laiptų fotografijai rikiuojasi biržiečiai vestuvininkai, į ceremoniją atbirbę dešimčia sportinių motociklų. Kaip *dėjà vu* iškyla analogiškas vaizdas iš 2016 m. „Šiaurės vasaros“ – vestuvės ant tų pačių pilies laiptų, pozuojantys fotografui svečiai ir pievelėje laigančios pamergės dantenų spalvos suknelėmis (Mariaus Buroko terminas). Įsijungiu fotoaparata ir nukreipiu fotoobjektyvą į šiųmetinio forumo dalyvius – ant suoliuko paskaitos laukia Viktoras Bachmetjevas ir Dovilė Dagienė, ant to paties suolo prieš trejus metus valgydami obuolius vertimus aptarė poetai Anna Halberstadt ir Kęstutis Navakas. Šalia lauko šachmatų figūrų prisėda Tomas Vaiseta ir Mindaugas Nastaravičius, prieš tai ten kuprinę pasideda Ramunė Brundzaitė. Ten pat, kur prieš porą metų Dainiaus Dirgėlos fotoobjektyvui pozavo Auris Radzevičius-Radzius.

Išmaniojo ekrane vartau prieš dvejus metus vykusios „Šiaurės vasaros“ nuotraukų albumą – būtent išmaniam telefonui buvo skirtas šiųmetinis Daliaus Jonkaus pranešimas. Aparatui, kurį dabar turi jau beveik kiekvienas ir kuriam jokie fantastai kūrėjai nenumatė tokio proveržio, kuris tapęs parankiausiu įrankiu, jau dabar saugančiu didelę dalį

mūsų pačių atminties. Komiškas sutapimas – kai dėl techninių kliūčių antrąją forumo dieną filosofo Nerijaus Mileriaus pranešimas pakimba ant plauko, situaciją išgelbsti būtent telefonas. Grįžtant prie nuotraukų – ženklus visada lengviau identifikuoti jau *rqw^hcevw*. Atseit, žiūrėkit, Kęstučio Navako veidas – kraujo spalvos nuo krentančio vaizdo projekcijos šešėlio, o Auris Radzevičius-Radzius sėdi šalia lauko šachmatų lentos, kurios visos figūros – išvartytos. Vienoje iš fotografijų – Giedra Radvilavičiūtė, susikibusi su Kęstučiu už rankų. Jis – tarsi tempia ją sėsti kartu, ji – tarsi norėtų jį pakelti stotis. Abiejų žvilgsniai keistai desperatiškai žiūri į objektyvą.

Audriaus Stonio filme „Laiko tiltai“ apie Baltijos kino meistrų kūrybą vienoje iš įkomponuotų scenų maža mergaitė mokosi vaikščioti. Kitame kadre ta pati mergaitė dabar – jau brandaus amžiaus moteris, kalbinama filmavimo grupės ir žiūrėdama į save prieš beveik pusę amžiaus, apsipila ašaromis. Vyras, senuose nespaltuotose kadruose mokantis vaikus muzikos, dabar negrabiai ima į rankas akordeoną – rankos nebeklauso, jis užmiršęs, kaip groti. Audriaus Stonio žodžiais, tokiu būdu sustabdytas laikas atiduodamas amžinybei. Jo manymu, taip būtų, jei dabar į pristatymą atėję forumo dalyviai tiesiog būtų nufilmuoti ir parodyti tik po 40 metų. 2016 m. buvo galima tuo įsitikinti – Eglės Rakauskaitės 6 minučių dokumentinis filmas apie Leonidą Donskį, be kurio vienu metu „Šiaurės vasara“ nebuvo įsivaizduojama, rodytas forumo metu, tiesa, turėjo mažesnę metų perspektyvą, bet jau tada kėlė panašų emocinį katarsį. Jono Meko žodžiais, „laikas įprasmina medžiagą“. Būtent šio menininko laiškų skaitymui iš knygos „Jonas ir Adolfas Mekai: gyvenimo lai(š)kai“ buvo skirta paskutinė šiųmetinės „Šiaurės vasaros“ valanda.

Dovilės Dagienės pranešime apie „augalų atmintį“ – uosinė kerpė, auganti senų sinagogų vietoje ir menanti jau sugriautų buvimą, kartu paradoksaliai simbolizuoja užmarštį – naikindama medieną ir tai, ką atsimena.

Iš tėviškės atvežtuose Agnės Žagrakalytės saldiniuose obuoliuose, kaip užrašiusi autorė šalia maišo padėtame raštelyje, – „kiekviename yra po kirmėlę, būkit budrūs“. Kirmėlių niekas neaptiko ir obuoliai buvo suvalgyti.

Sveika sugrįžusi, „Šiaurės vasara“.

– EGLĖ FRANK –

TEKSTAI NE TEKSTAI

TIKRAS INTELIGENTAS

Koncerto magija tikrai egzistuoja

Nacionalinių ir tarptautinių konkursų laureatai sesuo ir brolis LORA (smuikas) ir ARNAS (violončelė) KMIELIAUSKAI, pavilioti naujų atlikimo ir išraiškos galimybių, prieš porą metų suformavo Lietuvoje nematytą reiškinį – „Twenty Fingers Duo“, rengiantį ryškius intensyvaus skambesio pasirodymus, keičiančius garsą, tylą bei erdvę ir leidžiančius iš naujo pažinti šiuos klasikinius instrumentus. Šiandien duetas klausytojams dovanoja dar vieną naują muzikinę patirtį – šešis kūrinius, sukomponuotus Lietuvos kompozitorių Andriaus Maslekovo, Dominyko Digimo, Artūro Bumšteino, Juliaus Aglinsko, Rūtos Vitkauskaitės ir Mykolo Natalevičiaus. Šiuolaikinės lietuvių muzikos rinkinys tapo pirmąja dueto kompaktine plokštele „Performa“. Su atlikėjais kalbasi Ona Jarmalavičiūtė.

oMwqLwu"ugdkpc"-kwqncmkpk "mqo rqlkvqtk "uowkmaq"kt" xkqnap gn u"i cko {dk "kg-mqklo ck"kt"cvtcfkockA

Lora: Kiekvieną kartą, pradėdama dirbti prie naujos kompozicijos, esu stebinama. Dažnai naujas ir man nepažintas yra ne tik instrumentų panaudojimas, bet ir muzikos išraiškos priemonių derinimas, kūrinio forma, struktūra. Taip pat dažnai keičiasi paties atlikėjo vaidmuo – iš instrumentalisto jis gali virsti bendraautoriumi, kai kūrinio koncepcija remiasi kompozitoriaus dialogu su atlikėjais. Šiuo metu man džiaugsmą teikia ši kūrybinio proceso transformacija, kai repetitijų salėje susitę kompozitorius ir atlikėjas nesiskirsto vaidmenimis ar įtakomis, o mainosi ir papildo vienas kitą. Mano šiauriniai ieškojimai – ne tik natų išraiška muzikiniame audinyje materializuoti mintis, bet ir performatyviai panaudoti visus kitus savo turimus instrumentus – balsą, kalbą, kūną.

Arnas: Mane daug labiau stebina ne kompozitorių atradimai, o jų išradingumas ir kūrybiškumas. Atrodo, gyvename 2020 metais – visos išplėstinės grojimo technikos jau seniai turėjo būti išmėgintos, sukurtos ir atliktos. Tačiau dažnai kompozitoriai suranda naują, savitą prieigą prie instrumento ir sugeba jį prakalbinti dar negirdėtu balsu. Su kompozitorių pagalba ir mes, muzikantai, atrodame naujų tembrų, garsų ir patirčių, naudodamiesi savo instrumentais.

oMkcku"nckmcku."{rc "rcpfogoklqu"ogvw."uwmnguv lq"ow-/kmqu."mwtk" rtwck"dwqx"cvnkgmco"i{xck."tc-ck" Cvtq-fq."mcf"pg tc-{vc"-kwqncmkpk "ow/kmc"špggi/kuvwqlcō" Ct"lcwv vg"urcwfk" "tc-{vk"Lwou"uwmqorqpwqvcu"mqo rqlk-eklcuA

Lora: Ne, spaudimo neįtariau. Įrašėme muziką, nes mums patiems svarbu skleisti šiaurinės lietuvių muzikos balsą toliau ir plačiau, negu leidžia koncertų forma. Taip pat įrašydami muziką patys kaip muzikantai įsisaugojame, kur esame, link ko judame. Tai galimybė ateičiai išsaugoti tam tikrą gyvenimo ir kūrybos etapą. Pritariu, kad gyvo atlikimo ir garso įrašo klausymasis yra dvi labai skirtingos patirtys. Kita vertus, koncerto magija, mistika, aura tikrai egzistuoja. Žmogui reikia žmogaus, todėl gyvo garso koncertas liks nepakeičiamas ir jam išnykimas negresia.

Arnas: Taip, muzikos įrašai ir koncertai, nors atrodo iš „to paties daržo“, atlieka skirtingas funkcijas ir tarpusavyje nekonkuruoja. Pandemijos metu visas kultūrinis gyvenimas buvo izoliuotas ir mes praradome bet kokią galimybę gyvai patirti meną. Žmonės pajuto „kultūrinį badą“ ir pradėjo daugiau klausytis muzikos įrašų, stebėti transliacijas. Pasisekė, nes visus suplanuotus įrašymo darbus pabaigėme dar prieš prasidedant pandemijai ir karantino metu galėjome dirbti su šių įrašų postprodukcija.

oMckr"mkq"rqtgknu"gmurgtko gpvwqvkA

Lora: Manau, buvo ne poreikis, o polinkis. Pirmiausia domėtis lietuvių kompozitoriais buvome paskatinti dėstytojų. Vėliau pradėjome važinėti į šiuolaikinės muzikos kursus Austrijoje ir Vokietijoje, mokėmės pas puikius šiuolaikinius atlikėjus ir kūrėjus. Taip abu su Arnu artimiau pažinome platesnį pasaulį, kuriame muzika nebuvo stilistiškai ar žanriškai apibrėžiama. Susidomėjome tarpdisciplininiais menais, kur visos meno formos kūrinėje

randa savo vietą. Smalsumas pažinti tai, kas dar nepažinta, taip sugriebė, kad nepaleidžia iki šiol. O išraiškų paieška yra nuolatinis procesas ne tik mūsų, bet ir kiekvieno kompozitoriaus virtuvėje. Kiekvienas jų ateina su savo raštu ir garsynu – kartais užduotis tampa ne sugroti, o rasti tinkamiausią atlikimo būdą.

Arnas: Kiekviename laikmetyje žmonės eksperimentavo, ieškojo naujų išraiškų, emocijos perteikimo būdų. Nors smuikas ir violončelė galutinai susiformavo XVI–XVII amžiuje, jų garso galimybių ribos nenustojė būti bandomos iki šiaurinės ir, ko gero, nenustos ateityje.

oFcfpck"mqo rqlkvqtkcwu"kt"cvnkm l "fvcu"fcidcu"tc" k-iktuvco cu"uegpqlg"vkm"xkqg "mctv o" Mckr"uwxqmkcvg"-kwqncmkpk u"ow/kmqu"nckmkpwo A" Mckr"vck"mgk kc"ow/kmqu"cvnkmko "kt"kpvgtrtgvckxko A

Lora: Esama muzikos, kuri turi būti laikina, ir yra muzikos, kuri išliks, – jos bus klausoma ir apie ją kalbama po daugelio šimtmečių. Šitokia atranka egzistavo visada. Ar aktualioji muzika, pasikeitus kontekstui, išlieka aktuali? Juk pasaulio istorija, žmogaus veiksmai ir sąmoningumas taip pat vis kinta. Čia ir yra muzikos gyvybė, ji kaip bet kuris menas atliepia tai, kas tuo metu skauda, neramina. Atliepia, taip pat ir užduoda klausimus, apie kuriuos žmogus nori kalbėti. Keičiasi technologijos, jos taip pat diktuoja, kokius instrumentus menininkas renkasi.

Arnas: O aš manau, kad visa muzika yra laikina. Žmogus visada ieško naujo, net atsigręždamas į kažką seno. Taip, daug šiuolaikinės muzikos yra momentinė ir vienkartinė, tačiau mes nežinome – galbūt po šimtmečio ar dviejų ji bus prikelta ir atliekama. Istorijoje matome daugybę tokių pavyzdžių. Atlikėjų atsakomybė bet kokių atveju yra vienoda – nesvarbu, ar tai vienkartinis pasirodymas, ar būsimas šedevras, turime įdėti visas pastangas, siekdami kūrinį atlikti nors ir vienam momentui.

oMckr"x{muv"m t{dkpu"rtqegucu."fktcprv"uw"ctvko"v" floiwoA

Lora: Vienas kitą gerai girdime ir jaučiame – tai yra bet kokio kūrybinio dialogo pagrindas. Ansamblyje kuriame ne tik šeimynišką, bet ir kūrybinių partnerių dinamiką. Vieną dieną būni pasyvesnis, leidiesi vedamas, daugiau klausai, nei siūlai. Kitos dienos repetitijoje balansas gali būti priešingas. Muzikos interpretacija – tai mūsų laiko ir gyvybės atspindys. Kiekvienas koncertas – tai repetitijų metu iškalbėtų ir apsvaistytų išgyvenimų, minčių, patirčių mozaika. Pamenu lūžį, kai po vienos vasaros meistriskumo kursų Austrijoje mūsų darbo metodai pasikeitė iš esmės. Dėstytojai mus vis skatino kelti klausimą „kodėl“. Jaunas žmogus girdi daug pastabų, visos jos reikalingos. Taip pat jis yra išmokęs tam tikrus būdus, kaip ieškoti kūrinio esmės. Tačiau vėliau dirbant kartais reikia pamiršti visas išmoktas, galvoje saugomas tiesias ir paklausti „kodėl“. Kodėl mes taip grojam? Kodėl grojam apskritai? Ką norim išgirsti ir kaip norim suformuluoti mintį?

oMqf "n"ow/kmqu"tc-wk"rcuktqpmqvg"dvpgv"-kwqu"m-tkpkwA

Arnas: Albumė „Performa“ įrašyti šeši kūriniai skambėjo ir gyvo pasirodymo metu. Kiekviena kompozicija turi savo koncepciją ir jos visos labai skirtingos. Tačiau visus kūrinius jungianti tema – dedikacija Lietuvai. Kiekvienas kompozitorius, gavęs šią temą, rinkosi savo rakursą. Patys kūriniai albumė sudėti arkos principu: pradėdant labai mistifikuotu skambesiu, judant link šalto garso, virtuoziškos kulminacijos. Po to eina eksperimentinis žanras ir užbaigiama išplėstinių technikų prisotintu garsu.

oMcu"Lwou"tc"uxctdkcwuke"wflucmcpv"m tkp"mqo rqlkvqtkwA

Lora: Kompozitoriaus ir atlikėjo susidūrimų būna įvairiausių. Dažniausiai pajuntame simpatiją kompozitoriaus braižui, jo analizuojamoms temoms. Taip kyla noras dirbti kartu. Būna, kad patys kompozitoriai mus

susiranda ir paprašo atlikti jų kūrinių. Spektakliuose ar tarpdisciplininuose projektuose menininkai kartais susipažįsta tik prasidėjus repetitijoms ar dirbtuvėms.

oMckr"mgk kcuk"ow/kmqu"rtcuo ".uegpqlg"l "fgtkpcpv"uw" xk/wcnwoA

Arnas: Į savo pasirodymus stengiamės įtraukti skirtingas meno formas. Natūralų, modifikuotą ir sintetinį garsą papildo judesys – šokis, teatras. Taip pat literatūra, vaizdo įrašai, įvairūs scenovaizdžiai. Kiekvienas elementas kūrinėje atlieka savo funkciją siekiant atspindėti kūrinio idėją. Dažnai reikia išsiaiškinti, kaip derinti skirtingas formas – kuri svarbesnė, kada kontrastuoti, kada atsitraukti, kad viena kitos neužgožtų. Mūsų su Lora kūryboje labai svarbią vietą užima vizuali išraiškos forma. Viena pagrindinių „Performos“ ašiu – šeši Laurynos Narkevičiūtės vaizdiniai, kurie tapo atsvara šešioms muzikinėms kompozicijoms.

oMwq"umktkcuk"rcvktvku"mncwucpv"i{xq"šRgthqt o quō"cvnkmkoq"kt"ictuq"tc-qa

Arnas: Klausantis tik muzikinės audiovizualinio projekto dalies yra išryškinamas garsas. Tačiau norėjome sustiprinti bendrą įspūdį ir įtraukti bent dalelę vaizdo, priminsiančio pasirodymo nuotaiką ir pojūtį, todėl į albumo knygelę įtraukėme ir visus šešis „Performos“ vaizdinius.

Lora: Mano nuomone, garso įrašas pirmiausia yra garsinis patyrimas ir sceninio pastatymo ten ieškoti nereikia. Koncentravomės į kompozicijas, akustinius sprendimus.

oMckr"uegpqlg"ukgmckvg"šdgpftcwvō"ow/kmca

Arnas: Kadangi groja du žmonės ir muzikinis pokalbis vyksta tarp dviejų instrumentų, yra keli galimi variantai. Arba dominuoja vienas iš instrumentų, o kitas tik jį iliustruoja, arba abu instrumentai yra solistai. Taip „kalbamasi“ arba „ginčijamasi“ tarpusavyje. Tačiau pasitaiko pavyzdžių, kai pokalbio nėra, o muzikinis vyksmas plėtojamas be jokio vedančio ir lydinčio vaidmens. Scenoje dažniausiai vadovaujames kūno kalba, bendru kvėpavimu, akių kontaktu ir vidine intuicija.

oCt"uwpmw"rgtukqtkgpwqvk"mpegtvuwqg"cvnkgmcpv"gmngm-vk-m "-kwqncmkpk u"ow/kmqu"m tkpk "rtqitco A" Mckr"rc-umktvqvg"ucxq"l icu"mpegtvq"ogvwA

Lora: Keista, koncerto metu jėgų niekuomet nepritrūksta. Net kritiniais momentais viduje atsiranda kažkoks slaptas energijos rezervas. Vidinė būseną pasirodymo metu yra sunkiai apibūdinama, juntamas beribis susikaupimas. Programas stengiamės dėlioti taip, kad kūriniai atsiskleistų ir suskambėtų gražiausiomis spalvomis. Daug lemia koncerto vieta, laikas, kontekstas.

oMkwqncmkpk u"cmcfogokp u"ow/kmqu"rtqitcoqu"wf{ikpk" fvgvkw"tc"tgvdū" Ct"pgicwuwu"tgrgtvwctcu"rcumcvkpk"kg--mqvk"cmvgtpcv{xk "mgk ".gmurgtko gpvwqvk"kt"wflucmkpk vk"pcw-lwu"m tkpkwA

Arnas: Nėra taip, kad kūrinių styginių duetui nėra daug, nors, lyginant su repertuaru solo instrumentams ar tradiciniams kameriniams ansambliams, smuiko ir violončelės dueto Vakarų klasikinės muzikos istorijoje kompozitoriai neišplėtojo. Tik XX amžiuje daugiau kompozitorių pradėjo jam kurti. Bet naujų kūrinių atlikimas svarbus ne dėl repertuaro trūkumo – gyvename XXI amžiuje, mums rūpi supantis pasaulis, jo ritmas, problemos.

Lora: Mūsų kūryboje dažniau iškeliami klausimai, nei pateikiami atsakymai. Procesas yra ieškojimas.

oMqmk "xkgv "ow/kmc"wflo c"L u "nckuxcncnkmlgA

Arnas: Mūsų veikla – muzika. Tai ir mūsų darbas, ir hobis, ir laisvalaikis. Dažnai juokaujama, kad menininkai dirba visą laiką. Gal tai ir nėra visiškai tiesa, atsiradus laisvo laiko norisi jį praleisti su artimaisiais arba išbandyti ką nors naujo.

Lora: Muzika mano laisvalaikyje užima ir pirmą, ir paskutinę vietą – arba jos skamba daug ir įvairios, arba visai neskamba. Emociškai visa muzika mane stipriai veikia, tad jei noriu susikaupti ir užsiimti kuo nors kitu, turiu būti natūralioje garsinėje aplinkoje.

Mieli skaitytojai!

Mūsų leidinį galima užsiprenumeruoti bet kuriame pašte ar „PayPost“ skyriuje; paskambinus informacijos tel. 8 700 55 400;

internetinėje svetainėje www.prenumeruok.lt. Mūsų indeksas 0109. Metų prenumerata į užsienį kainuoja 70 Eur.

Užsienyje gyvenantys skaitytojai gali užsisakyti redakcijoje (Maironio g. 10, 01124 Vilnius), pinigus pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“ LT36 7300 0100 0000 7071 arba „PayPal“ (prenumerata).

Galima elektroninė laikraščio prenumerata (docx, MOBI). Metams 25 Eur. Išsiunčiame ketvirtadienį.

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienį pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademine knyga“, „Eureka!“, „Keistoteka“ ir „Mint Vinetu“.

Svog nai labai sveika

Man slenka plaukai. Kantriai, pastoviai, su man pačiai būdingu užsispyrimu, visai kaip kopos Nidoj, smiltelė po smiltelės, pleiskana po pleiskanos, varo žemyn, nors tu ką. O aš, ką aš, staigiai į virtuvę, šaldytuvo durelės atsidaro, svogūnas, labai gerai, sutarkuoju kaip už tėvynę, citrina, tai žinoma, viską, kas turi stiprų skonį, turėtų gerai ir mano plaukai virškinti, medaus dėl pasigailėjimo šiek tiek, įtrint į skalpą, nėra sunki užduotis, nes jis šviečia jau kaip koks šešiasdešimt vatų žibintuvėlis, kaip amžinoji Vaidilutės ugnis žaižaruoja. Bet jei bandom, tai bandom iš esmės – grįžtu atgal, dar įvarau į tą marmalą kiaušinių, jogurto, truputį grietinės, o kodėl gi ne, jei gali į skrandį, tai kodėl ne kiek aukščiau, ant galvos, nieko čia blogo nebus, gi visi žurnalai rašo, kad natūralūs produktai patys kiečiausi, senolių išmintis, senovės baltų padavimai, kogi ne, juk seniau iliustracijose visos mergos kaip lesės, apžėlusios iki smakro, mosikuoja galingom pintom kasom, jei užvožtu, turbūt net ir koks buožė nulėktų penkiasdešimt metų. Su tokiu optimizmu ir trint man jėgų negaila, investuok į save, rašo visokios „Laimos“, seniau mano žiloj vaikystėj skaityta „Top Girl“, kur subankrutavo, kažin kodėl, ar mergaičių Lietuvoj nebeliko, ar jos ir be natūralių plaukų gaivini-mo receptų kažkaip apsieina, neaiškus reikalas.

Kad būtų dar sveikiau, o šventas Petrai, laikyk mane, dar prisipjastau visokių daržovių, tikra mišrainė, gi irgi folkloro klasika, agurkai ant veido, ir pajaunėji dvidešimt metų, apsipurvinu jais visą veidą ir atgal į lovą, atsigulu ant nugaros, atsargiai, kad jokios magiškos priemonės nenulėktų, sude-du rankutes ant pilvo ir pradėdu laukti, kol gamta savo padarys ir visa gražutė lyg Feniksas pakilsiu. Nors labiau mano amžiną atilš močiutę primena, ji taip atsiguldavo ir vieną kartą taip ir neatsikėlė, taip ir palaidojo, su sudėtom rankutėm ant pilvo, tai gal geriau nereikia, aš gi dar graži būti noriu, pasiryžau net ant savęs šaldytuvą iškratyti, kad tik tas amželis ne taip į akis kristų, kad tik visur pėdsakų plaukais nepalikinėčiau, labai neestetiška, net pavojinga po visą Berlyną savo DNR palikinėt, kur tai matyta – būčiau bent musulmonė, gyvenčiau sau ramiai Noikelve, galėčiau po burka visą savo galvos skausmą paslėpti, ir savo visai nieko akim tik blinkėčiau, ir visi manytų, kad visai graži panikė, su akim, su nosim, lūpos va normalios, viskas gerai su ja. Ir nevieniša ten, žmonių marios, draugų marios, prieskonių marios, petražolių nesveiki kalnai po vieną eurą, baklavos, tie meduj skęstantys jų pyragėliai, atsimentu, kažkur vadin-os „Angela Merkel“, irgi po vieną eurą, bet ne, koks tau Noikelnas, teks su savo plike gyvent ir jokių ten kaskavimūsi, buržujų problemas, atsirado čia kenčiančioji, Afrikos kilmės moterys čia mano nesąmonės išgirdusios spjautų į veidą, viskas seniai išspręsta, tik joms atvirksčiai, plaukai per dideli, nevaldomi, garbanoti, pašėlę kaip safaris naktį, todėl pilna parduotuvėlių su lygučiais glotnučiais perukais, viskas į vakarietas, užsimauni ir be problemų, ką aš čia bandau su tais svogūnais dviratį išrasti, kai jau seniai skuteriai, segvėjai ir kiti kosminiai išradimai užtvindę šaligatvius, nepereisi net ramiai su gatvės, ypač hipsterių rajonuose, kur ten, Krocberge ir Frydrichshaine, ten tai judėjimas, ateitis ir visa kita.

Bet ką tu pasakysi, nebus man šioj žemelėj ramybės, atbėga žiurkė iš už kampo, mano Vasia, Vasiukė, ir užuodus gamtos gėrybes pritipena prie to vaišių stalo, vieną agurkėlį šast pagriebia nuo kaktos ir nubėga porą žingsnių, visa į rutuliuką susitraukus, susikaupus rankytėmis laiko savo Galio taurę ir kajoja, tada trumpam kaip koks biznieriūs sustoja, pamąsto ir atgalios, nutempia profesionaliai man saliero galą nuo smakro, tada jau patenkinta, kad užteks, ir puota prasideda. Gerai, kad bent jau nuo plaukų svogūnų nenudrasko, mano Vasia žino, kas skanu, to marmalo nė uodega neužkliudo, nė savo ūsų antenom neužkabina.

Man regis, užmigau, nes kažkaip iš savo mažo kambarėlio patekau į Vilnių, mamos butą, užėinu ir akim netikiu, viskas kaip pro miglą, užlieja rudos spalvos masė, bet ne kokie šūdai, o minkšta, švelnu, banguoja kažkokie lyg ir siūlai, užtvindę visą erdvę, daugiau nieko nematau, tik tą spalvą, bandau prasibraut, kur mama, kur sesė, kodėl nieko nėra namie, gal jos užduso, pala pala, čiagi plaukai, marios plaukų, lenda man visur už rūbų, į šnerves, į panages ir siūbuoja kaip nendrės Šešupėj ar kokie kiti nesveiki švelnūs augalai, ir neša mane į kažkurią pusę, į koridorių, regis, stumiama dar spėju užkliudyti kietą daiktą, mano gražiausias puodelis, kur seniai iš skuduryno nusipirkau, toks elegantiškas, baltas, su auksiniu ranteliu ant krašto, kokios senos babcios dvarininkės, matyt, dvaro puodelis už penkiasdešimt centų, tiek kainuoja praėjus, kai sumirsta, kai netenka viso stoto ir pretenzijų, penkiasdešimt euro centų ir tavo, gali įsivaizdinti su visa ta elegancija, ir srutas iš jo geriant būtų vis aukštas lygis, net plaukus valgant iš jo, gal net skanu, ką aš žinau, stveriu tą puodelį kaip brangų šeimos narį ir ieškau kity, neperceliantinių, iš mėsos ir kraujo, nesuvirškinto „Rimi“ maisto, kur sesuo, kur mama, plaukai lenda į akis, toks jaus-

mas, tarsi kontaktinius lėšius būčiau penkiolika metų pamiršus išsiimt, bet niekaip akių nepasikasysi, vienoj rankoj puodelis, o kita aplipus plaukais. Kas čia dabar daros, gal aš tų svogūnų padauginau, kad užplūdo, čia, vadinasi, bijok, ko prašai, nes gali išsipildyt, bet kodėl jie visi tada laisvė čia malasi, kaip atskiras gyvis, turėtų visi tvarkingai man prie skalpo prilipę būt, folikulai į galvą įlindę, kaip medžio šaknys, gi medžiai nejuda, niekur nenuėis tau, ir dar į mano butą septintam aukšte, čia kelti tokią sumaištį ir trukdyt man savo giminaičius rast. Besiskverbama tarp kaltūnų pradėdu panikuot, ima trūkt oro, atrodo, kad uždusiu, įlįs man į gerklę ir užkimš kvėpavimo takus, savo pačios fantazijom paskers, perlenkei lazda su tuo savo šaldytuvu ir liaudies išmintim ir lik dabar tokiam kūšy, pati prisiprašei, mergele.

Autorės piešinys

Atsitrenkiu galva į kažką kieta, lyg ir durys, surandu išlinkimą, turbūt rankena, bandau atidaryt, krebžda kažkas anoj pusėj, gal dar ne viskas prarasta, gal ne visos butas uzurpuotas, smarkiai daužu duris, pasiduos, negražu, aišku, taip vandališkai elgtis, gal išlaušiu, bet neturiu kitos išeities, nėra kur kitur nuo tų plaukų pasislėpt, klibinu klibinu, ir štai prasiveria plyšelis, palaimingas, iš ten ryto šviesa taip jaukiai prasiskverbia, aš tą plyšį vis platinu, vis stengiuos, plaukai pradeda plūst ir pro jį, liko mažai laiko, kad užtvindytų, bet aš liekna, man tik to plyšio ir tereikia, šmurkšt staigiai, aš jau ten, staigiai užtrenkiau duris, spėjo pora dreudų įsibrukti, bet aš iš tos neracionalios baimės išsitraukiu peilį ir smeigiu jiems tiesiai į širdį, šerdį, kokią tik plaukai gali turēt, ir jie krinta bejėgiai ant žemės, viskas, toliau jau nebeisit, negadinsit man viešnagės, išgamos, viskas baigta. Klesteliu ant taburetės ir apsidairau, mažutė virtuvė, balta dujinė viryklė, mama prie jos palinkus, kažką verda, jokių plaukų čia nėra, ačiū dievui, atsipučiu, ne viskas taip blogai, kaip tau sekas, mama, kas čia dabar nutiko, klausiu. Mama atsisuka, lėtai sumažina ugnį, paima garuojantį puodą į ranką ir su juo prisėda prie manęs. O dieve, pasižiūriu ir pradėdu žiaukčiot, mama virė svogūnus, druskyte dabar va pasibarsto tokį didžiulį ir į burną, negaliu patikėt, kas čia dabar per monai, mes gal kokie sušikti prancūzai, kad svogūnus valgyt pradėjom? Mama, sakau, mamyt, gi nuo tų svogūnų plaukų škalvas namie, nesaugu, kaipgi tu taip, čiagi lėta savizudybė, sakau, dar kiek kartų pavalgysi ir jie sprogs, tie plaukai koridoriuj, mus kaip išsigimėlius per TV tris rody, užnuodijo Vilnių savo liaudies išmintim, bet mama pažiūri man taip į veidą ir sako, dukra, tu gi išvažiavai, mus vienas palikai, neturim mes pinigų niekam kitam, ar tau nedaėjo dar? Aš kad pradėdu bliaut, mama, mamuks, aš gi nekalta, gi virusai, virusai visur, uždarė sienas, mam, aš gi negaliu atvažiuot, visos žinios skalambija, kad tuoj visi mirsim, jei pradėsim čia dabar pas mylimus gimines važiuot aplankyti, ką gi aš galiu, negi turėčiau su kokia fūra iš Vokietijos atvažiuot, kaip pabėgėlė, apsimetus automobiliu padanga, aš gi galėčiau taip susiriest, į padangą, ar kaip dėžė „Club-Mate“, kaip man tą Vilnių pasiekti, aš nenoriu su policija reikalų turēt, aišku, dar galėčiau su segvėjum, jie tokie greitai, lengva važiuot, gal kaip nors prasibraučiau, bet aš nežinojau, kad mums jau taip blogai, kad tie svogūnai tik beliko į puodus, aš atsiprašau, aš nenorėjau...

Atsibundu šlapiu veidu, daržovės ant pagalvės į kairę, į dešinę, gal čia sultys, o gal apsižliumbiau, tikrai gaudus sapnas. Visa pastėrus bėgte į vonią tų nelemtų svogūnų nusiplaut, ką aš čia dabar išsidirbinėju, gal pablūda, gal trisdešimt laipsnių už lango dėjo į galvą, o tie nepasiduoda, sudžiūvo mano raganos užtepas, į kietą šūdą, į vientisą kietą masę plaukai pavirto, gal streikuoja, kad tokiu mėšlu aš juos, jie ir taip bėga nuo manęs, o aš jiems dar bausmių iš viduramžių laikų prigalvoju, uždusinimas nesuderinamų maisto produktų mišiniu, kokia čia dabar inkvizicija. Pati visa puolu į vonią su rūbais, verdantį vandenį ant galvos, ant neaišku nuo ko šlapio veido, maikės, o, Vasia ir čia pa-

puotavo, matau jos pėdsakus, tiksliau, dentsakus, išgraužta skylutė, tiesiai ant užrašo, chacha, visą raidę suvalgė skatyna, dabar nebe „Cannibal Corpse“, o „Cannibal Copse“, nu gražiausia, labai į temą, jei nuimi „e“, čiagi visi policijos kaip virusų nekenčia, pavarei, Vasia, kokia tu originali, galvoju, kol vanduo degina plikę, jau net garuoja visa vonia. Staigiai atsuku ledinį, kiek atšaldys gal man tas nesąmonės iš galvos, palengva jau nebe tokie kieti, atsileidžia, plaukai atspalaiduoja po streso, lyg ir liko dar pora kuokštelių, nu ir gerai, užteks, va Jeffas Bezosas toks milijardierius ir tai plikas, ir jam pochui, nauja mada, kodėl turėčiau aš čia nerimauti, jei toks žmonių kankinimo karalius, „Amazon“ raitelis kietuolis jokios problemos nemato savo nublizgintą plikutę fotografams atkišt.

Kiek pradžiūvo nesąmonės, jau lyg ir grįžau į normalų būvį, tik plaukai vis dar smirda, aš kaip koks Čipolinas dūchas su savo machinacijom, pasidariau čioibrų arbatos ir sėdžiu ant sofos, Vasia žiūri į mane iš kampo kaip į kokią nesveiką, net žiurkės daugiau proto turi, atrodo, mąsto, gal dar myžalais apsišlakstyk, tikrai kažkur internete parašyta, kad padeda.

Bet aš vis dar kontempliuoju sapną, surenku numerį, mamai paskambinu, paklausiu, ką valgė vakarienės, sako, šaltibarščių, gi dabar jau sezonas, ir aš kiek nusiraminiu, jokių nesąmonių, na gal kokie svogūnų laiškai plaukiojo, gi toks receptas, bet čia visai kas kita, svogūnų laiškai žymiai kultūringiau, ne toks primityvas, vadinasi, viskas gerai, sako, pinigų netrūksta, einu į kavinę knygos paskaityt, tą, kur netoli lenkų bažnyčios, ten taip ramu ir gera, ir turistų beveik nebėr, gi turistai dabar uždaryti į savo narvus, negali mūsų Vilniaus su savo blykstėm išpyskinti, visų gražiausių suoliukų Katedros aikštėj užsėst ir šiaip garsiai angliškai staugt per visą prospektą, įsivaizdindami, kad jie iš užsienio atvarė, dabar viskas ramu, miestas mūsų, visos kav-

vinės tavo, jei tik netingi su kaukėm žaist. Nusiimi, užsidedi, išsiplauni, išsilygini, pasikvėpini, dar spirite pavolioji, jei nebijai nualpt, bet higiena svarbiau, čiagi toks maras prieš akis, kaip čia neapsisaugosi. *Uchgyf'Litw*, čia tas pats principas kaip ir su kandonais, nu labai patogu, bet paskui netenka aštuoniolikos metų kentėt, visada prioritetai, saugumas svarbiau gi.

Aš tada irgi mintim pasvaigstu apie Vilnių, apie tą nepasiekiamą šokoladuką, atrodo taip arti, priskristum su lėktuvu nė nemirktelėjus, jokie ten debesys nesutrukdytų, nu bet va stovi jis lyg kokiam sugedusiam saldumynų automata, ir tam automata viduj tokie machinatoriai su kostiumais pasislėpę, miniatiūriniai, baltais marškinukais, roleksais ant riebių riešų, rankas trina, ką čia dar naujo sugalvot, kad atskirtume dukras nuo mamų, spanielius nuo savininkų ar geriausių draugų, kaip ten sakoma, meilužes nuo turtingų biznesmenų, kur išvarė į komandiruotę ir užstrigo kokiam dangoraižių suraižytam mieste, ir nė pro kur, nelenda tas šokoladukas, nors tu ką, gali bandyt išdaužyt visą tą saldumynų aparatą, visą sistemą, nieko tuo nepasieksi, sliektus tu, musė šikinyko, paklusk, išvarei ir sėdėk sau užusieniuos, išdavikas Lietuvos, išgama tu, reikėjo anksčiau susivokt, Vytį pasirinkt, o ne kokius supistus Vakarus, gali dabar savo sušiktam „Starbucks“ užtat kaip koks lopas hipsteris kavytę gurkšnot, ką nori gali, gali savo „Club-Mate“ ar alutį varyt parkeliuose, niekam ten netrukdysi, dar vos ne nemokamai žolės gausi, dar stipriau, iš dilerių gaujų, kur prie Gerlico parko šmirinėja, ten nepraeisi dešimt kartų nepaklaustas *Cmgu"i vva" [qw" iqq]" ocpA* Taip ir norėtus atsisėst prie jų, sakyk, jo, ne viskas gud, žmogau, visai ne gud, neįleidžia manęs pas mamą, nors tu ką, kiek galima skaipint, aš jau veimiu nuo to skaipo, man pikseliai jau akis bado, visi tie lagai jau tikrai ant smegenų sėdo, atrodo, gal iš tikro ten kas porą sekundžių laikas dingsta, sustoja viskas, iliuminatai vagia laiką iš mano vargšės šeimos, o aš turiu čia sėdēt lyg niekur nieko, gert alutį su kitais laimingais hipsteriais parkely ir vaidint, koks čia geras vaibas, kaip čia viskas *eqqn*.

Nu bet kaip kontrabandos siuntinukas neparvairysiu, nenoriu su *Ecppkdcn"Eqru* susidurt, kaip man Vasia pasufferavo, tai tiek to, nu nusipirksiu aš tą „Club-Mate“, neapsišiksiu, atsisėsiu saulėj savo plikės, dar smirdinčios tais nelemtais svogūnais, padegint ir va lauksiu, gal žmonės mažiau kosės ateity, padlos, gal užsikimš tas savo virusų pilnas burnas, tas savo bakterijų išėstas šnerves, gal išdžius keliai nuo snar-glių ir pagaliau galima bus parvažiuot, patikrint, ar tikrai pas mus bute nėra tų plaukų, nepridirbau nesąmonių su savo moterų žurnalų išmintim. Aš palauksiu, kad ir tūkstantį buteliukų „Club-Mate“ reiks išgert iki to, šimtai skruzdėlių parke apmyš, naglos miesto žiurkės, ne tokios kaip mano Vasiukė, piniginę iš kuprinės nupyzdins, aš palauksiu, kiek tik reikės, vis tiek kaip nors prasikasiu.

Vidinis getas

► Atkelta iš p. 1

Eidamas vienas žmogus visada turi galimybę patylėti ir pamąstyti. Tačiau Visentė ėjo tik tam, kad jo žingsnius lydėtų tylą. Kaip ir tada, kai klausydavosi muzikos ar kai sėdėdamas ant svetainės sofos žiūrėdavo į dangų, žingsniuodamas norėjo, kad žodžiai paliktų jo sąmonę, kad galvoje išvis nebūtų jokios minties. Deja, jei stingulys yra judesio priešprieša, jei tylą yra žodžių priešprieša, tai mintis neturi savo priešpriešos, galvojimui nėra priešingo veiksmo: negalvojimas tėra dar vienas būdas galvoti. „O Berlas? Ar tebedirba? Ar dar kovoja? Ar irgi nuleido rankas? Kaip mano brolis, vyresnis brolis, toks didelis, toks stiprus, toks savimi pasitikintis, galėjo būti taip sumenkintas, paverstas viena iš tų atmatų, apie kurias rašo laikraščiai? Ar vokiečiai sugebėjo šitaip jį pažeminti, palaužti? Ar jiems pavyko jį paversti paklusniu gyvuliu?“ Vis eidamas, po ilgos kovos su savo paties negebėjimu negalvoti Visentė vis grįždavo prie šiuo metu jį kankinančių vidinių demonų.

Nors buvo gavęs motinos laišką, skaitęs „Daily Telegraph“ laikraštį, tik labai miglotai įsivaizdavo, kas išties vyksta Europoje. Viso pasaulio laikraščiai kol kas tik nedrąsiai prabildavo apie šimtus tūkstančių nacių nužudytų žydų. Negalėdamas įsivaizduoti šimtų tūkstančių žmonių žudynių, dauguma skaitytojų vis dar tuo netikėjo. Po straipsnio „Daily Telegraph“ laikraštyje pasirodymo liepą du Argentinos laikraščiai – „La Prensa“ ir „Critica“ – atskleidė, kaip žydai buvo vežami į masinio naikinimo stovyklas. Vėliau, 1942 metų lapkričio 25-ąją, „New York Times“ publikavo straipsnį apie Belžeco, Sobiboro ir Treblinkos stovyklas, Oscvencimo dujų kameras ir krematoriumus. Straipsnyje buvo patikslinta, kad Lenkijos žydai senoliai, vaikai, kūdikiai ir neįgalieji buvo išžudyti. Bet straipsnis pasirodė tik dešimtametame laikraščio puslapyje ir vėl tesulaukė nedidelio atgarsio.

Visentė, kaip ir diduma žmonijos, galėjo žinoti ir kartu *pgicn lq* žinoti. Negalėjo įsivaizduoti, kas vyksta už dvylikos tūkstančių kilometrų, čia, vykstant jo asmeninei dramai. Negalėjo niekaip to įvardyti. Beje, stebėtina, kad negalėjo ne tik Visentė, bet ir visi kiti. Iš pradžių šių įvykių niekas nevadino nei Šoa, nei holokaustu. Nei prancūziškai, nei angliškai, nei mažąja, nei didžiąja raidėmis. Pradžioje tai tiesiog neturėjo pavadinimo. Buvo kalbama apie įvykius, katastrofą, kataklizmą, tragediją, vėliau apie skerdynes, apokalipsę. Bet pačioje pradžioje tai išvis neturėjo pavadinimo. Tik naciai tai vadino teritoriniu sprendimu, o paskui galutiniu sprendimu ir šiuos pavadinimus dangstė dar kitais žodžiais, vykdydami savo planą (dujų kameras vadino *Urg/kcngkptkejvwpigp*, specialiaisiais įrenginiais, nuodijimą dujomis – *Uqpfgtgdgjcjfwpi* – specialiąja procedūra). Išskyrus budelius, tų įvykių Europoje ilgus metus niekas niekaip neįvardijo. Pasak Čerčilio, tai buvo nusikaltimas be pavadinimo. Vėliau, karo pabaigoje, buvo daug svarstoma, kaip šitai įvardyti. Juk suteikdamas pavadinimą pasakai, kas dar niekada nebuvo pasakyta, kas visada buvo neaiškiai apibrėžiama – faktiškai nutylima.

Dar prieš Vanzės konferenciją naciai pradėjo kalbėti apie galutinį sprendimą ir, keista, šis eufemizmas, tarsi vakariečiai būtų žinoję, ką šiandien neigia, – dėl to jie visi kalti, – ir toliau buvo ilgus dešimtmečius vartojamas. Galutinis sprendimas – kokio keista sąvoka, tiesa? Sprendimas, visi žinome, visada iškelia kitus klausimus, kitas problemas. *Icmvklpklu* – ne. Šis, kaip tikėjosi Kanto, Šopenhauerio ir Nyčės tėvynainiai, turėjo viską išspręsti.

Paskui buvo nutarta, kad geriau kalbėti apie genocidą, hibridinį terminą, sudarytą iš graikiškojo *genos*, įvardijančio tos pačios kilmės žmonių grupę, ir lotyniškojo *ekfg*, veiksmažodžio *ecfgtg* „d“ žudyti – vedinio. 1944 metais sukurtas Lenkijos žydo ir po Antrojo pasaulinio karo pasirinktas Jungtinių Tautų Organizacijos, šis terminas visgi nebuvo vartojamas išskirtinai žydų naikinimui įvardyti, todėl manantieji, kad Šoa yra unikalus žmonijos istorijos faktas, termino „genocidas“ vengė.

Truputį vėliau anglakalbiai išbandė terminą „holokaustas“. Bet holokaustas kitados buvo auka dievams ir reiškė atnašavimą dievams. Žmonės amžių amžius degindavo gyvulius ir kas geriausia – dūmus, kvapą – jiems dovanodavo. O mainais turėdavo prašymų. Ar tas, kuris pasirinko šitą žodį žydų žudynėms įvardyti, tai ir turėjo omeny? Greičiausiai niekada nesužinosime. Bet žodžiams nesvarbu, kaip juos supranta jų sakytojas: žodžiai reiškia tai, kas jais įvardijama, jie visada byloja istoriją, *istorijas*. Tas, kuris pirmasis pasirinko žodį „holokaustas“, pasakė, norom ar nenorom, kad milijonų žydų išžudymas buvo auka kažin kokiems dievams, viliantis iš jų kažin kokių malonių. Tikėkimės, bent jis kalbėjo apie savo dievus. Ar, dar geriau, tas įsivaizduojamas asmuo pasiūlė tokį žodį, nes suvokė Dievų mirus, nes matė Jį amžiams išsisklaidantį holokausto dūmuose, kai aukos pareikalavo pats godžiausias stabas – rasė.

Po „holokausto“, o gal gerokai prieš jį (nes šis žodis buvo vartojamas Talmudo atsiradimo laikais, juo įvardytas Jeruzalės ir dviejų jos šventyklų sunaikinimas) imta vartoti „hurbaną“, kurio pasirinkimą lėmė noras prilyginti žydų

naikinimą Antrojo pasaulinio karo metais ankstesnėms tos tautos patirtoms katastrofoms ir žudynėms.

Po 1960 metų daugiausia Prancūzijoje galiausiai įsivyravo kitas terminas – „Šoa“ iš Biblijos. Pasirodęs dar 1933 metais, jis reiškė sunaikinimą, o ne aukojimą: be prašymo, be maldos, natūralų ir neišvengiamą, neskiriamą jokiam dievui.

Taigi vieno ar kito žodžio pasirinkimas supriešino dvi stovyklas (sajungininkus ir nacius, prancūzakalbius ir anglakalbius, žydus ir gojus), o „Šoa“ ir „hurbanas“ sukūrė pačius žydus: tuos, kurie jų naikinimą per Antrąjį pasaulinį karą laikė unikaliu, ir tuos, kurie manė, kad pastarosios žudynės tebuvo viena iš daugelio jų patirtų katastrofų. Bet visi žino, jog tereikia dviejų žydu, kad išgirstum tris nuomones.

Tą 1942 metų rugpjūčio sekmadienį pravaikščiojęs didumą dienos Visentė grįžo namo prieš pat prapliumpant lietui. Tiesiog parėjo namo, kaip tiesiog darydavo visa kita be jokios aiškios priežasties. Grįžo, kaip visada grįždavo pastaroju metu, ir niekad negalėjai žinoti, ar pasiliks vakarienės, ar nakvos namie. Dukros netriukšmavo, ruošė namų darbus. Jos buvo pavyzdingos mokinės. Kartais Visentė vis dėlto į jas pažvelgdavo. O Rozita, pastebėjusi jo žvilgsnį, vėl prisimindavo, kaip jis kadaise jas mylėjo, kaip dievino, ir nejučia pamanydavo, kad greičiausiai jas tebemyli, net jei gavęs motinos laišką niekaip nebegali to išreikšti. Tačiau tėvo laukiančio, jį akimis sekančio Chuano Chosė, kuriam taip reikėjo, kad tasai su juo pasikalbėtų, juo pasirūpintų, Visentė, regis, nė nematė, nepastebėjo, kaip sūnus auga, negirdėjo, kaip vadina jį tėčiu. Tik kartais liūdnei ar nervingai žvilgtelėdavo į berniuką lyg itin pykdamas. Pats to nesuvokdamas, Visentė, kaltas, kad apleido motiną, nejučia vertė kentėti sūnų už tą kaltę, kuri amžinai graužte grauš jį patį.

– Eime kur nors pavakarių?

Jis niekada nieko nebesiūlydavo, tad Rozita pati ėmėsi iniciatyvos. Buvo sekmadienis, vaikams nereikėjo į mokyklą, jie visą dieną praleido namie iki pat penktos valandos. Kadangi krautuvė stovėjo uždaryta ir Visentė sėdėjo namuose, Rozita pasiūlė visiems penkiems nueiti į „Confiteria Ideal“, ten pat, kur kadaise buvo brolio Leono supažindinta su būsimu sutuoktiniu. Moteris žinojo, kad Visentei visada patiko ši arbatinė, kurioje jie pirmą kartą susitiko. Ji matė, kad jis mėgsta tą vietą ir jos interjerą, sukurtą tik iš europinių medžiagų bei baldų. Visentė pažinojo arbatinės savininiką doną Manuelį, kuris pats prieš daugelį metų, kai jie buvo ką tik susituokę, jiems gyrėsi, kad didžiosios arbatinės salės krėslai atvežti iš Prahos, didieji šviestuvai yra prancūziški, lubas puošiantys vitražai sukurti Italijoje, kad medžio apdailai panaudota sloveniška mediena, kad kolonų bei laiptų marmuras, vitrinų krištolas ir sienų puošybos bronzos taip pat atkeliavo iš didžiųjų Europos sostinių – jį jas Visentė prižadėjo vieną dieną nusi-
vežti Rozitą.

Įžengusi į didžiąją salę su vyru ir vaikais Rozita užmiršo dabartį ir nejučia nusišypsojo, prisimindama tuos pažadus. Ir juos, ir nesiliaujančią plepėti Visentę. Kaip jis galėjo būti toks kalbus, toks lengvabūdis ir toks viliokas? Ir kaip gali štai šitaip mane pamiršti?

O Visentė, su šeima įjėjęs į didžiąją salę ir ieškodamas laisvo staliuko, negalvojo apie nieką. Nors namuose sutiko su žmonos pasiūlymu, nors ėjo gatve vesdamasis dukteris už rankos, nors beveik jautėsi esąs su saviškiais kelias dešimtis minučių, vos jiems įėjus į „Confiteria Ideal“, prisidėgė cigaretę, ir jo protą vėl apniko balta spalva. Visentė atsisėdo ir pradėjo rūkyti nekreipdamas dėmesio į dukrų pokalbį, nekreipdamas dėmesio į sūnaus vienatvę nei į liūdną žmonos nostalgiją. Išorinis pasaulis vėl nustojo egzistavęs. Jo mintys vėl pasiklydo plačioje apsnigtoje lygumoje. Jis nieko nebejuto. Tik skausmas tarsi rūgštis vis stipriau graužė jį iš vidaus ir neleido pamiršti ištikusios nelaimės. Nieko nejuto, apie nieką negalvojo – išskyrus akimirką, kai jo žvilgsnis sutiko Rozitos žvilgsnį, o ji nusi-
grėžė ir apsidairė aplink. Tada jam netikėtai dingtelėjo, kad ji greičiausiai prisimena jų pirmąjį susitikimą ir dešimtis kitų kartų, kai abu čia lankėsi, jūdvių pokalbius ir jūdvių laimę. Ir Visentė skausmingai suvokė, kad visi žmonos prisiminimai tikri: jis tikrai ketino nusi-
vežti ją į Europą, jam tikrai anuomet patiko ši vieta ir interjero detalės – bet dabar jos priminė jam praeitį, dabar jis negalėjo jų pakęsti.

Po pavakarių Rozita, Visentė ir vaikai lėtai grįžo namo. Tėvo tylėjimu užsikrėtė visa šeima; vaikai, net netrukus penkerių metų sulaukiantis Chuanas Chosė, gal mėgdžiodami, o gal iš pagarbos dažnai ilgokai neištardavo nė žodžio. Eidamas sūnus vienu metu bandė įsikibti tėvui į ranką. Bet Visentė neleido. Vos pajutęs sūnaus prisilietimą, nejučia atitraukė ranką ir toliau ėjo susikū-

prinęs, nuleidęs galvą. Matydama švelnų Chuano Chosė prisilietimą ir negailestingą Visentės šaltumą, Rozita sukando dantis, kad nepravirtų. Kodėl? Kodėl jis taip elgiasi? Kodėl jo niekada nėra? Kodėl jis niekada apie mus nebegalvoja? Kodėl mūsų nebemyli? Kodėl? Kodėl? Kodėl viskas baigta? Kodėl jam tokia svarbi ši mus naikinanti tylą? Naikinanti mūsų vaikus, mūsų šeimą, mūsų meilę, mūsų gyvenimą?

Tą vakarą vaikai užmigo vėlai. Rozita jiems perskaitė pasaką, paskui kitą, vėliau dar kitą. Tada pavargusi – vaikais visą dieną teko rūpintis jai vienai – nusivalė makiažą, išsivalė dantis ir prieš eidama miegoti priėjo vyro pabučiuoti. Visentė neištarė nė žodžio, bet leidosi pabučiuojamas į kaktą, net akimirką uždėjo ranką ant jos rankos. Žmona nuėjo į miegamąjį, o jis liko sėdėti ant sofos, įsmeigęs akis į tamsų balkono langą, už kurio tyvyrojo sutemos. Taip išbuvo apie dešimt minučių. O tada atsistojo ir pasiėmęs švarką išėjo pro duris į Buenos Airių naktį ieškoti vietos prie pokerio stalo.

Rozita, negalėdama šalin nūginti visą dieną ją kankinusių klausimų, buvo jau užgesinusi šviesą, bet vis dar nemiegojo; girdėjo vyrą išeinant, kaip girdėdavo kone kasnakt jau ilgus mėnesius, ir viena gulėdama lovoje ilgai verkė, slopindama raudą pagalvė. „Kodėl?! Kodėl jis manęs nebemyli?! Kodėl manęs nebeliečia?! Kodėl nebebučiuoja?! Kodėl nebemyluoja – nors tylėdamas?“ Graudžiai raudodama už nugaros jį išgirdo silpną balselį.

– Mama...

Marta ir Ersilija buvo čia, susikibusios rankomis tamsoje stovėjo šalia lovos. Žiūrėjo į Rozitą neatitraukdamos akių, truputį nuliūdusios, truputį išsigandusios.

– Chuanas... Jis pabudo...

– ...šaukėm tave, bet...

Rozita neišgirdo, kaip dukros ją šaukia. Buvo pernelyg įsiverkusi. Atsikėlė, atsiprašė, kad jų neišgirdo, jas apkabino ir palydėjo į vaikų kambarį, o ten nuramino Chuaną Chosė, ir šis vėl greitai užmigo. Ji dar kartą atsiprašė dukrų, paskui jas apkamšė ir pabučiavo.

– Kodėl tu visa šlapia?

Rozita nė nesuvokė taip verkusi, kad veidas vis dar buvo šlapias nuo ašarų.

– Kas nutiko?

– Nieko, nieko... Nieko tokio...

Ji nusišluostė veidą, jas nuramino, dar kartą pabučiavo ir grįždama į lovą paliko uždegtą švieselę. Kad dukroms ir jai pačiai būtų ramiau.

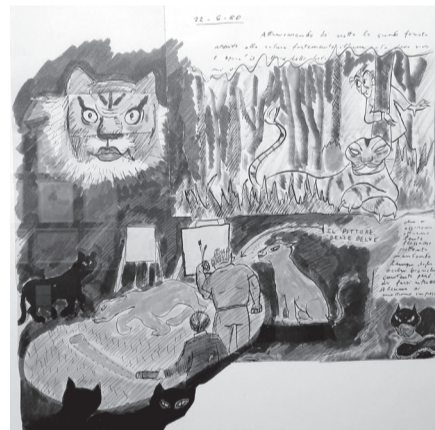
K-*Ucpvkciq J0Cokiqtgpc0Ng I jgwqkpv2tkgwtf*
Rctku<RQINL.423;
Xgtv GtkmcUcdncwumckv

Parodos parod l s

Vasaros pabaigoje nuėjau į kelias parodas. Pirmiausia – į Federico Fellini šimtmečiui skirtą ekspoziciją Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejuje. Nors Fellini Lietuvoje mėgstamas ir rodomas (buvo retrospektyva „Kino pavasaryje“, LRT irgi nevengia), nesu mačiusi visut visų jo filmų. Nebuvau girdėjusi ir fakto, kad Fellini turėjo vienintelį sūnų (mirė dviejų savaičių) su aktores Giulietta Masina. Paradoksalu: Fellini žmona visai nepanašė į tas jo didžiakrutes veikėjas, fatališkas moteris – vaikiško veido, bent jau „Kelyje“ ir „Kabirijos naktys“. Dar vienas labai įdomus aspektas – Fellini piešiniai, netgi komiksai; jaunystėje juos piešė satyriniam žurnalui. Vėliau eskizavo filmų scenas – moterų figūros ten itin seksualizuotos. Bet nuostabiau – sapnų piešiniai, skirti psichoanalitikui: visas Fellini kinas persmelktas psichoanalizės. Parodos videoreportaže Izolda Keidošiūtė pasakoja, kaip sovietmečiu iš „Amarkordo“ buvo iškirpta paauglių masturbavimosi scena, „8 ½“ išvis nebuvo rodomas (galima įtarti, kad dėl metaforų). Algis Griškevičius papildo, kaip nuspiešė leidimą į uždara peržiūrą, mat tokios vyko tik profesiniame kino klube. Tarp eksponatų – Italijos katalikų protesto raštas prieš kažkurį filmą, esą per daug šventvagystės. Šiandien atrodo juokingai, bet juk kone visi jo filmai antikatalikiški.

„Titanike“ veikė Žygimanto Augustino paroda: jo tapyba meistriška, bet pats sumanymas – kiekvienam žiūrovui pasijausti monarchu – nežinau, abejotinas. Juk tokie jie ir taip jaučiasi. Svarbiausiu akcentu tapo Bonos Sforzos ir Dalios Grybauskaitės hibridas. Bet ir jo koncepcija – ant memų ribos.

Antrame aukšte buvo eksponuojami geriausi bakalauro ir magistro studentų baigiamieji darbai. Na, galvojau, susipažinsiu, kuo gyvuoja akademija. Labai patiko abu restauracijos darbai – Lenos Chvičijos restauruotas Sofijos Urbonavičiūtės „Merginos aktas“ ir Gabrieliaus Kuliešiaus atlikta šv. Stanislovo Kostkos skulptūros restauracija. Architektūros projektai ambicingi – Vokiečių g., Cvirkos skvero reorganizacija. Studentai turi būti drąsūs!

Režisieriaus sapno piešinys iš parodos „Federico Fellini. Šimtmetis!“

Protingavimai (7)

• Keliuju erškėčiuotu keliu, basas, prakaituotas, sulinkęs nuo daiktų ir reikalų naštos, kuri vadinasi progresas. Kam? Kad nukeliaučiau ten, iš kur atėjau? Iš *fwmnk* " *fwmnguA*"
Negali taip būti. Kokia prasmė? O man nereikia prasmės. Aš tik noriu iš *fwmnk* " *fwmngu* keliauti patogiai.

• Egoistai tobulina save.
Altruistai tobulina kitus. Jų dangaus karalystė.

• Rusas vardu Vytiokas pasakė:
– Komunistai į Sibirą trėmė protingesnius už save.
Su Vilium Jurkūnu sutikom Vytioką taigoj. Vienas jis ten gyvena su šunim Žora.
– Jeigu būčiau gyvenęs su žmonėmis, būčiau prasigėręs, – sakė jis.

• Žydai žino, kaip jų kūnai turi gyventi. Kuo rengtis, ką valgyti, kaip žmonas mylėti, kaip vaikus auginti, tiksliai parašyta jų knygoje. Jiems apie tai galvoti nereikia. Todėl galvoti, kaip valdyti pasaulį, jie turi daug laiko.

• Visur žydai geriausi. Ir gera darydami, ir bloga. Girdėjau, kad penktadalis Nobelio premijos laureatų yra žydai. O žemėje žydų yra tik penktadalis procento. Žydai turtingi. Jie turi daug pinigų, nes pinigai nėra jų tikslas. Jų tikslas yra išmintis, kurios *pgk"mcpf{u."pgk"t fl{u" pg fc0* Pinigai jiems yra tik priemonė pasauliui valdyti. Mozė jiems pasakė Pakartoto Įstatymo knygoje: *Mck"Xkg--rcvu" dwu"vcxg" rncckokp u."vw" umqnikpuk" fcw i gnikwk"vcwv ."dgv" pgukumqnikpuk" rcvu."vw"xcnf{uk"fcwi"vcwv ."dgv"lqu"vcx u"pg-valdys.*
Nekenčia žydų veisliniai arijai. Bijo jų.

• – Ar tai, ką jis pasakė, yra juokinga?
– Taip.
– Cha cha cha.
Kultūra yra nuoširdus juokas, kai nejuokinga.

• Toks žmogus, pudelio iš Žvėryno kiemo bendravardis, taip sakė savo pažįstamiems:
– Neskambinkite man nuo 13 iki 14:30. Tuo metu aš riejusi su savo žmona.

• Rašau dabar. Ir man nieko nėra, tik mano rašymas. Aš nesikremtu dėl praeities, nedrebu dėl ateities. Užmirštu, kad mirsiu. Rašymas mane paverčia *laimingu gyvuliu*.

• Niekada nepavydėjau žmogui jokio daikto. Tikrai tikrai, niekada niekada. Bet siaubingai pavydėjau talento, proto, intelekto, išminties, kūno grožio. Naktimis užmigti negalėdavau. Iki šiol negaliu.

• Jeigu žmogus savo akyse yra didis, tai ir kitų akyse jis toks.

• Vis klausdavau savęs, kodėl vienu žmogum tiki, o kitu ne, nors jie kalba tą patį.

Turbūt supratau. Jeigu žmogus pats tiki tuo, ką sako, tai ir juo tiki. Todėl, kad tai, kuo jis tiki, ne tik jam, bet ir kitiems pasidaro *k-"vkm t l* . Galingas yra tikėjimas.

Manim netiki niekas.
– Tu tikras Mykė. Myki myki ir nieko tikro nepasakai.
– Todėl, kad nieko tikro nežinau.
Sakoma: *flo q i wu" xgtvcu" vkgm."mkgm"rcvu"ucxg" xgtvkpc0* Sakyčiau: žmogus vertinamas taip, kaip pats save vertina.

Gedimino prospekte sutikau du pažįstamus.
– O! – nudžiugo jie. – Seniai matėmės. Einam, kavos išgersim, pasišnekėsime.
– Negaliu. Skubu. Į darbą einu.
– Tu dirbi? – nuoširdžiai nustebo jie.
– Dirbu. Dailės akademijoje. Profesorius aš ten.
– A. Taip. Girdėjom. Ir ką tu ten veiksi nuėjęs?
– Mano studentams peržiūra. Turiu eiti ir būti su jais.
– O! Koks tu reikšmingas! Ir kas gi atsitiks, jeigu nenuėisi ir nebūsi su jais?

Supykau, pasipūčiau ir nuėjau neatsisveikinęs. Prieš sutikdamas du pažįstamus galvojau: einu į Dailės akademiją į savo studentų peržiūrą. O ką aš ten veiksiu? O kas atsitiks, jeigu nenuėisiu? Studentų paveikslai pablogės?

Apskritai ką aš veikiu akademijoje? Mokau meno? Bet aš nežinau, kas yra menas. Žmonės nustemba išgirdę, kad aš dirbu. O argi aš dirbu? Paišau paveikslėlius ir rašau rašinėlius savo džiaugsmui. Argi tai darbas? Darbas yra tai, ko nesinori daryti.

Be reikalo supykau ant savo dviejų pažįstamų. Juk jie tik garsiai pasakė man mano paties mintis.

• Prasmingas buvo mano darbas Vilniaus dailės akademijoje. Mokiau studentus ne paveikslus daryti, bet laimingus būti. Paišykite paveikslus sau, ne kitiems ir tokius gražius, kokius tik galit, ir paišydami būsit laimingi.

• Dale'as Carnegie sako: niekada neprieštarauk žmogui. Visada sutik su tuo, ką jis sako, tada galėsi iš jo išpešti daugiau naudos sau.

– Dievo nėra.
– Taip. Dievo nėra.
– Dievas yra.
– Taip. Dievas yra.
Toks pokalbis neįdomus ir beprasmiš.

• Gyvenimas – tai Dievo meilė. Žmones Dievas myli gyvenimu.

Žudosi žmonės iš meilės. Ir gyventi be meilės nenori. Gyvenimas be meilės skleidžiantis sotumo tvaiką. Smirdanti laimė.

• – Mikalojau, meną darai, o nežinai, kas jis yra. Ir dar kitus mokai, kaip jį daryti.

– O taip. Aš nežinau, kas yra gyvenimas, bet gyvenu ir kitus mokau gyventi. Noriu būti laimingas, bet nežinau, kas yra laimė. Nežinau, kas yra būtis, bet būnu. Aš nežinau, kas esu, bet esu.

Bijau sužinoti. Bijau nevirties. Žinojime virties nėra.
 $2 \times 2 = 4$. Ar yra virtis, kad kada nors bus kitaip?

• Yra sapnai, kuriuos nubudęs prisimenu kelias sekundes, yra, kuriuos prisimenu visą gyvenimą. Kadaiše sapnavau, kad įlipau į autobusą ir pamačiau savo mirusį draugą sėdintį priekinėje sėdynėje.

– Kodėl tu važiuoji autobusu? Juk tu miręs.
– Tu irgi miręs, – pasakė jis man.
Tas mano draugas buvo labai didelis. Svėrė jis 170 kg. Jis neprotingavo, bet skaitė laikraščius.
Aš jo vietoj taip būčiau pasakęs:
– Aš nemiręs. Aš gyvas. Tik kitaip negu tu.

• Man atrodo, kad nesu pritaikytas gyvenimui. Jeigu galėčiau gyventi dar kartą, kažin ar tą daryčiau. Bijočiau turbūt. O gal ir ne. Gal ir pabandyčiau. Įdomu.

• Jeigu šūdvabalis irgi mano, kad jis yra Dievo kūrybos viršūnė, tai jis klysta. Dievo kūrybos viršūnė esu aš. O iš kur žinau? Gal ir aš klystu?

Neduok Dieve, tokį Dievą, kurio kūrybos viršūnė yra šūdvabalis.
Turbūt mes abu klystam. Ir šūdvabalis, ir aš.
Dievo kūrybos viršūnė turbūt yra Dievas, sukūręs pats save.

• *O{ n m"ucxq"ctvko "mckr"ucxg"rcv 0* Pasakė Jėzus. Meilė, kaip stichinė laimė, nepriklauso nuo žmogaus valios. Taip pasakė Kantas.

Bet galbūt žmogus laisvas, gal jis gali sukurti save tokį, kuris pamiltų savo artimą išlikdamas žmogum? Gal tą norėjo pasakyti Jėzus? Juk tada žemėj būtų *Fkqxq"mctcn{uv* . Ar galima nekęsti mylimo žmogaus, ar galima jam pavydėti, kenkti jam, niekinti jį dėl to, kad jis kitoks? Tas, kuriame nėra neapykantos, pavydo, pykčio, paniekos kitokiam, jau ne žmogus, bet evoliucija.

Kartais nekenčiu savęs baisia neapykanta. Nekęsti savo artimo kaip savęs paties aš galėčiau. Pasidalinti neapykanta.

Žmogaus viduj neapykanta. Neapykanta sau, verčianti žmogų tobulėti arba iškrauti ją ant kitų.

• Žmonės, kurie sako, kad jiems rūpi ne jų laimė, bet kitų, turėtų sakyti: aš būčiau nelaimingas, jeigu jūs būtumėte nelaimingi. Jūs nesate mano laimė, jūs tik mano laimės sąlyga.

• – Tu esi mano laimė. Tekėk už manęs ir aš būsiu laimingas. Jeigu ne, aš paleisiu kulną sau į kaktą ir mano smegenys aptaškys tave nuo galvos iki kojų.

– Jeigu ištekėsiu už tavęs, tu bijosi mane prarasti ir kelsi man pavydo scenas. Pats kentėsi ir mane kankinsi.

Laimė, kuri priklauso nuo kito žmogaus ir apskritai kuri turi priežastį šalia, bet ne žmogaus viduje, yra praradimo baimė.

Dievas yra absoliuti laimė. Neprasidėjusi ir todėl nesibaijanti, neturinti kitos priežasties, tik save pačią. Kitaip aš neįsivaizduoju tobulumo.

• Mokykloje pamokų neruošdavau. Jeigu atestate nebūčiau turėjęs keturių iš matematikos, galėčiau sakyti, kad mokiausi be ketvertų, nes kiti pažymiai buvo trejetai. Mokykloj man buvo labai bloga. O kartą paruošiau visas pamokas ir mokykloje man buvo labai gera. Tai buvo vienintelis kartas mano gyvenime. Bet prisimenu jį iki šiol.

Kai padarau, ką turiu padaryti, tai ir miegu saldžiai. Retai taip būna.

Tik nežinau, ką turiu padaryti, vis abejoju. O mokykloj žinojau.

• – Kodėl tavo Mama verkia?
– Pasakiau jai tiesą į akis.
Didžiausia tiesa yra Mamos ašaros.

• *Itqflkq"p tc."{tc"vkm"itcfl u"fcckmveck0* Taip pasakyta. Vis kartojau:

– O kuo skiriasi gražus daiktas nuo negražaus? Tuo, ko nėra? Materialistai sako: pirma yra daiktas, po to jo idėja, nes apie gražų daiktą galima labai daug pasakyti, o apie grožį be daikto beveik nieko. Neįtikina manęs toks argumentas.

Aš idealistas. Iš mažytės, pilkos sėklytės, kurios plika akim net nesimato, išauga puošni gėlė, apie kurią poemos rašomos ir dainos dainuojamos. Sėklytė – tai gėlės idėja.

Betgi vėl klausimas: o kas pirma atsirado – sėkla ar gėlė? Penas protingavimams.

Pirma buvo sėkla, o po to gėlė tam, kad daugiau sėklų pasidarytų. Pirma buvo kiaušinis, o po to višta kiaušiniams dauginti. *Cd"qxq*.

• Kultūra yra *live and let live*. Gyvenk, kaip nori, ir leisk kitam gyventi, kaip jis nori. Nesikišk.

– Mikalojau, tu neteisus. Jeigu aš noriu savo artimui trenkti per galvą, tai negi jis turi man tai leisti.

– Jeigu tu trunkai savo artimą per galvą, tu esi nekultūringas, nes jis nenori, kad tu jį trunkytum per galvą. Tu neleidi jam gyventi taip, kaip jis nori. Daryk sau gera taip, kad nedarytum bloga kitam.

• Buvęs kultūros ministras sakė, kad kultūra yra gyvenimo kokybė. Gal ne, gal gyvenimo kokybė yra tik kultūros pasekmė.

• Du žmonės sėdi už stalo, žiūri į dešrą ir galvoja: jeigu aš suvalgysiu dešrą, tai būsiu sotus ir man bus gera, bet sėdintis už stalo manęs nemylės ir man bus bloga. Kas man svarbiau? Dešra ar meilė?

• Nebėra akivaizdžių dalykų. Mokslininkai taip sako.

• Rašau nuostabius protingavimus, o kai skaitau juos išspausdintus „Šiaurės Atėnuose“, jie nebenuostabūs. Nežinau. Nuostabūs jie, matyt, tik mano galvoje. Gyvi dar. Gyvenimas mano – tai nusivylimas savim. Nežinau, ar lipu į kalną, ar leidžiuos žemyn.

• Voltaire'as sakė: Dievo nėra, tik nesakykit to mano liokajui, nes naktį jis įeis į mano miegamąjį ir mane papjaus.

O kodėl pats Voltaire'as neįeina naktį į liokajaus miegamąjį ir jo nepapjauna?

Pusė pasaulio netiki Dievu, bet žmonių nepjauna.

• Nebūkim „aš“, būkim „mes“. Būkim minia.

Smiltyn –Nida–Smiltyn

Pirma diena. *Fq"rqdgfpqi q*

Septintą valandą vakaro jaučiuosi pavargusi – nuėjau gana nemažai, o dar būtinai reikėjo dykynėse išsirekti, išsidainuoti, išsišokti ir išsimaudyti. Jaučiau, kad turiu kažkaip išsikrauti iki galo, *fq"rqdgfpqi q*. Ir ne rodi-klis, kad naktį prieš kelionę nemiegojau, nes autobusas išvyksta paryčiais ir kai baigiau ruoštis, eiti miegoti jau buvo per vėlu. Valandą pasnaudžiu autobuse, paskui valandą paplūdimyje, betgi pataikyk man taip atsigulti po pliažo garsiakalbiu, per kurį pačiam sapno saldume gelbėtojas ima šaukti: „Tuojau pat lipkite iš jūros! Maudytis draudžiama!“

Vis dėlto labiau nei miego noriu valgyti. Kuprinėje turiu užkandžių, bet skrandis reikalauja „tos ungurių sriubos“ ar bent šilto maisto. Pažįstu save – užkandžius prarasiu stačiais kąsniais vos pastačiusi palapinę, o naktį, atėjus mano įprastiniam valgymo laikui, staugsiu iš bado. Pasitikrinu „Google Maps“ – Juodkrantė už šešių kilometrų. Dabar septynios. Vienas – nulis, laimi badas. Planas toks: nueinu, pavalgau, už Juodkrantės iškart stausi palapinę.

Ungurių sriubos negaunu, tačiau suvalgau didelį oto kepsnį ir pasiimu keptos duonos su sūriu išsinešti. Eidama per temstančią Juodkrantę, iš putplasčio pakuotės riebaluotais pirštais traukiu duonos gabaliukus, murkdama ir mykdama, neva gardžiojuosi, grūdu į burną. Tuojau bus kopos, tenai susirasiu vietą ir miegosiu. Tačiau kur tik jauku, ten už kelių žingsnių medinis kopų takas, vedantis į jūrą, nesgi kurortas, čia kas tris metrus mediniai kopų takai. Ryte šiais takais eis ankstyvieji mėgėjai degintis, nešini rankšluosčių krepšiais, ir bėgs į pajūrį bėgikai, nenoriu, kad jie pamatytų mano palapinę. Neringoje palapinių statyti negalima, tad įkalčius reikėtų slėpti nuo akių. Įkalbinėju savo nuovargį: dar šiek tiek priekin, dar šiek tiek, tai kas, kad vis labiau temsta, juk dar gerai matosi.

Prieky prasideda plynos kopos, per vidurį jų išilgai – dviračių takas. Patogiai juo keliauju, taip nuostabiai gražu aplinkui, nors dėk į atviruką, tiktai staiga – kaktomuša – iš prieblandos išnyra ženklas „Naglių gamtinis rezervatas. Lankytis draudžiama!“ Dviračių takas kažkodėl nusitęsia tolyn, bet plonos padangų vėžės ties šiuo ženklu nusuka šonan per smėlį plento link. Žvelgiu į kopą prieky lyg į minų lauką, mano pervargusi vaizduotė nupiešia spygliuotas vielas ir gal net rezervato pasieniečius su tvirtai atstatytais kalašnikovais. Ne, išties nestatysiu palapinės rezervate, kaip ir nestatysiu ant retų augalų ar samanų – yra neperžengiamos ribos ir tiek. Todėl nusuku į pajūrį, ten galbūt net šviesiau, nieko nenutiks, jei šiek tiek dar paėjėsiu krantu.

Nuo kopos viršūnės manęs vos nenuneša milžiniškas vėjas ir mano pačios prarastas amas, kai pamatau apačioje kopų šlaitus siekiančias bangas. Opa, sakau sau, štai ir įkliuvau: į priekį eisi – minų laukas (rezervatas), į dešinę suksi – skęsi (jūra iki kopų), kairė – plėšikai (plentas su nakties mašinom). Tai žinoma, kad aš, persiverčianti į antrą nemiego naktį, šitoje stebuklinės pasakos sankryžoje renkuosi plentą. Vis tiek tas rezervatas tuoj tuoj baigsis, tada pirmiausiu keliuku pasieksiu pamiškę ar paprasčiausias kopas, kažkur ten įsikursiu, įsikursiu į miegmaišį ir turbūt iš karto atsijungsiu.

Plente neįstai jokio vėjo, iš abiejų pusių miškas, virš galvos šviečia Paukščių Takas, po kojomis lygus asfaltas ir tiesi balta kelkraščio linija, jos ir laikaisi. Visai nesvarbu, kad batuose užsilikusios kelios smiltys subėga po pagalvėlėmis ir ima trinti pūsles. Daug neįjaučiau, ypač pačiai prieš save, kai nuo pravažiuojančių mašinų traukiuosi į šalikelę, veik į krūmus, nes na ką aš žinau, kas ten naktį važiuoja – normalūs žmonės tokiu metu tikriausiai miega.

Vieni pravažiuojantys visgi mane tose pakrūmėse pamato, sustoja toliau, jungia atbulinį, bando apsisukti, bet sutrukdo kita mašina jiems iš priekio, tad nuvažiuoja sau. Gal jie normalūs, pavėžėt norėjo, nes įprastai naktį plentu turbūt niekas nevaikšto, jei viskas gerai. Bet man viskas gerai. Kartojau sau, kad čia šis plentas šiuo metu yra pati saugiausia vieta man eiti ir nieko kito negaliu, tik eiti priekin, tikėdamasi, kad prie dar kito keliuko į kopas pagaliau nebebus to visur primėtyto ženklo su raudonai perbrauktu žmogumi ir *hcmkp* užrašu „Naglių...“

Kai pėdos ima kaisti, tuščioje mašinų aikštelėje prisėdu ant šilto asfalto, išsipurtau batus, persitvarkau mantą: įdedu kuprinę telefoną krauti iš *rqygt"dcpm*, susirandu žibintuvėlį, susipakuoju į kuprinę keptos duonos likučius. Parūkau. Atvėstu ir apsivelku geriausio draugo džemperį. Prieš pat kelionę jis man atidavė jau gana padėvėtą ir man patinkantį savo rūbą ir prieš atiduodamas tikrai jį

dar dėvėjo, užuodžiu jo savitą kvapą. Jei mes kur einam ar ką veikiame, kartu su juo aš niekad nieko nebijau, net nežinau kodėl, tiesiog drąsu ir tiek. Ir štai dabar jo kvapas labai vietoj ir laiku.

Dar kiek pasėdžiu. Dar kartą susisuku cigaretę ir lėtai parūkau. Norėčiau save pagraužti, kad tada septintą valandą nepasistačiau palapinės, bet esu uždraudusi sau save graužti, ypač ekstremaliomis sąlygomis. Juodkrantės pusėn nuvažiuoja policijos ekipažas, bet šiaip automobilių apmažėję. Kuprinę ant pečių ir vėl į kelią.

Po šiek tiek laiko patruliuojantieji grįžta. Pamatau iš toli prigesintus jų švyturėlius. Sustos. Tikrai, juk negalėtu pravažiuoti, nuo jų ir slėptis būtų kvaila.

Sustoja. Prasadaro langą.

Ant Nidos molo. Aš ir užsienietės antys. Autorės nuotrauka

– Kur einate?
– Į Nidą.
– Gal jus pavežti?
– Ne, ačiū, aš nusprendusi eiti.
– Ach, aišku, jūs tikslas eiti.
– Taip, toks tikslas. Dieną pamiegojau, dabar turiu energijos, tai einu.

Nepameluojau, buvau numigusi, o maistas suteikė jėgų. O ką daugiau man jiems sakyti? Pavežkite iki pirmo keliuko į kopas, prie kurio nebus ženklo, kad rezervatas? Aš ten statysiu palapinę, žinau, kad negalima, bet taip, pažeidinėju taisykles ir pasiteisinimo neturiu.

– Turime jums pasakyti, – rūpestingu balsu sako policininkas, – kad pagal taisykles turėtumėte eiti kitoje kelio pusėje. Jums pačiai bus patogiau, matysite mašinas iš priekio.

Koks skirtumas, iš kurios pusės važiuoja mašinos, vis tiek pamačiusi šviesas tolumoje neriu į krūmus.

– Taip, jūs teisus, ko gero.

Padėkoju. Jiedu palinki gero kelio, nuvažiuoja.

Galvoju, jei čia būtų nesaugu, policija nebūtų manęs taip palikusi vidury nakties ar bent perspėjusi apie gresiančius pavojus. Į kitą plento pusę tik neinu – ten gūdas miškas, čia ramiau, čia geriau girdisi, kaip ošia jūra. Ir čia už krūmų kriuktelėja šernas.

Šernas.

Čia pat, už kokių dešimt metrų, gal penkių. Esu gyvenusi kaime ir žinau, kaip kriuksi kiaulės, tad jų ir giminaičiai šitai kriuksi. Lyg kažkas sakė, kad šernai čia bailūs, vengia žmonių, gal net tie, kurie su šerniukais. Štai mano pažįstamam nutiko daug baisiau: šiuose miškuose miegantį hamaką, jį, tokį metro aštuoniasdešimties su viršum vyruką, kaip potencialų grobį buvo nusižiūrėjusi pelėda. O vienai draugei, pasakojo, šiose kopose miegančiai ant jogos kilimėlio, iš po galvos kuprinę bandė ištraukti lapė, gal užuodė maistą. Draugė jai numetė bandelę, bet rudoji nėrė tolyn.

Iš išgąščio imu spiegti – spiegiu, įkvepiu oro, spiegiu, įkvepiu oro, spiegiu – taip gal penkis šešis kartus. Nesu girdėjusi nieko taip spiegiant, dievaž į kelnes galima pridaryti. Pati išsigąstu savo spiegiimo, ir šernas turbūt griudamas bėga miškan, išsigandęs ne mažiau negu aš. Drebančia ranka kišenėje sugraibau žibintuvėlį. Atstatau jį prieš save ir kaip su kalašnikovu sukiodamasi į visas puses it karys, kurį rodo filmuose apie karą, ar tasai pasienietis, kurį „mačiau“ anapus rezervato sienos, slenku plentu tolyn.

Girdžiu mintyse draugės žodžius, sakytus man prieš kelionę: „Tik neprievartauk savęs, turi pinigų, gali išsi-

nuomoti kambarį nakčiai su lova ir karštu dušu.“ Imčiau kambarį ir be dušo, tik naktį miške ne ką rezervuosi. Čia ir dabar kelis kartus prisiekiu, kad niekada gyvenime jai šitos nakties įvykių nepasakosiu.

Išties man siaubingai baisu, todėl įsivaizduoju, kaip dabar, kokią trečią nakties, skambinu tam savo geriausiam draugui, žadinu iš miegų ir sakau: man labai labai baisu, padėk man, tiesiog klausyk, ką sakau, būk su manim dabar, nes žiauriai bijau, bet neturiu kito pasirinkimo, kaip tik eiti toliau. Aišku, kad neskambinu, gi ir taip galiu kalbėti, o dar tas rūbo kvapas, įsikniaubiu nosimi į alkūnę ir jau einu nebe viena.

Ir visą laiką deruosi su Aukščiausioju: labai pavargau, labai noriu miego, labai noriu kuo greičiau ir saugiai įsikurti, bet Tu tik padaryk taip, kaip geriausiai, padaryk taip, kaip geriausiai.

Ženkla, kad rezervatas, pagaliau baigiasi, tik miškas tęsiasi. Galiausiai pamatau įprastą kelio ženklą, kaip šil-ta sriuba į tuščią skrandį: „Sankryža už 150 metrų“. Ten Pervalka, ir aš skaičiuodama žingsnius prie jos artėju.

Pasukusi plačiu keliu link jūros, praslenku pro aikštelę, pilną tylių snaudžiančių turistinių kemperių pilkšvais langais. Prie kopų atrandu tobulai jaukią nišą tarp jaunų eglaičių, autopilotu pasistatau palapinę ir suvalgau duonos likučius, išsivalau dantis, mėtų aliejumi išsitrinu kojas ir pamasazuju pėdas. Dangus pamažėl švinta. Nebebijau nei briedžių, nei šernų, nei lapių, nei pelėdų. Ir net žmonių akių nebebijau.

Taip iš tikrųjų *fq"rqdgfpqi q*, mieloji.

Ryte įsijungiu navigaciją ir patikrinu, kiek nuėjau. Nuo Juodkrantės penkiolika kilometrų, nuo Smiltynės – trim vienas. Plius dešimt kilogramų ant pečių ir pusė kelio naktį. Bet su šiltu maistu skrandyje.

Parašau žinutę draugei: „Man viskas gerai. Kai grįšiu, papasakosiu apie šios nakties nuotykius.“

Dar kitą dieną grįždama užlipu į kopas pažvelgti į Naglių gamtinį rezervatą, vaizdas klaukus – nesibaigiantis plynas laukas išnuodytų nudžiūvusių erškėtrožių – tai dėl spyglių neklydau.

Antra diena. Planeta Soliaris

Visi paplūdimiai užpilti vandeniu. Toje vietoje, kur įprastai eičiau drėgno smėlio juosta, dabar lūžtančios bangos siektų šlaunis ir sėdmenis, šiandienos bangos plačios, ilgos, slysta gilumon šlapia pakrante, vis pildo smėlin besisunkiančias ar atgal jūron grįžtančias balas. Šį rytą neturiu tiek daug jėgų ir nebenoriu jų eikvoti veltui. Tam buvo vakar, šiandien – lėtuma, ramybė. Brendu per tas plokščias balas – jose atsispindi penkių tūkstančių pilkumų debesys, atrodo, kad einu per dangų. Kaip vaikas, pirmąsyk žvelgdamas pro kaleidoskopo akį ar atvėręs muzikinę dėžutę, negaliu atsiziūrėti į šitą visą grožį, lyg matyčiau gamtos stebuklą, lyg būčiau ne Lietuvoje, o kažkur toli toli. Kodėl svetur taip gražu – nes neįprasta ir labai laikina? Suskystu iki visiškos lyrikos nuo šito grožio ir dėkingumo už galimybę jį regėti. Sąmoningai palieku užnugaryje kasdienos žmones, nustoju juos „vesti“ savo keliu – gi tai mano vienos kelias, nustoju galvoje su jais kalbėtis – gi tai mano vienos mintys. Lieka tik mano pačios pasirinktas noras, apmokėtas rizika, fiziniu krūviu, baime ir nežinomybe. Ir taip, šio ryto dėkingumu.

Į galvą įkyriai lenda dainos žodžiai. Nemėgau jos, dar gi Selas su savo filosofija ją perdainavo, atrodo banaloka, bet tas tekstas dabar eina kiaurai mane.

" Pgu"lgkiw"vw"rgtrncwmvk"l t "
" f "ucxq"uxclqp u"icnk.
" vck"flkdcpvku"ucwm u"okguvcu"
" vcw"-xkgu"xku pcmv"l"-vqnl0
" kt"lgkiw"vw"umtkuk" "fcpi "
" k-vkgu u"tcpmcu"nfi"urctpwu.
" rcukgmuk"rncpgv "Uqkct "
" ir rasi ten savo draugus.

Brendu per jūrą, dangų, per smėlyną, ir galvoje, be šitų žodžių, tuščia tuščia. Ir net šita daina visai ne man, ne mano, tik nuojauta ataidi – spėsiu grįžti ar mes prasilenk-sim.

Vakare trumpam prisijungiu prie socialinių tinklų ir susirašinėju su naujai sutiktu žmogumi. Jis nori susipažinti ir klausinėja, ką veikiu. Pasakoju jam, kad dabar keliauju Neringos pusiasaliu, pėsčiomis, palei jūros krantą, su palapine. Jis mano, kad esu labai drąsi, jei renkuosi tokį kelio būdą. Sako, irgi norėtų. Paskui pasakoja, kad jis

Smiltyn –Nida–Smiltyn

► Atkelta iš p. 15

kelerius metus gyvenęs užsienyje. Argi tai nėra lygiai taip pat drąsu, man atrodo, kad daug drąsiau už mano vietinį žygį. Žmonės keliauja po pasaulį, išvyksta į tolimas šalis, nemokėdami kalbos, nežinodami, kas ten jų laukia, kur jie miegos, ką valgys, ką sutiks, susiduria su daug stipresniais nei prastumo momentais, tačiau susiranda vienokį ar kitokį išgyvenimo būdą. Net kai situacija atrodo beviltiška, jie randa savo gelbėjimosi ratą ir išplaukia į krantą. Ir gal jų drąsiais niekas nepavadina arba tą drąsą vadina kvailumu ir bereikalinga rizika.

Po savaitės, grįžusi namo, į savo Soliarį išlydėsiu žmogų, kuriam kalbėjau apie savo baimę naktį. Prieš pat jam išvykstant, žiūrėsim į dangų ir lauksim, kol nustos lyti. Stovėdama su juo petys į petį, spontaniškai niūniuosiu bitlų saulės miesto versiją „Hey Jude“ ir tik tada suprasiu, kad jeigu įsileidi norą į širdį, jei jo imiesi taip, kaip gali geriausiai, drąsos ir nedrąsos klausimo nebelineka. Tada drąsa tik kitiems atrodo. Ir kvailumas tik atrodo. O tu tiesiog eini ir darai, nes tau reikia viso šito nakties krūvio ir kito ryto grožio, kad jų akivaizdoje išsiaiškintum dalykus pats su savimi apie save.

Tą dieną nueinu nedaug, bet labai daug.

Dešimtą vakaro turiu namus nykioje dauboje po pušele už Preilos.

Trečia diena. Užsienietė

– *Kh"qwy cypvq. "K"ecp"vcmg" c"rjqvq"qh"qwy*, – sako man mielas vaikinys prie Sartre'o skulptūros, matydamas, kaip ant suolo montuoju telefoną ir pozuuju.

– *Vjcpmu. "K"nkmg"vq"fq"kv"dl"o {ugnh}*, – sakau.

Tikrai, noriu pati, nes būna, kad paprašai bet ko, ir nu-fotografuoja bet kokios mimikos, bet kokiu kampu, bet kokia kompozicija, į kadra netilpusia koja ar alkūne, ir bet kokiam t. t. O aš būnu apgalvojusi, kaip kas turi būti, kad pavyktų naratyvas, ir žinau, ką darau.

– *Qj. "kpfgrgpfgrp#* – sako.

– *Mkpf"qh000*

Jis stoviniuoja, kol baigiu savo fotoprojektą. Nuotraukoje aš eisiu šiek tiek paskėliau už Sartre'o, ton pačion pusėn, tokiu pat tvirtu žingsniu, tik su milžiniška manta ant pečių, nusvirusiomis rankomis, bet vis tiek žvelgianti pirmyn, ir nuotrauka vadinsis „Where the fuck is Simone?“ Svarstau, gal papasakoti tam vaikinui, kokią temą provokuoju, gal jam, užsieniečiui, tai būtų įdomu, gal būtų daug kalbėjimo, bet jis mano mintis nutraukia:

– *Yjgtg"ctg"qwyhtqoA*

– *Htqo"jgtg. "Nkvjwpcpk. "Mcwpcu0*

Jis ima juoktis. Kažka paprašai, akimirka nesuprantu, kokia kalba, ach, gi lietuviškai!

– Tikrai maniau, kad užsienietė!

Taigi ir aš nemaniau, kad jis lietuvis, jei kalbina angliškai. Ir juokiamės abu.

Bendravimas gimtąja kalba iš karto išlaisvėja, jis domisi, kur keliauju, kiek nueinu per dieną, kiek dienų einu, kur miegu.

Su paskutiniu klausimu ant jo marškinėlių emblemos skaitau užrašą „Kuršių nerijos nacionalinis parkas“. Vaizduotėje šmėkšteli draugininkas „dobryj dien“, graždanka, pokažite vašy dokumenty“.

– Palapinė, – sakau.

O ką sakyti – man už nugaros kabo palapinė ir jokio kito logiško atsakymo.

– Tc tc tc tc tc, – caksi liežuvio šypsodamasis puse lūpų.

– Žinau, žinau, – sakau, – bet labai atsakingai elgiuosi, surenku šiukšles, nestatau palapinės parkuose, ant žydinčių gėlių ar retų samanų.

Jis atsidūsta.

– Vienas sąmoningas žmogus nieko nepakenks. Bet mes tiek mažai tos jūros turime ir jei leistume, Neringa

taptų vienu dideliu palapinių miesteliu. Jaunimėlis tuojau sulėktų, nesgi eksperiencas.

Visiškai pritariu jam ir sakau, kad pritariu. Taip ir matau besitūsinančias chebras ar ištisas stovyklavietes, masėm, su vaikais, pampersais, puodais ir alaus skarbonkėm. Automobiliais, sustatytais čia pat už palatkių, ir asmeniniais bumčikais. Esu nusprendusi, jei gaučiau baudą, tai nuolankiai ją sumokėčiau. Bet dabar jaučiuosi gavusi jo palaiminimą.

Papasakoju apie pernykštę audrą, mane užklupusią naktį, kai virš galvos dangus buvo išvien baltas nuo žaibų, o aš viename palapinės krašte, į kitą sumetusi daiktus, kad vėjas jos kaip aitvaro nenuneštų, gulėjau ir meldžiausi kelias valandas, nes nebeliko nieko kito, ką daryti.

– Jei lietus, – sako, – galima miegoti paukščių stebėjimo bokšteliuose, jie ant polių, aukščiau nuo žemės, ten yra sienos ir stogas, tikrai galima išsimiegoti, o ryte pasitikti saulėtekį iš marių. Čia jų yra gana daug, kas keli kilometrai iki Juodkrantės. Bulvikio įlankoje yra labai jaukus, miške, retai kas ten užsuka.

Kur tu buvai prieš dvi dienas, galvoju. Per bokštelio polius joks šernas neįliptų. O aš, šiandien su savo aukščio baime užsikorusi į Nidos švyturį, bokštelin užsiropščiausi užsimerkusi.

– O mapsuose tie bokšteliai yra pažymėti?

– „Maps me“ yra. Arba draustinio tinklalapyje.

Kodėl šie dalykai skamba kaip paslaptis, pagalvoju, bet patyliu, ir abu patylim, žvelgdami į celofaninį maišelį, besiplaikstantį ore virš Parnidžio kopos. Tada atsivėkinam, net nepaklausę vienas kito vardo.

– Cha cha! Užsienietė! – nueidama šūkteliu jam.

Gal todėl, kad taip bastūniškai atrodau: skara apvyniota ant galvos, ant nugaros sukabinti rakandai, basa ir kojos purvinos iki blauzdų – po visą Nidą išbraidžiau basa, net „Maximoje“ besirinkdama užkandžius buvau basa, į švyturį lipau basa, restorane valgiau po stalu sukryžiavusi basas kojas. Koks malonumas padais just žemę žolę asfaltą plytelę laiptą grumstą spyglį. Pūslėms chana bus, bet ir batuose chana būtų.

O kaip pati iš pirmo žvilgsnio atskiriu užsienietį nuo vietinio? Prieš pusvalandį užsieniečiai, tokia jauki vyresnė pora, taip pat siūlėsi mane nufotografuosiantys. Iš ko aš nusprendžiau, kad jie užsieniečiai? Iš veidų? Paskui, kiek vėlėliau, ieškodama palei kempingo tvorą išėjimo, matau ten ant sulankstomosios kėdutės sėdintį užsienietį, gal kokį italą, jis sako „hop!“, o aš perlipu tą tvorą ir sakau jam „have a nice day“. Kuo jie skiriasi nuo lietuvių? Kuo skiriuosi aš? Ar tas skiriamasis ženklas elgesyje, kūno kalboje, ar sieloje, ar mano stereotipiniame žinojime? Grįžtu į vakarykščią mintį apie keliaujančius svetur – tuomet mes jiems esame užsieniečiai. Sekant šia logika, jei jie mums atrodo laimingi ir laisvi, mes turbūt jiems atrodome kad ir protingi, tačiau niūrūs ir susivaržę, tokie luošiai, kaip Petras Inketonis iš Šeiniiaus „Siegfried Immerselbe atsijaunina“.

Jūra ir smėlis nušveičia visus kojų purvus, nuvalo dulkes, išmirko ir pasūdo pūslės.

Norėčiau eiti dar šįvakar ieškoti to Bulvikio, toks lietuviškas pavadinimas, lyg šutintos bulvės su rūgpieniu.

„Ar tau viskas gerai einasi?“ – rašo anas vaikinys iš interneto, kai pasistatau palapinę po pušimis už Nidos kopų. Taip, taip, man einasi gerai, rašau. Man regis, einasi kiaurai visas tvoras ir sienas.

Ketvirta diena. Placebas

Ryte pakuodama daiktus galvoju, ką galėčiau išmesti, kad kuprinė palengvėtų. Neturiu ką. Nieko nereikalingo neturiu.

Dykynėse beveik nesutinku žmonių, jie visi susitelkę kažkur paplūdimiuose, spalvina pilkšvai rusvą pakrantę maudymosi kostiumėliais, pripučiamais kamuoliais ir saulės skėčiais. Užsimerkiu ir greitai praėinu pro juos. Ir tada vėl plikos dykynės.

Kažkur fone bangos groja lėtą ritmą, lyg laikrodis, sutiksintis kas penktą sekundę. Nusiimu kuprinę nuo pečių,

nes įsinoriu šokti, beveik net nejudėdama, tik skarai, besilaikančiai ant mano kūno, plevėsuojuojant vėjų.

Tiesiu ranką priekin į vėją, atsilošiu, tuojau nuvirsiu atbulomis į smėlį, tada iš atminties išlenda fragmentas: viename šokio performanse pora – vaikinys ir mergina, abu gražūs, liekni, jauni, – užlipę ant stalo universiteto skaitykloje, įsitvėrę laiko vienas kito ranką ir lėtai, labai pamažu lošiasi atgal, vis daugiau ir daugiau. Po vieną gravitacija juos priveiktų ir jie nuvirstų atbuli, tačiau laikydami vienas kito jie sudaro figūrą – trikampį. Kampuose galvos ir pėdos smaigaliu žemyn. Realiame gyvenime jiedu save vadina broliais, ne seserimi ir broliu, o broliais, ir man atrodo, kad toks ypatingas saitas laiko milžinišką jėgą, pavydžiu to saito. Bet dabar, šiame lėtame judėjime, aš įsivaizduoju, kaip laikausi savo brolio rankos. Dabar galiu tiek atsilošti, kad kita ranka pasiekčiau smėlį. Ir pasiekiu. Placebas.

Galiausiai nustoju mintyse kalbėtis su savimi. Tokia tyla kažkur tarp Juodkrantės ir Nidos.

Penkta diena. Ragana

Paskutinį rytą leidžiuosi nuo Raganų kalno į Juodkrantę pusryčių. Šiandien miegojau ant smėlio, ne ant samanų palapinės vidus aprasojo, šiek tiek net sušalau. Ryte lėtai ruošiausi, su visais ritualais: daiktų perkraustymu, miegmaišio kruopščiu vyniojimu, cigarete ir veido prausimu gėlo vandens likučiais.

Dabar gi jau atkutus, tik alkana, savo kelioniniu įvaizdžiu: skara ant galvos, kitos plaikstosi prižištos priemantos, meldų žalumo saulės akiniai, rankos ir kojos nujuodusios nuo saulės, iš rankovės kyšo dar juodesnė tatuiruotė, ir prie stuburo prilipęs pilvas.

Iš priekio įkalnėn kopia šeimyna – penkių šešių žmonių, su jais vaikas, koks keturmetis, kuo mandagiausiai, net kiek palinkdamas į mane, sako:

– Laba diena raganai!

Suaugusieji ima jį tildyti, ša ša, negalima taip, o aš atsisuku į jį ir rodau nykštį:

– Jėga! Nes tu mane atpažinai.

Kaip gaila, kad suaugusieji sau neleidžia pamatyti.

Juodkrantėje užsisakau dvigubus pusryčius, lėtai valgau, ilgai markštausi prie stalo, paskui prie smėlio skulptūrų palei marias – argi ne ironiška vilkinti laiką prie laikinumo postamentų?

Grįžusi į paplūdimį, mažomis žirklutėmis nusikarpau atskurusias pūslės ant padų, iškrapštau iš jų smėlį ir smulkius akmenėlius – jokie pleistrai šiame sūriame kelyje neveiksmingi – ir einu tolyn. Tiesiog einu ir nieko daugiau. Gal tik sustoju kelis sykius pasinerti jūron, gal tik bandau išgelbėti ant kranto mirštančią violetinę medūzą, gal tik dar kartą įvynioju save į baltą skarą, šluosdydama druską, gal tik saulėlydis į debesį.

Nakčiop, per Kuršių marias toldama nuo savo raganystės, žvelgiu į vandens mėlį ir galvoju, kokius keiksmus taria dviratinkas, net skersas įlėkęs į uostą prieš keletą sekundžių keltui atitrūkus nuo kranto.

Į autobusą įleidžia tik su kaukėmis. Atsisėdu gale ir visą kelią klausausi, kaip vairuotojas kosti.

•

Po savaitės nustoju pasakoti žmonėms istoriją apie šią kelionę. Esu nuo jos nutolusi per, regis, dešimt metų. Kažkur jau kitose kelionėse į ten ir atgal pranyksta dienos. O aš – kaimietė, užsienietė, ragana, žvaigždė, atsitrenkusi į maišelį virš Parnidžio lyg į Eifelio bokštą, pavargusi, užgijusiomis padų žaizdomis, su visa kaina imanti, ko noriu, su viskuo, kiek man tai kainuoja ir kokius bonusus už tai gaunu, – užtraukiu žaliuzes ir išsijungiu. Kai pailsėsiu, bus jau metas grįžti į kasdieną įprastai gyventi.

– AGNĖ CESIULĖ –

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJA

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

